İSKENDER PALA

AŞKA DAİR

kapı

İSKENDER PALA

İSKENDER PALA

1958, Uşak doğumlu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1979). Divan edebiyatı dalında doktor (1983), doçent (1993) ve profesör (1998) oldu. Divan edebiyatının halk kitlelerince yeniden sevilip anlaşılabilmesi için klasik şiirden ilham alan makaleler, denemeler, hikâyeler ve gazete yazıları yazdı. Düzenlediği Divan Edebiyatı seminerleri ve konferansları geniş kitleler tarafından takip edildi.

"Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak da tanınan İskender Pala, Türkiye Yazarlar Birliği Dil Ödülü'nü (1989), AKDTYK Türk Dil Kurumu Ödülü'nü (1990), Türkiye Yazarlar Birliği İnceleme Ödülü'nü (1996) aldı. Hemşehrileri tarafından "Uşak Halk Kahramanı" seçildi. *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, *Katre-i Matem*, *Şah&Sultan* ve *OD* adlı romanlarının baskıları yüz binlere ulaştı, pek çok ödül aldı. Türk Patent Enstitüsü tarafından marka ödülüne layık görüldü ve adı tescillendi. Evli ve üç çocuk babası olan Pala, halen İ. Kültür Üniversitesi öğretim üyesidir.

iskenderpala.com
facebook.com/iskenderpala.official
twitter.com/iskenderpala

AŞKA DAİR

İskender Pala

kapı

Kapı Yayınları 309
İskender Pala Bütün Eserleri 56

Aşka Dair
İskender Pala

1-6. Basım: Eylül 2012
7. Basım: Ekim 2012
8. Basım: Kasım 2012
9. Basım: Aralık 2012
10. Basım: Ocak 2013

ISBN: 978-605-4683-26-0
Sertifika No: 10905

Kapak Tasarımı: Sinem Er
Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

© 2012, İskender Pala
© 2012; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Fax: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

İçindekiler

Mukaddime vii
Sevgiye dair 1
Ahdolsun!.. 5
Sevgilinin yüzüne bakmak 9
Âşıklık odur ki... 13
Gönül kandili 18
Aşk üzerine 23
Sevgili ile âşık arasında 27
Gözyaşından asa 32
Aşk yüzünden 36
Nazlı sevgili 41
Kul = Âşık 45
Yusuf ile Zeliha 50
Mecnun'un Leyla'sı 55
Akıllı deli 59

Sultan Sencer ile Hanende Mehistî 61
Mihrabım diyerek..... 65
Kaşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan..... 69
Uşşâkın bidâyeti zühhâdın nihâyetidir 74
Aşk pazarında gamlar satılır..... 78
Sevgilinin vefası var mı?..... 82
Seher âşıkları..... 86
Arayan elbette bulur 90
Kader kâtipleri 94
Bir aşk hikâyesi 98
Güzellerin ayağına düşen misk 102
El işte gönül oynaşta 106
Fakirliğin ihtişamı 110
Aşk olmayınca meşk olmaz 114
Eşyanın hakikati..... 118
Arayan ve bulan 122
Son mürit 126
Ölümü hatırlayış!..... 131
Yort savul!.. 135
Kuş dili 139
Derviş 143
Söz ola... 147
Gönül ülkesine giden yolda 151
Bir lokma, bir hırka..... 155
Dağlar ile, taşlar ile... 159
Aşkı resmedebilmek 164

Mukaddime

Ey okuyucu,

Dünyada hiçbir şey yok iken, henüz dünya yok iken o var idi. Yer ile gök yaratılmamıştı ki Allah onu yarattı. O, yani aşk... Bir baştan binlerce başa ayrılan ırmak... Yalnızca bir türlü iken binlerce türlü görünebilen mana... Âdem ile Havva'dan evvel "Kalu Belâ"da ruh bulan cevher...

Okuyucu,

Biliyorum, aşkı merak ediyorsun. Zaten sen merak ediyorsun diye aşka dair pek çok kitap yayımlanmış durumda. Elbette alıp birini okuyabilir, aşk hakkında bilgi veya fikir edinebilirsin. Bu sayfanın arkasındaki yazılara gelince, onlar hakiki aşkı tanımak isteyenler içindir. Okursan eğer, belki seni aşkın hakikatine götürmezler ama o yolda daha evvel yürümüş olanların tecrübelerini sana bütün derinliğiyle ve içtenliğiyle anlatırlar.

Okuyucu,

Elindeki küçük kitapta Aşka Dair -belki de artık aşkın hakikatine dair demeliydim- kırk adet yazı bulacaksın. Beşeri, mecazi, sufiyane ve hakiki Aşka Dair... Eğer hakikati arıyorsan, okuyacağın yazıların çoğu şairlerin dilinde mana imbiklerinden geçirilip mecaz dünyasında kalıp bulmuş, beşeri aşk kafiyeleriyle bezenip hakikatin gündelik diline dökülmüşlerdir. Benim yaptığım, eğer başarabildiysem, yalnızca o eski ustaların mısralarını yorumlamaktan, bugüne yansımalarını göstermekten, kadim aşklardaki asaleti ve güzelliği bir parça olsun açığa çıkarmaya çalışmaktan ibarettir.

Sevgili okuyucu,

Aşka Dair bu kitabın satır aralarında dolaşırken belki de kader defterindeki yazıların temize çekildiğini, gönlüne sevgi reyhanlarından güzel ıtırlar dolduğunu, kalbine sadakatli kalplerden şavklar yansıdığını, ruhuna dostluk ışıkları vurduğunu hissedeceksin. Eğer öyle olursa, bil ki Allah seni aşkının ateşine atmış, yakıyor, yakıyor, yakıyor demektir. Gafil olma, şükredilecek haldir bu. Çünkü "Aşktır ki, gerisi vesairedir!.."

Ağustos '12
Beşiktaş

Sevgiye dair

Mumun yanına oturmuş, kıpırdanan alevlere içini dökerken yanaklarından yaşlar süzülüyor ve mırıldanıyordu:

"Ey sevgili! Hayalin gözümde, ismin dilimde, sarayın kalbimde... Peki ama nereye kayboldun?!. Gözlerim her yerde seni arıyor, halbuki işte gözbebeğimdesin; kalbim durmadan seni özlüyor, halbuki işte bağrımın içindesin. Kaybolup gittin desem kalbim beni doğrulamıyor. Çünkü sen onun içinde bir sır gibi kaldın, hiçbir yere ayrılmadın. Yok, gitmedin, hep yanımdasın desem, gözüm beni yalanlayacak, hani nerede sevgili, diyecek. Ne yapacağımı bilemiyorum. Kaybolan ile bulunan, doğru ile yalan arasında şaşkın kalakaldım. Gönlümdeki yangına şahitlik ederek

şu alevlerin içinde gülümseyen, şu gözyaşıma yansıyan hayalin ne vakit hakikat olacak? Ateş ile su arasında kalan hasretim ne vakit dinecek? Neredesin, kiminlesin, neylersin bilsem!.."

Baştan sona hasreti anlatan bu sözleri işitince içimin burkulduğunu, derin bir keder hissettiğimi itiraf etmeliyim. "Galiba kurt ile kuzu, aslan ile ceylan rollerini değiştiler," dedim içimden. Çünkü bir sevgili, ancak böyle bir kederle içini dökerken yukarıdaki cümleleri söylerdi. Seven ile sevilen arasında olup bitenler değiştikçe kimlikler de değişir, seven ile sevilen rol dönüşümüne uğrarlardı. Bu durumda seven işin başlangıcında sevgiliyle ilişkilendirilen, ona benzeyen her şeye ilgi duyuyor, benzemeyenleri bile ona benzetiyor, bundan haz alıyordur. Mecnun dağda tuzağa ayağını kaptırmış bir ceylan görünce onun gözlerini Leyla'nın gözlerine benzetmiş, sırf bu yüzden avcıyı bekleyip diyetini ödeyerek onu serbest bırakmıştı. "Niçin böyle yaptın?" dediklerinde ise "Leyla'ya benzeyen birine zulüm yaraşık değildir!" cevabını vermişti. Mecnun o vakit Leyla'nın aşkının henüz başlangıcında olduğu için böyle davranmıştı. Çünkü sevgi kemale erince seven, mükemmelliğin yalnızca sevgilide olduğunu fark eder ve artık ona benzer bir şey bulamaz. Tıpkı bunun gibi sevginin başlangıcında seven feryat figan eder, ağlayıp inler, yanar yakılır, kalbindeki ateşin dumanı ağzından ah olarak çıkar. Ama sevgi kemale erip de sevenin varlığını ele geçirince artık inlemeler ve ağlamalar son bulur, seven latif

bir cisme dönüşür; kusurluluk biter, paklık başlar. Yani ateşin alevi büyüdüğü vakit dumanı azalır, hatta kaybolur gider. Bu durumda sevilen seven için kesif bir dumana dönüşür. Hem de bütün alevi örten bir duman.

Hayal ile gerçek arasındaki sevgilinin hikâyesine dalınca birden şehrimi özlediğimi hissettim. Sevgi bana şehri hatırlatmıştı. Belki de sevgi şehri özlemekti. Çünkü şehirler sevgililer gibi sevgileri de saklar, perverde eder. Birden fark ettim ki düşündüklerim yüzünden gönlüm hassaslaşmış, yüreğimin titremesi iki katına çıkmıştı. Sevgi hatıraları yenilemek, eski dostları yeniden görmeyi arzulamaktı herhalde. Çünkü bunu hayal ederken bile sevgi insanın içini ısıtıyor, huzur veriyordu. Hayat sevgiyle yaşanmalıydı.

Bir ara "Acaba aslan da ceylanın yurduna varırken seviniyor mudur?" diye içimden geçirdim. Acaba onun dışında sevgisini yitirdiğini, ona varınca da sevgiyi bulmayı umduğunu söyleyebilir miydim?!. Hani herkes için matem olan yurt, seven için bayram, herkese Muharrem olan günler sevene Zilhicce olur gibi... Zeliha'nın, bütün adların içine Yusuf'un adını gizlemesi gibi... Sevgili adını diğer adları söylediğinden daha sıcak bir içtenlikle söylemek, sevgi kelimesini başka kelimelerden farklı telaffuz etmek, sevgi derken sanki yüreğinin bir parçası da ağzından birlikte dökülmek, sevgilinin kalbiyle sevenin kalbi arasında bir ilmeğe bağlanmak gibi...

O zaman düşündüm. Sevenin özünde taşıdığı cevher neydi de sevgili o cevhere yansıyordu? Seven, sevgiliyle

olmaktan menfaat uman değil, menfaatini sevgiliyle olmaktan umandı çünkü. Sevdiğini söyleyenlerin çoğu ancak sevgilinin bezirgânları, hakiki seven ise onun satışa çıkarılmış metaıydı. Sevgili ona "Gel kendini ben eyle!.." dese derhal feda olur; çünkü ona muhtaçtır. Eğer seven kendini hakikaten o eylerse, belki o da kendini seven eylemeye yönelir. Eğer sevilen kendini seven eylerse, bilinsin ki sevgide ihtiyaç içinde kalmış demektir. Eğer seven kendini sevgili eylerse tamamlanma sevilende gerçekleşmiş; böylece her şey sevilen olmuş sayılır. O vakit niyaz aradan kalkar; her şey naz olur. İhtiyaç aradan gider, sevgide kendine yeterlilik başlar. Fakirlik kaybolur, zenginlik gelir. Velhasıl her şey bir çare olur, çaresizliğin adı yeryüzünden silinir!..

Bütün bunları düşündükten sonra bir karara vardım. Seven sevdiğini bir sevgili, bir canan sanırsa yanılır; oysa bilmelidir ki sevilen sevenin cananı değil bizzat canıdır.

Ey büyük üstad, ey Fuzulî!.. Sen Leyla ile Mecnun'u yazmasan, cihanda sevgi adı eksik kalırdı!.. Değil mi ki söyledin:

Cânı kim cânânı için sevse cânânın sever
Canı için kim ki cânânın sever cânın sever.

Ahdolsun!..

Yaşadığı dünyanın haritasındaki bütün tanımları, bütün çizimleri, bütün görünümleri sevgiliye göre düzenleyen âşık haritacıyı bilirsiniz. Hani haritasını çizerken onun doğduğu şehir, onun evine giden yol, onun gezindiği çimenlik, onun altında oturduğu ağaç, onun su içtiği ırmak, onun... diye diye tanımlamış bütün mekânları ve yönleri.

Hakiki âşık imiş o. Çünkü gönülden bir ahdin sahibi olduğunuzda, ömür haritasının başka türlü çizilmesine imkân ve ihtimal yoktur. Hakiki aşk (hakikatli aşk), bir ahdin izini sürmekten başka bir şey değildir ve ömür haritasında bütün işaretler aşk ahdi üzerine olmadıkça kişi

yaşadığını hissedemez. Böyle birisi belki ömür sürer, ama yaşayamadan ömrünü tamamlamış olur. Çünkü yaşamak, ahde vefa ile anlam kazanır. Ahdimiz ister ezelden kopup gelsin, ister gönülden... İster dil ile söylensin, ister göz ile...

Ahit (ahd) dediğimizde "yemin derecesinde kesin söz verme"yi anlarız ve bu kelimenin içine hem dinî bir kutsallık, hem de ahlaki bir erdem katarız. Nitekim karşılıklı ittifak hükümlerini ihtiva ettiği için Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarına *Ahd-i Atik* (evvelki ahit) ve *Ahd-i Cedid* (sonraki ahit) denilmiştir. Çünkü Allah değişik zamanlarda insanoğlu ile ahitler yapmış, peygamberlerini de bu ahde aracı kılmıştır. Nuh aleyhisselamın gemisindekilerle yapılan ahitte tufanın bir daha vuku bulmaması için buluta konan yay (gökkuşağı) bir alamet sayılmıştı. Hz. İbrahim'in hanif ümmetiyle yapılan ahitte ise sünnet olma bir alamet olarak belirlenmişti. Tûr-ı Sina'da İsrailoğulları ile yapılan ahitte Hz. Musa aracılık etmiş, sonra bu eskiyince (*Ahd-i Atik*), Rab Taala Hz. İsa'nın şahsında insanlıkla yeni bir ahde girmiş (*Ahd-i Cedid*) ve Sina'nın hükmünü ortadan kaldırmıştı. Nitekim Hz. İsa son akşam yemeğinde kendi etini ve kanını bu ahdin alameti olarak feda etmiştir. İslam'a göre bu ahdin içini dolduran şey "kul olmak"tan ibarettir, sevenin sevilene kul olması... Dinî terminoloji bu kulluğun içini namaz, zekât, peygamberlere itaat, Allah'a (Mutlak Sevgili) güzel takdimelerde bulunmak gibi davranış şakileriyle doldurur. Beşeri duy-

gularla seven âşık ile maşuk arasında ise ayrılık, hicran, hasret, iştiyak (özlem), itaat, rıza (boyun eğme) gibi davranış biçimleri vardır. Her iki ahdin içinde de emir, yasak ve tavsiyeler olduğu gibi af ve mükâfatlar da yer alır.

Sevgili, lütfen ve keremen, âşıkı ile arasında bir ahitname oluştururken ona bir emanet (aşk) teslim etmekte, o emanete sadakat beklemektedir. Nitekim "Kalu-Bela"da olup biten şey de yalnızca bundan ibaret idi. Ta ki insanoğlu o emaneti hakkıyla korusun ve yarın Sevgili huzuruna çıkınca emanete halel getirmemiş olsun. Çünkü Sevgili, "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bu emaneti yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan(a gelince, o tuttu) bunu sırtına yüklendi." (Ahzab, 72) buyuruyor. Yani ki bu emaneti taşımak öyle her babayiğidin harcı değildir; asalet ister, mertlik ister. Hani o halk manisi ne kadar da güzeldir: "Ayrılık büyük derttir / Sabreden ona merttir / Ahdini unutanlar / İnsan değil namerttir". Keza beşeri aşk taşıyan âşık da, maşukunun emanetini taşıdığının farkında olmak zorundadır. O kadar ki, aşk emanetini korumak için gerektiğinde aklını bile feda edebilmelidir. Bunun için sevgili arada sırada vefasızmış gibi görünerek âşıkına hasret çektirir, cevr ü cefa eder. Ta ki âşık kemale erebilsin. Yozgatlı Hüzni'nin "Ben recadan sen de cefadan el çek / Ver aklımı, al aşkını ey melek / Beyhudedir senden ihsan beklemek / Nerde kaldı ahd u peymanelerin" mısralarında bunu görmek mümkündür. Bu emanetin ehline teslimi adına "Âşık-

lar mâşuka boyun eğerler / Ahdine sadakat gösterir erler (Sümmanî)." İlla ki sevgili, âşıkı bir gömlek daha kemale ersin, aşkın hakikatini daha derinden idrak edebilsin diye onu hep yarınlara salar, vuslatını geciktirir. Hani Gevheri'nin dediği gibi: "Derd-i derûnumu bilirim deyü / Tabip olup derman bulurum deyü / Ahd ü amân etti gelirim deyü / Beni ferdalara saldı da gitti."

Ahd kelimesine sözlükler "Bir şeyi korumak, halden hale onu muhafaza etmek" anlamını verirler. Hani o haritacı âşık gibi bütün ruh haritasını sevgiliyle, sevgilinin, sevgiliye, sevgilide, sevgiliden diye çizmek, her şeyi yalnızca sevgili olarak görmek, idrak etmek, anlamak ve yorumlamak... Ancak o vakit seven ile sevilenin vuslatı gerçekleşir. Nitekim Sevgili buyurur "Siz bana verdiğiniz ahde sadık kalın ki ben de size verdiğim ahdi ifa edeyim" (Bakara, 40). Öyleyse Sevgili'ye kul olanın, "A benim al çiçeğim / Nasıl senden geçeyim / Ahd ettim yemin ettim / Yoluna öleceğim" demesi gerekir. Gel gelelim Karacaoğlan şöyle diyor: "El-aman ne fena vakte yetiştik / Ahde vefa eder yârân kalmadı."

Gönül haritalarınızı kontrol ediniz; oradan çıkan yollar nereye gidiyor?!.

Sevgilinin yüzüne bakmak

Aşk u alaka bahsinde aşkın başlangıcı "görme", sonucu da "bakma"dır. İlk görüş anında başlayan ilginin sırasıyla sevgiye, bağlılığa, kalbin erimesine, tutkuya, özleme ve nihayet aşka dönüşmesinin bir tek gayesi vardır; sevilenin yüzüne bakabilmek, o ilk görüş anının lezzetini ve hazzını derece derece artırarak kemale erdirebilmek.

Görmekten bakma derecesine yükselebilmek için aşkın binbir türlü tecellisi, sayısız çile durakları, firkat, hicran ve hasrete adanmış elemleri vardır ki bunların her biri âşıkı kabalıklarından yontar, ruhunu arıtıp billurlaştırır ve en son noktada doya doya "bakma" eylemi için onu hazırlayıp sevgili huzuruna çıkartır.

Aşkın bundan sonraki durağı ise "tapma"; yani sevenin sevilene kul (köle) olmasıdır. Bu dereceden sonra seven herhangi bir kimlik ve benlik iddiasında bulunmaz, varlığını sevgiliye adayıp onun uğrunda kendinden vazgeçer, arzularının tamamı sevgilinin arzusu olur, duyarken onunla duyar, yaşarsa onunla yaşar. Bu yüzden âşıkın görmesi ile bakması arasında bütün bir kâinat, varlık âleminin bütün televvünleri bulunur.

Çünkü gören gözün bakabilen olması için kamaşma özelliğinden sıyrılması, sevgilinin yüzüne bakabilecek olgunluğa ermesi de gerekir. Sevgili karşısında gayriihtiyari boynunu büken âşık, aslında onun yüzüne bakabilecek gücü kendisinde bulamamaktan, kendisini ona layık göremekten veya onun güzelliği karşısında eriyip yok olarak aşkını kemale erdirememekten, yani doya doya bakma nimetine ulaşma amacındayken yarı yolda kalmaktan korktuğu için böyle davranır. Nitekim eskiler "Sevgili eşiğinde can verene gıpta edilmez, asıl sağ kalana gıpta edilir," derken bunu söylemektedirler.

İmdi, aşk bahsinde "görme"nin temeli Kalu Bela'ya; "bakma" ise cennete vabestedir. Yani hakiki manada aşkın ne başlangıcı ne de kemali bu dünyaya aittir. Dünyadaki aşk, o hakiki aşkın ancak tadımlık bir görüntüsüdür ki lezzeti de ancak dünya algısına ve beş duyunun dar çerçevesine sıkışıp kalmış olup o güzellikten bir iz, belki bir koku diye güzellere veya güzelliklere tutulup kalma biçiminde tecelli eder. Halbuki cennet lezzetine oranla

dünya lezzeti ne derece ise; hakiki güzelliğe ve aşka göre de beşeri güzellik lezzeti işte o derecedir. Nitekim sahih bir hadiste: "And olsun ki Allah cennetliklere, yüzüne baktırmaktan daha büyük bir ihsanda bulunmamıştır." buyurulup "Yüce Allah onlara göründüğünde ve O'nu gördüklerinde, içinde bulundukları nimet ve lezzetleri unutuverirler" diye de teyit edilmiştir. Dikkat buyurulursa Allah'ın cemalini görenler o sırada içinde bulundukları cennet nimet ve lezzetlerini unutuyorlar. Bu durumda artık dünya lezzet ve nimetlerinin esamisi bile anılmaz.

Fuzulî üstadımız bir gazelinde;

Temâşa-yı cemâlünden nazar ehlini men' etme
Ne sûd ol hûb yüzden kim ana kılmaz nazar âşık

buyuruyor. Aşağı yukarı şöyle demek olur; "Ey sevgili!.. Sana bakma arzusuyla yanıp tutuşanları yüzünün güzelliğine bakmaktan men etme. Âşıkın bakmadığı bir güzel yüzden ne yarar gelir, öyle bir güzel neye yarar!?." Şairin bu cüretli ifadesi aslında derin bir imanın da göstergesidir. Zira bir şey eğer bilinmez veya tanınmazsa, yok hükmündedir. Nitekim Allah bu cihanı kendi güzelliği bilinsin diye yaratmış, bunun evvelinde yüzünü "göster"miş, geri kalanında da kullarını "bakma" vaadinin derecelerine göre derecelendirmiştir. Böylece kendi güzelliğini âşıkın gözü ile görüp yine kendi değerini ortaya koymuştur. İnsanın bütün vazifesi Sevgili'nin değerini bilmektir ki orada âşıklar derece derece, kademe kademe, sınıf sınıf ayrılırlar.

Değeri bilinmeyen bir güzellik elbette yok hükmündedir. Bunun beşeri boyutta bir ifadesini Âşık Veysel'in,

Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa

dizelerinde buluruz. Bir güzelin güzellik derecesi yüzünde, yanağında; gözünde, dudağında belirmez, ancak âşıkın kalbinde belirir. İşte bu yüzden bir güzele güzelliğini veren şey âşıklarının keyfiyet veya kemiyet bakımından çokluğundadır. Öyle ki sevgilinin güzelliği sevenlerinin sayısı; aşk da onun uğrunda yapılan fedakârlıkların derecesiyle ölçülsün.

Ruh, kalp ve can bu aşk hedefine doğru en hakiki yolu izlemekten mesul olup asli vazifeleri, kulu "görüş"ten "bakış"a yükseltebilmektir. Nitekim âşık, dünyada bunu başarabildiği ölçüde bahtiyar olur. Çünkü "görme" ile "bakma" arasındaki bütün bu lezzetleri elde etmeye vesile olacak lezzet, dünyada da mutlak olarak en büyük lezzettir ki onun adına "tapma" denir; yani Sevgili'ye kul olma.

Sonuç şu: İnsanlar ancak sevdalı âşıklardır ve sevmeyende hayır yoktur.

Âşıklık odur ki...

Pejmürde ve derbeder bir hayatın sürüklediği şairlerden Adanalı Ziya'nın (ö. 1932) güzel bir beyti vardır.

Sarhoş bir halde seraskerin yüzüne karşı hakaret edip de hapse gönderilirken arkadaşlarının "Bu delidir!" diyerek affettirmeye çalıştıkları ama bu sefer de "Madem delidir, doğru Bakırköy'e!" denildiği sırada mestlikten geride kalmış son akıl ile söylediği bu beyit, tabiri caiz ise insanlığın bütün macerasını özetleyen bir vüs'ate sahiptir:

Aşk-ı cihânı bu dil-i nâlâna verdiler
Bir ra'şedâr ele dolu peymâne verdiler

Mecazlar dünyası içinde "Dünyanın bütün aşkını şu benim inleyip duran yaralı kalbime verdiler. Öyle ki tit-

rek bir ele dolu kadehi emanet ettiler." demeye gelen bu beyitte kalp biçiminde yapılmış kadehlerden, insanı mest eden gönül kadehine, lebaleb dolu bir kadehi dökmeden içmeye çalışan bir sarhoş ile, yaşı ilerleyip bedeni söğüt yaprağına dönen veya irtiaş illetine (Parkinson) tutulup devamlı eli titreyen birinin emaneti koruma, kadehi dökmeme gayretine, aciz bir varlık olan insanın, dağlara taşlara teklif edilip kabul görmeyen ulvi emaneti taşımak gibi bir zavallılığa talip oluşundan buna muhatap tutulmakla kazandığı şerefe varasıya kadar pek çok açılım ve yorum mündemiçtir. Ancak, şimdilik bizi asıl ilgilendiren husus, inleyişler içindeki bir gönle aşk-ı cihanın nasıl yüklendiğidir ki insanlık macerası biraz da bu yüklemeden ibarettir.

Aşkın merhalelerine ve duraklarına baktığımızda önce sevenin sevgiliye bağlandığı bir zaman dilimine, bütün hayatı kuşatıp şekillendirecek o kısacık anın büyüsüne gitmek gerekir. Buna "alaka" denir ki kelime itibariyle bir ilgiyi, bir bağlanışı ifade eder. Yani sevgiliye bağlanan bir gönül. İster saçlarının teline (tasavvufta "masiva") bağlanıp ardından sürüklensin, ister zülfünün zincirine bend olup asılsın...

Alakadan sonraki merhaleye "sevgi" deriz. Kalp sevgiliye doğru eriyip akar ve gün günden şiddetlenerek (gözden) akışı hızlandırır. O dönemde âşık ister ki cihanın bütün âşıkları yerine aşkı tek başına kendisi soluklansın, bütün yükü insanlığın sırtından alıp omuzlasın, başka âşıkların adları tarihten silinsin ve geriye, uğrunda varlı-

ğını yok etmeye hazır olduğu sevgilinin adından gayrı bir şey kalmasın. İster ki sevgi denen lezzetin tümünü kalbinde taşısın ve ne kendinden evvelkilerden, ne de sonra geleceklerden kimse ondan bir pay alsın. Hani Hz. Ebubekir'in "Rabbim! Bedenimi öyle büyüt, öyle büyüt ki cehennemi yalnızca ben kaplayayım da orada başka kullarına yer kalmasın!" alicenaplığı gibi bir şey...

Aşkın üçüncü merhalesinde "tutku" vardır. Tutku olmasının sebebi Sevgili'nin kalpten hiç ayrılmaması, orada tutunup kalmasıdır. Hani bir alacaklının borçlusuna yapışıp ondan ayrılmaması gibi. Bir devamlılık ve ayrılmazlık halidir ki gözyaşına boğulmuş âşıkın içinde gittikçe büyüyen bir ateş yakar; ateş ile suyu üst üste biriktirir.

Gönüldeki ateşin yeterince büyüyüp kalbe ve bedene zarar vermeye başladığı aşamaya "aşk" denir. Aşk, seven ile sevilen arasındaki maceranın dördüncü kademesidir ve önce aklı kovar, mantık zincirini bozar. Bu ruhsal ve anatomik tagayyür sebebiyle aşka bir hastalık gözüyle bakanlar olmuşsa da bunun tedavi kabul eder bir şey olmadığı ortadadır.

Beşinci basamakta "şevk" vardır. Buna özlem de diyebiliriz. Kalbin sevgiliye hızla yol alışından ibarettir. Vuslata kanat çırpmak, sevgilinin yüzünü görmek ve kendini ona adamak gibi özellikler bu kademede müşahede edilir. Âşık bu merhalede sevgilinin yolunu bütün yollardan daha doğru, daha sahih görür. Sevgilinin bir yerde kendisini beklediğini vehmeder ve bu yolculuk uğruna her

şeyini vermeye hazırdır. Allah böyleleri için bir hadis-i kudsîde "Müttakilerin bana olan özlemleri arttı. Benim onlarla buluşma iştiyakım ise daha çoktur." buyurur. Hz. Peygamber'in, "Her kim Allah'la buluşmayı arzularsa Allah da onunla buluşmayı arzular" hadisi ile *Kur'an*'daki "Kim bir gün Allah'ın huzuruna çıkacağını ümid ediyorsa, Allah'ın belirlediği sürenin sonu elbette gelecektir" (Ankebut, 5) ayeti de bu özleme işaret ederler. Âşıkın sevgiliye kavuşmadan kalbinin durulması işte bu yüzden mümkün olamaz. Burada sevgilinin âşıkı için randevu vermiş olması da, randevusunu geciktirmesi de, hatta ayrılığın uzatılması da hep bu özlemin artmasına zemin hazırlar. Özlem büyüdükçe vuslatın kadr u kıymeti de büyür; dolayısıyla seven ile sevilen arasındaki yakınlık da. Sevgili, vaadinden dönmeyen, sözüne sadık bir Sevgili ise özlemin artması âşıkı mutlu eder. Çünkü her an hayali gönlünde, ismi dilindedir. Sevgili kalbinin içinde iken onu özlemek, sevgili gözbebeğinde iken onu aramak, bir sır gibi içindeyken onu dillendirip durmak hep bu özlem basamağının insanı arıtan, yakan, pişiren, olduran yanıdır.

Aşk, sevenin sevdiğine kul olmasıyla kemale erer. Bu son merhalede kulluk ile tapınma neredeyse yan yana durur. Çünkü kim birisini severse önce ona boyun eğer; sonra kalbi ona kulluk etmeye başlar. Sevilen bir köle, seven bir efendi de olsa durum farksızdır ve görünüşte kul ile efendi ayrı olsa da, kalp kalbe roller değişmiş olur. Çünkü kulluğun hakikati sevilene boyun eğme, önünde kendi

acziyetini ve zelilliğini ikrardır. Âşıkın en şerefli ve mutlu hali kulluk mertebesine yükseldiği haldir. Bu yüzden Allah, elçisi Muhammed'i *Kur'an*'da "kulum" diye anar (Bakara, 23). Çocuklarına Abdullah, Abdurrahman, Abdurrahim, Abdüssettar vb. isimler veren babalar yüzyıllar boyunca işte o kulluğun (abd=kul=âşık) izini sürdüler. Ve kul kendine bir Sevgili edindiğinde...

Gönül kandili

Kelimeler, basit anlamları altında ne derece derin fikirler, duygular, hayaller barındırırsa o ölçüde şiire yaklaşmış, şiir olmuş demektir.

Şairlerin kelimelere ilave ettikleri her imaj ve mana, okuyucunun dimağında ayrı bir renk ve desene bürünerek bir tablo mekanizmasına dönüşerek çeşitlenir, genişler, renklenir, parlar. Bilhassa Divan şairlerinin kelime seçiminde bu derinliği görmek mümkündür. Söz gelimi Şeyh Galib'in şu beytine kulak verelim:

Kandîl-i dil ki şu'le-i meyden ferâğı var
Yâkûtdur ki cism-i terinden çerâğı var

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Gönül kandili ki içki alevinden varestedir (yani yanmak için şarabın alevine muhtaç değildir); o kandil bir yakuttur, o yakut da ışığı kendisinden kaynaklanan bir meşaledir."

İlk bakışta fazla içine girilemeyen, ne demek istediği anlaşılamayan bu beyitteki her kelime zengin bir anlam saçaklanmasıyla okuyucunun dimağını lif lif mana katmanlarına alıp götürür. Bu yolculuk, sufi bir şairin gelenekten yararlanırken ne mertebe yüksek bir medeniyet zenginliğine ulaştığını da bize gösterecektir. Önce bir ayet mealiyle işe başlayalım:

"Allah yerlerin ve göklerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde meş'ale bulunan bir kandillik gibidir. O meş'ale kristal bir fanus içindedir. O fanus da inciye benzeyen bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilmeyen mübarek bir ağaçtan, bir tür zeytinden tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Bu, nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. (...)" (Nur, 35)

Galip Dede gönlü bize betimlerken, *Kur'an*'ın tarif ettiği nur dolu fanus ile hemen hemen aynı tanımlara başvurup "kendisine ateş değmese de ışık veren bir fanus" temsilini veriyor. Gönül, bedenimizde bulunan yürek değildir. Kalp kelimesi de onu tam olarak karşılamaz. Her ne kadar bu üç kelime birbirleri yerine kullanılıp, birbirlerinin anlamlarını ödünç alsalar da (acısı yüreğime işledi, kalbimi kırdın, gönül almak vb.), bugünkü kullanımda "yürek" ziya-

desiyle maddi bir et parçasını (yürek-böbrek, kuzu yüreği vb.); "kalp" itina isteyen ve insanın hayat çekirdeği olan yarı soyut bir uzvu (kalp-damar cerrahisi, kalp hastası, kalpsiz adam vb.), "gönül" ise tamamen soyut bir varlığı ("Gönül Allah'ın evidir," gibi) nitelemektedir. İnsan anatomisinde duygu ve heyecanlar genellikle kalbe etki eder ve onun atışını hızlandırır. Yani duyguya dönüşen tefekkür, kalp denen merkezde biriktiği vakit insan maddeden manaya yükselir. İşte gönül bu mananın adıdır. İnsan kalbe akseden mana ile gönlünü tanır ve kendisinin gönül ile var olduğunu idrak eder (gönlünce yaşamak, gönlüne hoş gelmek, gönlüne göre olmak vb.).

Gönül insan varlığının duygu merkezi olduğu için içine giren olumsuz duygulardan etkilenip ıstırap çeker. Istırabı tanımlayan, açıklayan en kapsamlı kelime ise "yanmak"tır. Elbette bu yangın maddi değil manevidir. Bu bakımdan bir kandil sayılır. Ama bu kandilin tutuşmak için hariçten bir kibrite, ateşe, aleve ihtiyacı yoktur. Bilakis ateşi kendi içinde mevcuttur, yanışı kendi bünyesinde mündemiçtir. Kalbi heyecanlandıran, duygulandıran, hüzünlendiren bir düşünce gönle manevi ateş olarak yansır. Kederler, elemler, azap veya firkatler bu türdendir. Bunlar hep soyut kavramlardır. Gönlü yakan tek somut varlık ise şaraptır. İşte bu yüzden tasavvufta şarap âşıkın çektiği keder, elem ve ayrılıkların sembolü, yani aşkın sembolü olarak kullanılır. Çünkü hem şarap, hem de aşk insanı mest eder, başını döndürür, sarhoş eder, "ser-hoş" eder.

Baş dönmesinin ilk etki alanı ise yine gönüldür. Gönüldeki yangından ve ateşten kurtulmanın yolu bilinçten sıyrılmak, yani "ser-hoş" olmak, dimağı hissetmemektir.

Galip Dede gönül kelimesine bu anlamları yükledikten sonra onu yakuta da benzeterek bir adım daha ileri gitmekte ve anlamı daha derinleştirmektedir. Çünkü elektriksiz zamanlar için kandil, bedene göre kalp demektir. Yani atalarımız gecelerini aydınlatmak için kandile ihtiyaç duyarken adeta onu insan bedeninin kalbe duyduğu ihtiyaç ile ölçmüşlerdir. Kandil bu derece kıymetli olunca, onun değerli taş ve madenlerden imal edilmesi de pek tabiidir. Mesela kırmızı yakuttan yapılmış kalp biçiminde bir kandili gözünüzün önüne getiriniz (müzelerde bunların örnekleri vardır). Böyle kızıl yakuttan bir gönül kandili insanın maddesel anlamda yüreğini de, duygusal anlamda yanan kalbini de temsil eder. Çünkü yakutun parlayışı ateş renginde olup şeffaflığıyla ateşi andırır. Ama yakutun daha önemli özelliği ateşe dayanıklılığıdır. Tıpkı gönül gibi. Her ikisi de içinde yanan ateşe tahammül ederler. Her ikisi de bu yanışta ıslak (yürekte kan/kandilde yağ) olup parıltıları bu yüzdendir. Parlaklığın tabiattaki sembolü sudur (âşık için gözyaşı). Farsça su manasında olan "âb" kelimesinin "parlak" anlamı da vardır. Gönlün de, yakutun da parlaklığını ifade eden kelime ise "ter"dir (ter ü taze). Bütün bunlardan sonra siz şu beyitteki güzelliğe bakın ki şair "ter" kelimesini yalnızca parlaklık anlamıyla kullanmıyor, onun "kırılgan, alıngan" anlamını da bize dü-

şündürüyor. Malumdur ki hem yakut, hem de gönül çok kırılgandır, sırça misalidir.

İmdi, bu kırılgan, bu nazik kandil, içinde kibritsiz ateşler yanarken Hakk'ı ve hakikati idrak edebiliyor mu, mesele budur. Gönül ki Allah'ın evidir, elbette kendisine ateş değmeden de yanar ve o yanıştan kâinata nur üstüne nur saçılır.

Aşk üzerine

Eskiler sözü güzelleştirerek söylemeye çaba sarf ederler; bunu, yazacakları sözleri kalıcı kılmanın şartlarından biri sayarlardı.

Bu yüzden nesri de şiirsel söylemek, ona ahenk katmak ve anlatımı kuvvetlendirmek önemliydi. Cinas denilen sanat böyle doğmuş ve nesir ustaları cümlelerinin arasında ritim ve kafiye bulundurmayı önemsemişlerdi. Eskilerin cinaslı bir üslupla ortaya koydukları bu tür yazılara biz sonradan "süslü nesir" demişiz. Türkçede bu üslubun ilk temsilcisi Fatih çağının ünlü bilgini Sinan Paşa olup aşağıdaki metin onun *Tazarruname* (İÜ. Ktp. TY.1818, v. 92a.) adlı eserinden alınmış ve bir çevirinin (yalınlaştırmanın)

asıl metin karşısında ne kadar cılız durduğunu göstermek için karşılıklı verilmiştir:

İşarat-ı Evsaf-ı Aşk

Aşk âsâyiş-i cândur; aşk ârâyiş-i cihândur. Aşk nemek-i diyk-i vefadur; aşk hadîka-i ehl-i safâdur. Aşk hakîkat çerhının ahteridür; aşk cân leşkerinün mihteridür. Aşk bir sultân-ı kâhir ü tîzdür ki âlem çekicek birbirine urur vücûd ile ademi; aşk bir bî-karâr u şûr-engîzdür ki kadem basıcak şûr u gavgâya bırağur âlemi. Aşk bir cevher-i pâkdür araz sanman; aşk râhat-ı cândur maraz sanman.

Aşk bir mürgdur ki melâmet-i halk ona bâl olur; aşk bir devletdür ki idbâr-ı dünyâ ona ikbâl olur. Aşk bazarında câme-i dîbâyı bir habbeye almazlar; uşşâk mahallesinde nâmûs ile nâmı bir çöpe saymazlar. Âşık olanlar gayret ü ârı bırağurlar; dost isteyenler ol vakârı bırağurlar. Âkıl eydür: "Cübbe vü destâr hani?"; âşık eydür: "Hâne-i hammâr hani?" Âşık düğünden bîniyâz olur; âşık cihân içinde serfirâz olur. Aşk bir külüng-i pulâddur ki her vakit varlık binasın yıkar; aşk bir bennâ-yı üstâddur ki dâim yokluk sarayın yapar. Aşk bir derd-i mâderzâd olur; âşık iki cihândan âzâd olur. Ne vuslatda şâd u ne gamdan firârı olur; ne destinde sabr u ne pâyında karârı olur.

Âşık hemîşe belâkeş olur; dâim belâ içinde hoş olur. Âşık her dem sûz u şevkda olur; derd-i aşk içinde zevkde olur. Âşıka gıdâ belâ olur; âşıka safâ cefâ olur. Âşık ki yo-

lunda merd olur; renci dârû vü râhatı derd olur. Beyt: "Dil ki bûy-ı aşkdan bîreng olur / Ehl-i dil katında ol dil seng olur". Dil bağında ki aşk gülü olmaz; bir bezme benzer ki onun mülü olmaz.

Aşk kıssa vü hikâyet olmaz; aşk-bâzî hadîs ü rivâyet olmaz. Âlem-i aşk âlem-i diğerdür, pâye-i aşk ondan bülendterdür, ki her mesken ona menzil ola; veya onun mekânı bir avuç kül ola. Aşk bir makâm-ı vicdanîdür; cezbesi cezbe-i nûrânîdür. Aşk halk gözünde dîvânelikdür; aşk kendi vücûduna bîgânelikdür. Aşk ezel kadehinden bîhûşlukdur; aşk iki âlemi ferâmûşlukdur.

Şöyle demektir: Aşk canın huzur, cihanın ziynet bulmasıdır. Aşk vefa azığının tuzu; gönülden anlayanlar için hazırlanmış bir bahçedir. Aşk hakikat göğüne yıldız; can ordusuna mehterdir. Aşk, öylesine kudretli ve hızlı savaşan bir sultandır ki sancağını çekip de yürüdüğünde varlık ile yokluğu birbiriyle çarpıştırır; aşk öylesine delifişek bir kargaşa adamıdır ki ayak bastığı yeri çoraklaştırıp kavgaya salar. Aşk pak bir cevherdir; onu araz sanmayın; aşk bir can rahatlığıdır, hastalık anlamayın.

Aşk bir kuştur ki halkın ayıplaması onun kanadı; aşk bir talihtir ki dünya zilleti onun açık bahtı sayılır. Aşk pazarında ipek kumaşlar bir arpa tanesi etmez; âşıklar mahallesinde itibar kaygısı veya şöhretin çöp kadar değeri olmaz. Âşık olanlar gayret ile namusu bırakırlar; sevgili peşindekiler elbette ağırbaşlılığı terk ederler. Akıllının so-

rusu "Hani rütbe ve makam?"; âşıkın sorusu "Nerde aşk meyhanesi?"dir. Âşık dünya eğlencesine dönüp bakmaz; bu yüzden başı dik dolaşır. Aşk tunçtan bir külünktür ki durmadan varlık binasını yıkmakta; aşk öyle usta bir mimardır ki (yıktığı varlık binasının yerine) daima yokluk sarayını yapmakta. Aşk, âşıkta anadan doğma bir derttir ki onunla kendini iki cihan kaygısından kurtarır; bu uğurda ne vuslat ile şad olup ayrılık derdinden kaçınır; ne sabır elde edebilir, ne ayağına dur durak bulunur.

Âşık bela çekmede devamlılık gösterir; çünkü bela ile hoş geçimdedir. Âşık her an yanış ve özlem içindedir; aşk derdiyle daima zevk içindedir. Âşık için (sevgilisiz) işret bir bela; eğlence de bir cefa olur. Âşık ki gidişatında mertlik üzeredir; sıkıntıları zehir, rahatı ise dert sayılır. Beyit: "Gönül ki aşk kokusuyla kendinden geçip sarhoş olmuyorsa; ehl-i diller katında o gönlün taştan farkı yoktur". Aşk gülü açmamış bir gönül bahçesi; şarabı olmayan bir işret meclisi kadar beyhude ve yavandır.

Aşk masal veya hikâye değildir; aşk oyunu anlatıl(a)maz, rivayete gelmez. Aşk âlemi başka bir âlemdir; aşk payesi ise ondan da yüksektedir; öyle ki sıradan bir mekâna gelip konabilir; hatta bir avuç külde bile vatan tutabilir. Aşk vicdana ait bir makamdır ve cezbesi de nurani bir cezbedir. Aşk avamın gözünde bir delilik ve kendi kendisine (kendi varlığına ve varlık âlemine) yabancılıktır. Aşk, ta ezeldeki kadehin sarhoşluğudur ki âşık, bu dünyayı da, öte dünyayı da unutmuştur (vesselam)!..

Sevgili ile âşık arasında

Mevlânâ'dan ilham ile... İstanbul'da bir âşık yaşardı. Günlerden birinde bir töhmete uğradı, kasti olmayan bir davranışı suç sayıldı, başına kastedildi ve kaçmaya mecbur oldu. On yıl boyunca yedi iklim dört bucağı dolaştı. Kâh çöllere düştü, kâh sahralar gezdi.

Zaman akarken ayrılık takatini kesmiş, özlemi arttıkça artmıştı. Kendi kendisine dedi ki, "Sevgilinin hasretine artık tahammülüm kalmadı! Varayım İstanbul'a döneyim, kâfir bile olmuşsam yine imana geleyim de sevgilinin ayaklarına kapanayım şöyle yalvarayım: A gönüller sultanı! İşte canımı senin önüne attım; ister beni bağışlayarak dirilt, isten boynumu vurdur, işte koyun misali boynum.

Ey ay yüzlü! Senin önünde kesilip ölmek, başka yerde dirilip sultan olmaktan yeğdir. Ey gönlümün istediği! Sura üfürür gibi seslen bana ki yeniden hayat bulayım."

Biçare âşık hazırlandı, İstanbul yollarını tutmak istedi. "Kalbim," diyordu, "kalbim ona aktı, onun kalbi bana mermer olsa da." "İstanbul," diyordu, "benim vatanım orasıdır, çünkü sevgili oradadır." "Sakın gitme! Başından kork!" diyenlere, "Hubbü'l-vatan, mine'l-iman (Vatan sevgisi imandandır)" hadisini okuyordu. "Zincire vurulmaya, zindana atılmaya mı heveslisin?" diyenlere aldırış etmedi. Kendi ayağıyla zindana gider gibi yollara düştü. Önden bir çeken, arkadan bir iten vardı sanki.

Yol... Yol... Çöllerin kumları ipek halılar gibi, çimenlerin yeşilleri kadife döşenmiş yollar gibi geliyor, âşık ilerliyordu. Üsküdar sırtlarına gelip de İstanbul'u görünce heyecanından düşüp bayıldı. Aklı, aşkın sır bahçelerine doğru aşıp gitmişti. Bir kayık tedarik edip İstanbul'a ayak bastığında herkes ona hayret etti. Kimisi "Durma kaç!" diyordu, kimisi "Allah rızası için kendi kanına girme!" diye yalvarıyordu. "Sevgilinin öfkesi dinmedi!" diyenler, "Akıl edip kaçmıştın, ahmak mı oldun?" diyenler... Âşık cevap veriyordu: "Ben susuzluk hastalığına tutulmuş bir hastayım; su beni çekti getirdi, suyun beni öldüreceğini bilsem de şimdi sudan kaçamam. Su içmekten başım ve bedenim şişse de susuzluğum azalmıyor. Geceleri tencere gibi kaynasam, gündüzleri çağlayanlar gibi aksam yine su isterim. Şimdi suya kavuşmaya gelmişim. Su benim

sevgilim. Üstelik bir zamanlar onun öfkesinden kaçtığım için de çok pişmanım. Şimdi varın, deyin ona; Ne kadar öfkeliyse benden çıkarsın öfkesini, benim aşk sarhoşu olan canıma ne istiyorsa yapsın! Şimdi kurban bayramıdır, ben de onun kurbanlığı. Bir kurban ancak bayramda kesilmek için beslenir. Ben bu canımı öyle besledim. Ruhumun haşrı, canımın dirilmesi için nefsimin kurban olması gerek. Hallac, "Öldürün beni, benim ölümümde hayat vardır!" demedi mi? Allah'tan gayrı hey şey ölüp yok olacaktır madem, öleyim ben de, kurban olayım. Kurban olayım ki ölüm, karanlıkta gizli bir bengisudur. Şimdi nilüfer gibi ölümümü suda arayayım ki sevgiliye doğru yürümüş olayım. Susuzluk hastasının ölümü sudan olacak madem, bir can korkusu ile sevgiliden kaçar mıyım artık? Suyun nehirden kaçtığı nerede duyulmuş. Ben o nehirde kendimi yok etmeye gelmişim. Kâsedeki su nehre akınca sıfattan ve addan kurtulup zatı baki kalır. İşte bu yüzden bir zamanlar Sevgili'den kaçtığım için pişmanım. Şimdi kendimi onun güzellik fidanına asmak için gelmişim."

Âşıkın sevgilisine haber verdiler. Herkes merakla bekliyordu; acaba asacak mı, kesecek mi, parçalatacak mı?!. Sevgilinin kalbine bir merhamet gelmişti oysa. Seher vaktinde şöyle yakardı: "Ey yüce Allah! Ey tek olan, ehad olan Allah!.. O bir suç işlemişti, biz de onu gördük. O merhametimizi bilmeden korkarak kaçtı. Bir korkunun içinde binlerce umut gizlidir. Ben korkmayan bir edepsizi korkuturum ama korkan birini ne diye korkutayım? So-

ğuk tencere için ateş lazımdır, ama ateşten, kaynayan coşan bir tencereye ne?!. Korkusuz olanları kabahatleri ile korkutmak nasıl evla ise, korkanları da o korkudan halas etmek öyle evladır. Ben yamacıyım, yamanması gereken yeri yamarım."

Sonunda o âşıkı sevgilinin huzuruna getirdiler. Getirdiler getirmesine de bedeni öyle mecalsiz düşüp bayıldı; ki can kuşu kafesinde yoktu sanki. Nedimler nedimeler koştular, yüzüne gül suyu serptiler, buhurlarla tütsülediler. Sevgilisi baş ucuna vardı, dedi ki: "Ne garip!.. Âşık gönül ateşi ile sevgiliyi arar, fakat sevgiliyi görünce kendini kaybeder!" Sonra o âşıkın kulağına fısıldadı: "Ey âşık! Bak ben geldim. Aç eteğini, doldurmaya altın getirdim. Nefesin kesildiyse ben sana nefes vereyim, gönlün öldüyse ben onu dirilteyim. Ey can, vuslat kapısını açtık, dön geriye, gel bize!.. Bak dilsiz, dudaksız sana o eski sırları söylemekteyim, aç gözünü. Ey Zümrüdüanka Kaf dağından dön aramıza!.."

O zavallı âşık sevgilinin elini alnında hissedince yavaş yavaş kendine geldi. Gözlerini açtı, yerinden fırlayıp birkaç kez secdeye kapandı. Sevgili kendisini kabul etti diye şükürler eyledi. Sonra ona yalvarır gibi şöyle dedi: "Ey aşk kıyametinin İsrafil'i!.. Bana ilk şeref armağanı olarak kulağını dudağıma yaklaştır; ta ki sırları başkaları duymasın. Nice zamandır yakarışlarımı duymanı istedim. Her gece senin özleminle uykuya vardım, her sabah seni özleyerek uyandım. Bazı geceler gözüme hiç uyku girmedi.

Senden ayrıldığım andan itibaren benim için ne evvel kaldı, ne ahir. Ön de gözümden düştü, son da. Çok aradımsa da sana benzer bir sevgili bulamadım. Varlık sermayem ayrılık ateşiyle yandıktan sonra varlıktan sıyrıldım, senden gayrı bir nesne bilmez oldum. Şimdi hangi diyarda, ne toprakta bir kan lekesi görürsen bil ki o bizim gözümüzden akmıştır. Şimdi söylemekle ağlamak arasında şaşırıp kaldım. Ağlasam söyleyemiyorum, söylesem ağlayamıyorum. Şimdi sen dile ne dilersen, söyleyip şükür mü edeyim, ağlayıp eşiğine inci ve mercanları şükrane mi sunayım?"

Âşık bunları söyleyip ağlamaya başlayınca, aşağıdakilerden ve yukarıdakilerden kim varsa bütün İstanbul ağladı, kadın erkek, çocuk ihtiyar birbirine karıştı. O sırada âşık, yeryüzünün gökyüzüne şöyle dediğini duydu: "Eğer kıyameti görmedinse işte gör!.."

* * *

Ey Yüce Sevgili!.. Âşıkını Sen'in ayrılığından yine Sen kurtar! Amin!..

Gözyaşından asa

Adımları ağırdan da ağır... İlerliyor, ama mesafe kat ettiği fark edilemiyor.

Boyu iki büklüm; uzaktan bakan eğrilmiş bir yay zanneder. Bir yay ama kıpırtısız... İlk anda gözlerinden dökülen yaşları göremeyebilirsiniz, ama ağlıyor, yaşlar sicim gibi dökülüyor. Bir dökülüş ki yayın iki ucunu bağlayan ince ibrişimden yapılmış kiriş dense yeridir... Gözyaşından, gerilmeye arzulu ama muktedir olmayan bir yay kirişi. İki büklüm hantal bir yayın, eğrilmiş bir kemanın, gevşemiş bir enstrümanın düğüm düğüm, ilmik ilmik bağlanmış son teli... Koptu kopacak... Ve yay zarif bir adımla gerilmeye başlar...

Görüntüsüyle bu manzara bize ihtiyar bir insanı hatırlatıyor; lakin acaba bu hal yalnızca ihtiyarlıktan mı kaynaklanabilir? Civanların, ter ü taze bedenlerin de böyle kemana dönüp kirişe bağlandıkları olmaz mı? Kanuni çağının ünlü şairi Hayalî Bey şu dizesinde bunun olabileceğini söylüyor: "Hamîde kadlerine rişte-i eşki takıp..." (İki büklüm boylarının ayaklarıyla başlarını gözyaşı ipliğiyle irtibatlayıp...)

İster pir olsun ister civan, ister etken olsun ister edilgen, herkesin dünyalık heves ve emelleri vardır. Bu emel, eli ayağı olan bir kişinin hareket etme arzusu kadar tabiidir. Beden yaşlansa dahi nefs ve gönül yaşlanmaz ve daima bir hedefe yönelik yaşar. Yani iki büklüm olmuş yayın kirişinde her daim bir amaç oku, kurulu kemanda her vakit bir arzu temreni bulunur. Mesele bu okun meşru hedefe nişan alıp almadığı, meşru ise hedefi vurup vurmadığıdır.

Ahmet Turan Alkan, kitaplarından birinde bir Çin hikâyesi anlatır. Okçu olmak isteyen Çi Ç'ang, uzun eğitimlerden, binbir meşakkatli öğrencilik zamanlarından, yıllar süren olgunlaşma vetirelerinden sonra ustası Ying'in karşısına geçer, yayına bir ok koyup uzaklarda uçmakta olan akbaba sürüsüne doğru fırlatır ve beş tanesini düşürür. Ying Usta hiç şaşırmaz, yalnızca ona "Demek sen hâlâ oksuz ve yaysız isabet ettirmesini öğrenemedin ha!.." diye çıkışır ve görünmeyen bir yaya, görünmeyen bir ok yerleştirir gibi hareketler yaparak çok uzaklarda uçan akba-

baya nişan alır ve okunu fırlatır. Hayret, akbaba o anda taş gibi yere düşer (*Yatağına Kırgın Irmaklar*, Ötüken Yayınları, s.15). Attığı maksat oku tam isabet kaydetmiştir. Siz adını ister nazar koyun, ister biyoenerji, görünmeyen yayın görünmeyen oku hedefi bulmuş, maksat hasıl olmuştur. Şimdi merak edebilirsiniz, Ying Usta'nın elinde gerçekten bir yay var mıydı? Var idiyse görünmeyen hangi ağaçtan yapılmıştı? Daha da soralım; acaba Usta o yayın gerçekliğinin farkında mıydı, farkında idiyse ne kadarının farkındaydı vs. vs. Asıl can alıcı soru ise; Ying Usta'nın hedefini bulduran okunu gerçekte hangi el yahut hangi irade fırlatmıştı? Gökkubbenin altında acaba kader ve kaza okları arasında kaç usta çıraklarına okçuluk öğretmektedir?

Hayalî Bey sözünü şöyle tamamlıyor: "Hamide kadlerine rişte-i eşki takıp bunlar / Atarlar tîr-i maksûdu nedendir yayı bilmezler" (Bunlar, yay misali iki büklüm olmuş boylarına gözyaşı ibrişimini takıp maksat okunu atarlar da, yayın neden yapıldığını bilmezler... (Veya) Bunlar, yayın neden yapıldığını bilmedikleri, yay konusunda o kadar cahil oldukları halde iki büklüm olmuş boylarına yay gibi gözyaşı ibrişimini takıp maksat okunu isabet edecek biçimde ustalıkla atarlar).

Pes doğrusu üstad!.. Bu ne zengin bir hayal!.. O hayalin peşine düşmek isteyenler için okçunun hikâyesini tamamlayalım: Kendinde neyin eksik kaldığını anlayan ve dokuz yıl daha eğitimini devam ettirerek evine dönen Ç'ang'ı o

günden sonra hiç kimse elinde bir yay ve ok ile görmez. Bir gün eski bir dostunu ziyarete gider ve ona, duvarda asılı olan şeyin ne olduğunu sorar. Dostu önce işi şakaya vurur cevap vermez, ama sual üçüncü kez tekrarlanınca durumu anlayıp şöyle der: "Ah usta!.. Gerçekten de bütün çağların en büyüğüsün sen, muhakkak; bir yayın ne olduğunu, ne işe yaradığını unutmuşsun çünkü!.."

Niyazi-i Mısri hazretleri "Bir eline gözyaşından kıl asâ / Bir eline derd odundan yak çerâğ" buyuruyor. Yani ki "Ey yolcu!.. Genç yahut ihtiyar olsan da, dünya denen şu vadide hakikati aramaksa maksadın, bir eline gözyaşından bir asa, diğer eline de dert ateşinden bir çıra alarak yola çık! Çünkü bu vadide yollar tehlikeli ve karanlıktır." Aynı beytin suficesi de şöyle yorumlanabilir: "Ey yolcu! Dervişlik yolunda ilerlemek için tehlikeleri bertaraf edecek bir değneğe, etrafı aydınlatacak da bir çıraya ihtiyacın var. Dert ateşi içinde yandıkça çıran, yaşlar da gözünden aktıkça değneğin elinde demektir. Gözyaşı ve dert olmadan bu yolda menzil alınmaz çünkü!.."

Aşk yüzünden

Bir zamanlar bir sergide, bir iğne, yanında da bir pertavsız görmüş ve şaşırmıştım... Sonra pertavsız ile iğneye baktım, hayret ki hayret!.. İğnenin deliğinde, hamuduyla geçmekte olan bir deve kervanı vardı. Sanatçıyı tebrik etmiştim.

Geçen gün Karamanlı Nizamî divanını okuyordum. XV. yüzyılın gölgede kalmış bir şairidir o. Aşk yüzünden henüz otuz beş yaşlarındayken ölmüş yakışıklı bir genç imiş. Fatih, Karaman beyliğini topraklarına kattığı vakit veziri Mahmut Paşa onu alıp İstanbul'a getirmiş, burada "Gün (güneş) yüzün görmeyeliden ki günüm dün (gece) gibidir / Bana bin yılca gelir gerçi sana dün gibidir" dediği

bir güzele tutulmuş ve yazdığı hicran dolu şiirler henüz bir divanı yeni doldurmuş iken göçüp gitmiş. Onun genç ölümü Türk edebiyatı açısından tam bir kayıp sayılır. O yiğit ve âşık adamın şu beytine rastlayınca hem o sergiyi hatırladım, hem de bir nebze olsun kederine ortak olup ölümünü anladım:

Üştür-i sermest eğer götürse hicrânım yükün
Zülf ü hattun gibi kâfir cenneti mesken tutar

Yani, "Ey sevgili!.. Eğer benim ayrılık yükümü esrik bir deveye yükleseler, senin saçların ve ayva tüylerin gibi kâfirler cenneti mesken edinirler."

Bu beytin künhüne varabilmek için birkaç noktada sizi aydınlatmam gerekiyor. İkinci dizeden başlayalım: Şair, buradaki "kâfir" kelimesinde bize adeta göz kırparak bir sihir gösteriyor (sihr-i helal). Kâfir kelimesinin lügat anlamı "kara, siyah" demektir. Divan şairlerine göre sevgililer kara zülüf, kara saç, kara ben, kara göz sebebiyle hep kâfir özelliklerine (acımasızlık, âşığın kanını dökmek, zalimce davranmak vb.) sahiptirler. Bunun için şair "Zülf ü hattun gibi kâfir..." derken (sanki kâfir kelimesinden sonra bir virgül varmış gibi) bir yandan sevgilinin zülüf ve ayva tüylerinin siyahlığından dem vuruyor, diğer yandan bu ayva tüyleri ve zülüflerin Nizamî'ye çektirdikleri yüzünden (zalimlik, acımasızlık vb.) kâfirlik ettiğini, bu yüzden cehennemlik olduğunu, buna rağmen sırf sevgiliye ait olmak dolayısıyla cenneti mesken tuttuklarını imaya çalışı-

yor, yani cehennemlik iken cennete girdiklerini söylüyor. Öte yandan sihr-i helal sanatı gereği dizedeki "kâfir" kelimesini kendisinden sonraki kelimelerle bütünleştirdiğimizde (yani "kâfir" kelimesinden önce virgül varmış gibi okuduğumuzda) kâfirlerin cenneti mesken tutabilecekleri, bunun için de sevgilinin zülüf ve ayva tüylerinin emsal teşkil ettiğini, yani kâfirlik yaptığı halde cennete girmek gibi şaşırtıcı bir sonucu bize gösterdiği için kâfirlerin cennete girmelerine kapı açılacağı söylenmiş olmaktadır.

İlk dizede, önce ağzı köpürmüş bir deve (üştür-i sermest) ile karşılaşıyoruz. Ağır yükten dolayı beli bükülmüş, ayaklarında derman kesilmiş, ağzı köpük köpük ıstırapla inleyen ve sanki sarhoş gibi yürüyüp yol alan bu devenin sırtında yalnızca ayrılık (hicran) yükü vardır. Maddi bir yükten ziyade manevi ağırlığı olan bu dehşetli yük deveyi o derece ezmiş, eritmiş, belini inceltmiş ve zayıflatmıştır ki deve sanki bir sicime dönmüş, o yükün altında incelip yok olma noktasına varmıştır. Bu öyle bir sicimdir ki hani bir iğneye taksanız iğne deliğinden hemen geçiverecek. Burada bir an düşünelim ve gözümüzün önüne bir devenin bir iğne deliğinden geçecek derecede incelmesini getirelim. Müthiş bir mübalağa!.. Ayrılık yükü altında iğne ipliğe dönen bir deve!..

Kur'an-ı Kerim'de bir ayet-i kerime vardır: "Şüphe yok, o kimseler ki ayetlerimizi tekzip ettiler ve onlara karşı tekebbürde bulundular. Onlar için gök kapıları açılmaz

ve deve, iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir." (A'raf, 40) Allah burada kâfirlerin cennete girmelerinin imkânsızlığını "bir devenin iğne deliğinden geçmesi" misaliyle açıklamakta ve "Ancak bir deve iğne deliğinden geçerse kâfirler de cennete girebilirler!" buyurmaktadır ki; anlatılan şeyin imkânsızlığı ortadadır. Gelgelelim biz Nizamî'nin beytini bu ayet ışığında okuduğumuzda bütün kâfirlerin cennete doluşması imkân dışı olmaktan çıkıvermektedir. Çünkü zavallı şairin hicran yükünü çeken deve o ağır yük altında o derece zayıflayıp, ezilip incelmiştir ki, onu bir iğne deliğinden geçerken görebilirsiniz. Allah'ın kâfirlere cennet vaadi "devenin iğne deliğinden geçme" şartına bağlı olduğuna ve bu şart da yerine geldiğine göre hepsinin cennete doluşmaları mümkün olacaktır. Nitekim sevgilinin zülfü ve hattı da bu vesileyle cennete girmiş olacaklardır. Çünkü şair bu hicran yükünü zaten o iplik kadarcık zülüf ve ayva tüyleri uğruna çekmektedir. İmdi, sevgilinin bir tek zülfüne tutulup da o uğurda incelip zayıflayan bu şairin o hicran yarası ile ölmesine şaşılır mı?!. Ruhu şâd olsun!.. Allah rahmetini esirgemesin!..

Bu beyitteki nükteyi daha sonra Fuzulî üstadımız da bir beytinde kullanmıştır:

Bu gamlar kim benim vardır, bağîrin başına koysan
Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-i azab oynar

Bu dahi şöyle nesre çevrilebilir: "Benim çektiğim gamları eğer bir devenin sırtına yükletsen, onun ağırlığından o derece zayıflar ki iğne deliğinden bile geçebilir. O zaman da kâfirler cehennemden çıkar ve azaptan kurtuldukları için gülüp oynamaya başlarlar."

Nazlı sevgili

Üstad Nailî (ö.1666) yazdığı nefis gazellerinden birine şöyle başlıyor:

Sâkî, fürûğ-ı meyden rûyında tâb göster
Germiyyet-i hayâdan hurşîdi âb göster

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Ey saki!.. Güzelliğinin şarap gibi sarhoş eden aydınlığını yüzüne bir ışık olarak yansıt (veya yakıcı bir ateş gibi yanağına yansıt) da güneş, hayanın hararetinden dolayı bir su (ter damlası) görmüş olsun."

Sufilerin sembollerle dolu dünyasında sıradan söyleyişlerle alelade hayat hallerini anlatarak derin ruh meseleleri anlatılabilir, felsefi çözümlemeler yapılabilir. Yuka-

rıdaki beyitte Nailî üstad da böyle yapıyor ve on kadar kelimeyle bir yığın meseleye çözüm getiriyor. Ona göre sevgilinin yanağı, güneşin hem ışık, hem de sıcaklığını taşır. Bu durumda yanağın üzerinde gösterdiği su damlacığı o ateşi söndürme maksadını güdüyor olacaktır. Çünkü aradaki ateş ortadan kalkınca, âşık da sevgiliye ulaşmaya yol bulur. Aradaki ateşin sönmesi sevgilinin âşık ile arasında yürürlükte olan utanma ve hayayı bir kenara bırakması demektir ki, bu durumda âşık ile maşuk yekvücut olur (vuslat); ikilik ortadan kalkar "bir"lik başlar. Seven ile sevilenin bu yolla buluşmasına sufiler "fena (âşıkın sevgilide yok olması)" derler. Fena ise her iki manada da aşkın sonlandığı nokta sayılır.

Üstad, beyitteki kelimeleri sıralarken söz konusu ettiği su damlacığını sevgilinin yanağı yanında âşıkın gözünde de düşündürecek şekilde düzenlemiştir. Bu durumda anlam bir kat daha güzelleşir. Sevgilinin güneş yüzüne bakan âşıkın gözünden hemen yaş gelivermesi (çünkü güneşe bakanın gözü yaşarır), sevgiliyi ne derece çok sevdiğine işarettir. Âşık, eğer sevgiliyi görünce ağlaması gelmiyorsa aşkında hakikat sırrı yoktur. Bu yüzden âşıklar sevgiliyi görünce başlarını yere eğer, yüzlerine bakamazlar. Baksalar yanaklarındaki güneş parlaklığı gözlerini alır ve her şeyi sevgili olarak görmeye başlar, onun nurunda boğulurlar.

Beytin ikinci dizesindeki "hurşîde" kelimesi Nailî divanının elyazması nüshalarından birinde "hurşîdi" biçiminde yer almıştır. Bu durumda beytin anlamı bambaşka bir

şekle girer ve şöyle demek olur: "Ey saki!.. Güzelliğinin şarap gibi sarhoş eden aydınlığını yüzünde bir ışık olarak yansıt (veya yakıcı bir ateş gibi yanağına yansıt) da utanma hararetinden dolayı güneşi bir su halinde göster (yani güneş sendeki aşk parlaklığının, aşk ateşinin karşısında hayasından su gibi erisin)."

Pes doğrusu!.. Mahza ateş olan güneşin su gibi erimesini düşünebiliyor musunuz? Siz o sakinin aşk ile yoğrulmuş nuruna ve gönül yakan aşk hararetine bakın ki, güneş onu görünce utancından su gibi eriyip akacak. O öyle bir saki ki, mana ülkesinde gezinirken madde âlemindeki en muhteşem varlık olan güneşi kendinden geçirip eritiyor. O öyle bir saki ki yüzüne bakan bütün güzellikleri unutuyor, kendini kaybedip ona tutuluyor; akıldan geçip kendini aşka teslim ediyor. O öyle bir saki ki küçük bir tecellisi ile âşıkın varlığını idrakine vesile oluyor ve kendini tanımasını sağlıyor. Divan şairlerine göre saki, insana aşk ilham eden her şeyin ortak adıdır. Sufiler onu Feyyâz-ı Mutlak, yani bütün feyz ve sevginin kaynağı olan Allah veya mürşid-i kâmil olarak tanımlamaktadırlar. O ki içki meclisinde kadehlere içki doldurup dağıtandır, içkinin adı aşk olunca elbette saki de Sevgili oluverir. Nitekim onun sevgili olduğunu müteakip beyitte açıkça söyler:

Dersin ki olmasın râz-âgâh-ı neşve-i nâz
Cibrîl'e çeşm-i mestin mahmûr-ı hâb göster

Bu dahi zannımızca şöyle demek olur: "Ey sevgili! Naz işvesinin sırrını (nazlanmaktaki sırrı) kimse bilmesin di-

yorsan, Cebrail seni çağırdığında mest gözünü uyku mahmuru göster."

Naz, bilindiği gibi insanın kendisinde gizli olan, sükûn halindeki güzelliği meydana vurmasının adıdır. Bütün sevgililer âşıka naz ederek güzelliklerini sunarlar. Üstelik naz, gönüldeki coşku ve ateşi arttırır. Âşık bu coşku ve ateşten dolayı zevk ve lezzet içinde yaşar. Bu yüzden hakiki âşık sevgiliden nazlanmasını ister, o nazlanmazsa müteessir olur, o nazlandıkça aşkını arttırır. Sufiler naz deyince Sevgili'nin cilve ile tecellisini, âşıkını bilmezlikten gelip yüz vermemesini (âşıkın kemali için yakarışların geri çevrilerek başka lütuflarla icabet edilmesi) anlarlar. "Eşikte niyaz, huzurda naz!" kuralı bunun için konulmuştur. Beyte göre Naili üstadın Sevgili'ye atfettiği naz, Hz. Peygamber'in Mirac gecesinde Cebrail'e gösterdiği naza benzer. Çünkü Habibullah, Mirac esnasında uyku mahmuruydu.

İmdi, kâinatın bütün tecellileri Sevgili'nin bir naz kırıntısından ibaret olup bu sayede bütün kâinat O'na âşıktır. O'nun insanlara aksetmesi ise işin mana boyutuyla alakalıdır. Mutlak Sevgili'nin kullarına sunduğu şarapta aşk iksiri vardır. Zaten bu yüzden güneş bile bu tecelliden utanıp su gibi erir. Eğer Sevgili aşkını naz ile vermeseydi âşık bundan bir şey anlamazdı. Bir şey naz ile verilirse ancak o vakit bütün güzellikleri ortaya çıkar ve âşık da ondan zevk alır. Doğrudan verilen bir şeyin kıymeti zaten fazla anlaşılamaz.

Arzularımızı yerine getirirken naz eden Sevgili'ye şükürler olsun!..

Kul = Âşık

Kanunî dönemi yeniçeri şairlerinden samimi gönüllü Aşkî'nin bir beyti hatırımdadır. Der ki:

Âzâd iken esîr idik Allah'a çok şükür
Sultân-ı aşka kul olalı pâdişâlarız

Hem azat iken esir, hem de kul iken sultan... Azatlıkta esareti hissetmek ve kul (köle ve esir) iken sultan gibi yaşamak... Fuzulî'nin "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem (padişahçasına bir yoksul; muhteşem bir dilenciyim)" ifadesi ile hemen hemen aynı muhtevada bir söyleyiş... Hayatı zıt boyutta ve tersinden yaşamak gibi bir şey. Peki bu mümkün müdür?

Sevgilinin kimliğine bağlı olarak, evet!.. Sevgili Allah olunca elbette!..

Nasıl mı?!. İzaha çalışalım:

Aşk, evvela Allah'tan kuladır. Allah kulu sever, sonra kul Allah'ı. Kulu yaratan ve ona aşk kabiliyetini veren Allah bununla kendisini tanımasını istemiş ve bu yüzden kâinatı yaratmıştır. Allah'ı tanımak ancak aşk ile mümkündür. Aşk bir meşaledir ve kul (âşık=seven) Allah'ı (maşuk=sevilen) ancak onun ışığıyla görür. Ve gördüğü anda gerçek kulluk başlar. Kulluk mutlak itaattir. Eğer itaat Allah'a yapılıyorsa kul (abd) kelimesinin "hür insan, mal mülk sahibi olan kişi" anlamı; yok eğer kuldan kula itaat ediliyorsa "köle, irade ve özgürlüğü başkasının elinde olan insan" anlamı ön plana çıkar. Böylece Allah'a kul olmakla övünen nice sultanlardan, aşka kul olan sayısız padişahlardan yani şairin ifadesiyle "Aşk sultanının kölesi olan sultanlardan" söz edilebilir. Nitekim *Kur'an-ı Kerim*'in pek çok yerinde "abd (kul)" kelimesi "Allah'a iman eden, O'nun sevdiği kişi" anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kulluk, aslında seven ile sevilen arasındaki bir tavrın adıdır.

Bir kul (âşık), kendisinden istenen hizmeti (ayrılık acısına tahammül) ve verilen emri (kendinden vazgeçme, sevgili için olma, sevgili için can verme, akıl kaydından geçme vb.) yerine getirdiği ölçüde kulluğa (âşıklığa) adım atmış olur. Bunun ötesi Sevgili'nin emrini yerine getir-

mekle kalmayıp onun rızasını kazanmak üzere gayretle çalışmak, çabalamak, saygı, sevgi, bağlılık vb. alanlarda mertebe kazanmaktır. Nitekim sufiler "abd"in "âbid (ibadet eden)"; "ubûdiyet"in de "ibadet"ten üstün olduğunu söylerler. Hz. Peygamber de "abd" olmasını, "rasul" olmasından daha önemli bulmuştur. Zaten kelime-i şahadette de "abd" vasfı, "rasul" vasfından önde anılmıştır (abduhu ve rasuluh). Âbid hür, abd ise kuldur. Hür olanlar bir karşılık için, kul ve köle olanlar ise sırf efendilerini memnun etmek için çalışırlar. Tasavvufta "âbid"in sevap kazanmak, ecir almak ve cennete gitmek için çalışmasından ziyade "abd"in yalnızca emri yerine getirmek ve itaat için çalışması önemli bulunur. Hani koca Yunus'un, "Cennet cennet dedikleri / Birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları / Bana seni gerek seni" demesi gibi. Nimete sahip olmayı isteyenle nimeti vereni isteyen arasında elbette çoook dereceler farkı vardır. Bu durumda efendisinin mülkiyetinde bulunan kulun her şeyi efendisinin demektir. Nitekim kulluğun vasfı fakr u ihtiyaçtır. İşte tam bu noktada kul, Divan şiirindeki âşık kimliğiyle aynileşir. Orada da âşık sevgiliye kuldur ve her şeyiyle onun uğrunda, yolunda, peşinde, izinde, özündedir. Bütün ihtiyaçları ondandır ve ondan gayrıya ihtiyaç bildirmez. Aslında bu anlayış tasavvufun derinliğinden Divan şiirine bir medeniyet birikimi olarak yansımış ve şairlerin dilinde pelesenk olmuş metaforlardan biridir. Hakikatte sultan ile

kul arasındaki ilişki, sevgili ile âşık arasında da vardır ve sevgiliye kul olmaya hazır binlerce âşık bulunabilir. Bunlardan her biri yekdiğerine göre rakip konumunda olup sevgiliye ulaşma yolunda mücadele edip dururlar. Tıpkı sultana yakın olmak için kulların birbirleriyle mücadele ve rekabetleri gibi. Bu durumda hakiki Sevgili ve hakiki sultana ulaşmak da aynı vetireden geçmekle mümkündür. Yani Rab ile abd arasındaki ezelî yakınlık veya mesafe burada da aşılmak üzere kulu gayrete yönlendirir. Çünkü ubudiyet ile rububiyet birbirinin karşıtı olarak ezelden bu yana geldiği gibi sonsuza kadar da devam edecektir. Yani insan ezelden beri kuldur ve ebede kadar da kul kalacaktır. İlla ki gayret ve çalışma ile kemale erebilir, irtifa kazanabilir. Bunun için aşk meşalesinin ışık kaynağına yakın olması gerekir. Işıktan ne kadar uzaklaşırsa gölgesi (masiva) o kadar büyür; ışığa ne kadar yaklaşırsa gölgesi o kadar küçülür, hatta belli belirsiz bir hal alır. O halde hakiki âşık sevgiliye yaklaştıkça küçülen, kendinden geçen, mahviyet gösteren âşıktır. Tıpkı Allah'a yakın oldukça küçülen, tevazu ve hiçlik kazanan kul gibi. İşte bu küçülme ve kendinden vazgeçme halidir ki hem âşıkı, hem de kulu sonunda "fenâ (Sevgili'de yok olma)" makamına eriştirir, ikilik ortadan kalkar, vahdet gelir, âşık yok olarak hakiki var oluşa erer, orada hayat sürmeye başlar. Ezcümle insan abd (aşk) mertebesi için yaratılmıştır. Bu yolda âbid (âşık) olması için seçilmiştir. Hiç olmazsa müteab-

bid (âbidlere özenen) olması kendinden beklenir. Riyakâr âbitlik ise en kötüsüdür. Galiba Hamdullah Hamdi bu yüzden, "Ey kullarına lutf u kerem edici Kerîm / Göster bu abd-ı kemterîne râh-ı müstakîm" (Ey kullarına bağışları bol olan Allah, bu kuluna da doğru yolu bağışla!) şeklinde yakarıyor. Aşkî ise "Sultân-ı aşka kul olalı pâdişâlarız!" dediğine göre, işi kavramış. Ne diyelim; "âzâd" iken "esîr" olun inşallah!..

Yusuf ile Zeliha

Aşkın insanlar üzerinde etkin bir gücü, keskin bir egemenliği, yadsınamaz bir hâkimiyeti, çürümeyen bir nüfuzu, dayanılmaz bir baskısı vardır.

En sıkı düğümlenmiş düğümleri çözen de, katılıkları eriten de, buna karşılık sağlamları sarsan ve yasak olanı serbest bırakan da odur.

Aşk, göz ile kalp arasında bir maceranın tanımıdır ki evveli yalnızca bir bakıştır; gerisi vesairedir... O ilk bakıştan sonra âşık durmadan sevgiliyi seyretme, ona bakma arzusu duyar. Çünkü göz ruha açılan büyük bir penceredir. Gönlün sırlarını keşfe çalışır ve en gizli düşünceleri bile açığa vurur. Âşıkın gözü sevgiliden başkası üzerinde

eğleşip durmak istemez. Mıknatıs, çekim gücünü göz ile sevgili arasındaki ilişkiden almıştır. Dilbilgisinde sıfatın isme uyduğu gibi göz de sevgiliye uyar, onda eriyip sonsuzluğa karışır.

Eğer sevgiliden başkasına söyleyemeyecek şeylere sahip olunmuşsa aşk kapıda demektir. Bu durumda sevgilinin sözünü can kulağıyla dinlemek, ileri sürdüğü her şeyden dolayı hayret etmek, saçma sapan hatta yalan şeyler bile konuşsa ona hak vermek, haksız olduğu zamanlarda bile onu doğrulamak, ne yaparsa, ne derse peşini sürmek hep aşkın halleridir. Hatta birbiriyle çelişkili durumlar bile bu aşk için söz konusudur. Ayrılık acısının âşıka hoş gelmesi, zamanla ondan zevk alması gibi mesela.

Aşk ilerleyince sevgilinin derdini çekmek mutluluk olabilir. Tabiatta herhangi bir şey haddini aşınca zıddına dönüşür. Bir arabanın tekerleri çok hızlı dönmeye başlayınca sanki tersine dönüyor gibi görülür. Yani bütün trajedilerin sonu komedi, bütün gülmelerin sonu gözyaşıdır. Sevincin de hüznün de aşırısı insanı öldürür. Kahkahalarla gülen kişinin gözünden sonunda yaş akar.

Yıldız sürülerinin çobanları, olsa olsa yalnızlığı seçip inzivaya çekilen ve orada öylece ağlayıp duran âşıklardır. Gecelerin bitmez tükenmez uzunluğunda yıldızları sayıp yıldız yıldız gözyaşları dökerler. Âşıkların gözkapaklarıdır ki bulutlara bu konuda ders verir. Eğer Batlamyus yaşıyor olsaydı, yıldızların akışını gözlemlemek için âşıklardan

kendisine bir gözlem ekibi kurardı. Eski bir Doğu şiirinde "Yılın en uzun gecesinin hangi gece olduğunu müneccimler ile takvim düzenleyenler değil, ancak gama müptela olmuş âşıklar bilir" denilmiştir. Bu doğrudur.

Aşk, gözyaşı ile gıdalanır, hasret ile beslenir. Yas evinde yüzlerce ağlayıcı olsa yine de en tesirlisi dert sahibinin ahıdır. Yüz dertli bir halka olup otursa, halkanın merkezi elbette en kederli, en yaslı olandır.

Anlatırlar ki Züleyha, Yusuf'u zindana attırdığı vakit onun ayrılığıyla yanıp yakılmaya başlamış. Hem kendisinden ayırmış, hem hasretini çeker olmuş. Bu yüzden zaman zaman zindanı ziyarete gider, sureta "Hükümlüm kaçmış olmasın!" diye kontrol eder ama içten içe de hasret giderirmiş. Eğer Yusuf'u uyurken bulursa hücresinin önünde bekler, seyreder; eğer uyanık bulursa azarlayıp gidermiş. Azarlamasının sebebi de karşılık versin de sesini duyayım diyeymiş. Lakin Yusuf hiç cevap vermezmiş. Nihayet sesini çok özleyince bir köle çağırıp, "Hemen şimdi git, zindanda Yusuf'u yere yık, adamakıllı kamçıla! Öyle vur ki ta uzaktan ah ettiğini duyayım." emrini vermiş... Köle emre itaate niyetlenmişse de Yusuf'un güzel yüzünü görünce kıyamamış. Hücrede bulduğu bir postu yere serip onu kamçılamaya başlamış. Kölenin her kamçısında Yusuf mahsustan feryat etmekte, çığlık atmaktaymış. Beri taraftan da Züleyha bağırıyormuş: "Daha hızlı vur, adamakıllı vur!" Nihayet köle Yusuf'a yalvarmış:

"A güneş yüzlü, Züleyha gelir de sırtında kamçı izi göremezse şüphesiz beni öldürür. Hiç olmazsa bir kere omzunu aç, dişini sık, azıcık olsun kamçıya dayan!..

Yusuf elbisesini sıyırdığında köle öyle bir vuruşla vurmuş ki Yusuf yere kapaklanmış, can evi kavrulmuş. Sonra da Yusuf'un ah edişini duyan Zeliha'nın feryadı işitilmiş:

- Yeteeer!..

Kayıp gönül

Dünyalar güzeli Yusuf'a sordular:

"Ey Zeliha'nın gönlünü alıp onu perişan hale koyan. O senin yüzünden acze düştü de derdine derman olmadın; hasta bıraktın onu. Gönlünü kaptın ve geri vermedin. Geri versen ne olur; sen buna kadir değil misin?"

"Ben onun gönlünü çelmedim. Ne onun bana gönül verdiğinden haberdarım, ne böyle bir kastım oldu. Onun gönlüyle bir işim yoktur benim."

O dostlar sonra Zeliha'ya sordular:

"Yusuf senin gönlünü nasıl çalmıştı? Dosdoğru söyle bize; gönlün sendeyse ve Yusuf'tan gönül istiyorsan bu, naz yapıyorsun demektir."

Zeliha yeminle söyledi:

"Bedenimdeki her kıldan gönlüm habersiz. Neden ve nasıl âşık oldu, âşık olunca nereye gitti, bilmiyorum."

Sonra o dostlar düşündüler:

"Gönül Yusuf'ta değil ama Zeliha'da da değil. Ne biri gönül almış, ne diğeri bir gönle sahip!.. Peki ama nasıl kayboldu bu gönül, nereye gitti? Bu bir sihir değilse nedir?"

* * *

Peki o halde neden sormuyoruz: Kendi gönlünden haberdar olmayan kişi nasıl olur da başkasına yol bulabilir?

Mecnun'un Leyla'sı

Günlerden birinde Mecnun'a rastlayan bir gönül ehli, onun halini bilen bir yolcu, bütün içtenliğiyle sordu: "Leyla hakkında ne biliyorsun? Bana Leyla'dan haber ver!" Mecnun, o anda baş aşağı yıkıldı, yola serilip kaldı. Sonra inler gibi mırıldandı:

"Bir kere daha Leyla de! Eğer Leyla'yı bilmek istiyorsan bir kere daha Leyla de. Yoksa benden bir şeyler sorup durman beyhude. Madem Leyla diyorsun, soruna cevap olarak Leyla adı kâfi değil mi? Ne kadar mana incisi delinse, yine de Leyla adı kadar değerli değildir. Leyla'nın adını andın mı, cihan içinde cihanlarca sır söyledin demektir. Leyla adı hatırımda dururken başka bir adı bir an bile ansam küfürdür bu."

Bunu duyan o gönül ehli, daha sonraki zamanlarda şu şiiri okuyup durdu:

Mecnun ki "La ilahe illa!" der idi
Teklif-i visal eyleseler la der idi
Şol mertebe meftun idi Leyla'sına kim
Mevla diyecek mahalde Leyla der idi

Leyla'nın Mecnun'u

Mecnun bir fırsatını buldu, Leyla ile baş başa kaldı. Leyla da ondan bir dilekte bulundu:

"Ey âşık! Neyin varsa getir!.."

"A ay yüzlü!.. Senin aşkınla ne suyum kaldı, ne kuyum. Ne ciğerimde azıcık kan, ne geceleri gözümde uyku. Aşkın aklımı yağmaladıktan sonra her şeyim birer birer gitti. Şimdi sahip olduğum tek şey yaralı bir kuş olan canım. Senden bir emir bekliyorum. Ver dersen hemencecik vereyim."

Leyla güldü bu sohbete. Sonra sitem etti:

"A yiğit!.. Ben senden bunu ne vakit istersem alırım, başka neyin var?!."

Bu söz üzerine Mecnun, partal giysilerinin eprimiş yakasından çıkardığı bir iğneyi Leyla'ya sundu:

"Vallahi, varlık âleminde malik olduğum tek şey işte bu. Bundan başka hiçbir nesneye sahip değilim. Bunu taşımamın sebebi ise yine sensin a gönlümü alan!.. Çölde, ovada, dağda, kırda senin hayalini izlerken çok düşüyorum; dikenler ayağıma batıyor. İşte bu iğne onları ayağımdan çıkarmak için."

Mecnun, Leyla'nın kendisine acımasını beklerken Leyla sitem etti:

"İşte ben tam da onu arıyordum. Aşkta gerçek isen bu iğne sana nasıl layık oluyor, a perişan âşık!.. Bencileyin bir güzelin peşindeyken ayağına diken batsa o dikeni çıkarmak doğru olur mu? Eğer o dikeni çıkarırsan, seninkine vefa derler mi?!. Sevgili yolunda ayağına diken batan âşık, onu elbisesine takılmış bir gül görmeli değil midir? Gül fidanı, bir gül elde etmek için bir yıl dikenlere sabrediyor da sen gül fidanından da aşağı mısın yoksa? Leyla'nın aşkıyla ayağına batan diken, onun başkalarına armağan edeceği yüzlerce gül demetinden daha değerli değil midir?"

Leyla'nın ölümü

Yolunu şaşırmış Mecnun ordan oraya koşturup giderken biri ona, "Leyla öldü!" deyiverdi. Mecnun, bu kara haber üzerine derhal durdu ve ellerini açıp şükretti:

"Hamd olsun Allah'ıma!.."

Bu sefer adam çok öfkelenip bağırdı:

"A aklı ve hayatı darmadağın olmuş zavallı! Hem onun için yanar, hem de neden böyle söyler, ölümüne sevinirsin?"

"Ben, iyiliğini isteyip dururken o ay yüzlüden bir fayda elde edemedim. Bari kötülüğünü isteyen de bir şey elde edemesin!.."

Mecnun'un vuslatı

Günlerden birinde Mecnun'u bir duvarın üstüne oturmuş, ayaklarını sallandırmış otururken buldular. Kerpiçten duvarın üstünde gayet neşeli ve bahtiyardı. Kendince konuşuyor, işaretleşiyor, gülüyordu. Gelen geçen bu hale bakıp gülmedeydi. Nihayet bir gönül eri oradan geçti. Bakınca Mecnun'un yanında Leyla'nın da oturmakta olduğunu gördü. Başkasına gizli olan ona açılmıştı. Şükretti:

"Bir ömürdür koşup durdum... Çok da yoruldum... Ama sonunda bir araya geldiklerini gördüm!.. Çok şükür Allah'ım; sevenleri buluşturdun!.."

Akıllı deli

Anlatırlar ki, kendince kavminin önde gelenlerinden, dindarlığı herkes tarafından bilinip itibar gören biri kırlara gezmeye çıkmış, Allah'ın yarattıklarını ibret nazarıyla seyre koyulmuştu. Sonra kalktı, iki rekat şükür namazı kılmak üzere tekbir aldı. Olacak bu ya, o sırada Mecnun da kırlarda dolaşıyordu ve tesadüfen bu adamın önüne doğru geçip bilmeden orada oyalanmaya başladı... Adam selam verdikten sonra Mecnun'a seslendi:

"Bre çekil önümden, burada namaz kılıyorum."

O vakit Mecnun hayretler içinde şöyle sordu:

"A efendi! Sen bu namazı niçin kılarsın?"

Adam şaşırmıştı. Delinin aklına hayret etti ve işin sonunu getirmek istedi:

"Neden sordun ki?"

"Allah aşkıyla ve onun için kılıyor musun diye?"

"Evet, Allah aşkıyla ve O'nun rızası için kılıyorum!.."

Mecnun önce güldü, sonra dudağını büzüp kederlendi:

"Kendini yokla beyim, içini yokla... Ben Leyla'nın aşkına düştüm düşeli şunca yıldır ondan başkasını görmüyorum da sen Allah aşkıyla namaz kılarken beni nasıl görüyorsun?"

Mecnun'un bir şiirinden

Mecnun lakabıyla bilinen Amiroğullarından Mülevvah'ın oğlu Kays, çöllerde, sahralarda Leyla'nın aşkı ile divane dolaşırken kendi halini anlatan şiirler söyler, ona yolu uğrayanlar bu şiirlerden okumasını ister, şiirler okundukça dört bir yana yayılır, böylece Leyla adı daha çok bilinirmiş. İşte o şiirlerden bir parça:

Toplumda ve tenhada, gece gündüz, yirmi sene, insanların Rabbine dua ettim;

Leyla'nın da benim çilem gibi çile çekmesi, benim sevdiğim gibi sevmesi için...

Yahut benim halimi anlaması veya bana acıması için...

Allah duamı kabul etmedi. Bu yolda benim aşkımı bir geçen de olmadı... Oysa beni bitiren şu aşk yüreğimde artırıldı da artırıldı...

Aşk her âşıkın kalbinde eskiyor; Leyla'ya olan aşkım ise ben yaşadıkça tazelenmekte...

Rabbim! Artık beni ona sevdir, veya bana onunla şifa ver. Yoksa kalbimin çektiği çileden artık dinlendirileyim, Rabbim!..

Sultan Sencer ile Hanende Mehistî

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın oğlu Sencer (Saltanatı: 1119-1157) tarihin ender kahramanlarından biridir. Bilim adamlarına sahip çıkması ve zevk-i selim sahibi olmakla ünlüdür.

Sanattan anlar, zarif meclisler tertip edermiş. Tarihler bu meclislerde onun hizmetinde bulunup hanende ve sazendeliğini yapan Mehistî isimli mayası temiz bir kadından bahsederler. Mehistî çengini dizine koyup da sesini nağmelere kattığı vakit, bülbüller bile meclise gelir onu dinlermiş. Yüzüne bakanlar onun için bir ay parçası demeseler de ruhunun güzelliğinden mutlaka etkilenirler, konuşurken yahut şarkı söylerken can kulağını açık tutmaya özen gösterirlermiş.

Feridüddin Attar'ın anlattığına göre Sultan Sencer bir gün ava çıkmış, maiyetinde altı çadır kadar has dostlar ve musahipleri, bir de hizmetkârlarıyla eğleniyordu. Bir akşam Radegan çadırına çekilmiş, Mehistî'yi çağırıp biraz çeng çalmasını, güzel şarkılar söylemesini istemişti. Sultanın boylu poslu, şiirden ve sözden anlayan bir kölesi vardı. Otağında bekler, her hizmetine koşar, sultana sırdaş olur, onu hem korur, hem kollardı. O gece sultan ile Mehistî'ye yine o hizmet etti, sultan emrettikçe şiir okudu, arada sırada şarkıya eşlik etti. Bu revnaklı meclis ta gece yarısına kadar sürdü. Sonra sultan uyumak üzere yatağının bulunduğu perdeli kısma geçti. Mehistî de huzurdan çıkıp kendi çadırına yöneldi.

Teheccüd vaktine doğru sultan uyandı. Âdeti olduğu üzre kölesine seslendi. Fakat hiçbir cevap alamadı. Otağının her yanına baktıysa da köleden bir işaret, iz bulamadı. İçinden ona öfkelendi. Çadırını bekleyen muhafızlara sordu. Mehistî'nin ardından gittiğini söylediler. Sultan daha da öfkelendi ve geri dönüp Hint kılıcını kuşanıp yağmurluğunu sırtına aldı. Artık adımlarını kin ve hiddet ile atıyordu. Belli ki kölesi Mehistî'ye tutulmuş, kendisini otağında tek başına bırakarak görevini ihmal etme pahasına sevgilisinin yanına gitmişti. Çadırın deliğinden bakınca da düşüncelerinde yanılmadığını gördü. Mehistî çengini bir dizine koymuş içli içli çalıyor, köle de diğer dizine başını yaslamış gözünden damlalar akarken söylüyordu:

"İplik eğirenlerin iğlerindeki ipliğe ihtiyacım olursa, seni çayır çimenlerde bir kirman gibi kucaklar, aşk ipliğimi sana sararak eğiririm!"

Sultan Sencer beyti duyunca pek hoşuna gitti. Sonra içine bir merhamet geldi. "Bu gece belimdeki Hint kılıcı ile bu çadıra girersem ya ben ikisinin de canına kıyarım; ya onların ödü kopar, can verirler; en iyisi bu niyetten vazgeçmektir," deyip geri döndü. Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi davrandı, ama beyti tekrarladı durdu. Akşam bir meclis kurulacağını bütün dostlarına ilan etti. Her şey hazır olmuş, eğlence başlamıştı. Mehistî yine çeng çalmada, güzel sesiyle şarkılar okumadaydı. Köle de yine sakilik yapmakta, elindeki ibrik ile ayakta hizmete devam etmekteydi. Meclis biraz germiyet bulup da teklif tekellüf aradan kalkınca sultan, dostlarına hitaben Mehistî'yi öven sözler söyledi, onun musiki ve şiir bilgisinden sitayişle bahsetti.

"Hatta Mehistî arada sırada kendisi de şarkılar tertip eder, besteleyip okur. Bunlardan birini bu akşam bizimle paylaşırsa hepimizi mesrur edecektir!" dedi ve sonra Mehistî'ye döndü:

"Canım Mehistî! 'İplik eğirenlerin iğlerindeki ipliğe ihtiyacım olursa' diye başlayan şarkıyı bize lütfedersin değil mi?"

Mehistî padişahtan o beyti duyunca çeng bir yana, kendisi bir yana düştü. O kadar ki yüzüne gülsuyu serperek ayılttılar. Üç defa bu şekilde bayılıp ayıldı. Ama yine

de yaprak gibi titriyordu. Aklı başında yoktu. Tuzağa düşmüş bir kuş sanılırdı. Sultan Sencer her ayıldığında onun gönlünü almak istedi:

"Benden korkuyorsan ey nazeninler şahı, sakın korkma. Emin ol ki canın emniyettedir."

Mehistî üçüncü defa kendine geldiğinde cevap verdi.

"Hayır artık sizden korkmuyorum efendimiz. Lakin, isteğiniz dün geceye dair bir belirti gösterince anladım ki siz sultanım dün gece gizlice beni gözetliyordunuz. Şimdi izniniz hilafına iş yaptım diye ister beni bağışlayın, ister öldürün; kederim bundan değil. Siz beni yalnızca birkaç dakika gözetlediniz bunca mahcup oldum, oysa ki her saniye beni görüp duran kâinatın sultanı, Allah, hep beni gözetleyip durmada. Siz dün gecenin sırrını söylediniz diye bunca tedirgin oldum ve ölümü göze aldım da, Allah bütün bir ömrün sırlarını ortaya döktüğünde ve yüzüme vurduğunda ona ne cevap vereceğim ve o vakit ne yapacağım; işte asıl korkum bu! Allah her konakta benimle iken ben nasıl olur da onun kapısından gayrı bir eşiğe adım atarım?!."

Mihrabım diyerek...

Eski zaman şairleri kelimelerini bir mücevher kutusu içinden birbirine uyumlu taş seçer gibi seçtiklerinden mi nedir, beyitlerin kendine özgü bir hendesesi, bir iç ahengi olur, buna derin bir mana eşlik eder ve okuyucunun dimağını mest edecek bir kisve içinde iki dizelik güzellikler berceste edasıyla endama gelirdi. Fuzulî üstaddan okuyalım:

Mihrâbda şekl-i ham-ı ebrû-yı latîfin
Vâcib bu cihetten kamuya secde-i mihrâb

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir: "Ey sevgili!.. İnsanlar mihrapta senin güzel kaşının kıvrımlı şeklini gördükleri/

hatırladıkları içindir ki mihrapta secde etmek vacip olmuştur."

İlk bakışta sevgilinin güzelliğini anlatan, onun kaşının kavisli şekli huzurunda neredeyse secdeye kapanacak derecede kendinden geçen bir âşıkın anlatıldığı bu beyitte, Fuzulî aslında sanat içinde sanat yapmış, incelik üstüne incelik göstermiştir. Söz gelimi bazı kelimeleri ele alalım. "Mihrap", kavisli bir şekildir ki camilerin kıble cihetinde bulunur. Bir girinti ihtiva etmek dolayısıyla bedendeki kaş ile göz yapısına benzer. Beytin sonunda "secde" kelimesiyle yeniden kullanılarak dinî bir anlam kazanmış ve secdeye kapanılarak yapılan ibadetin mihrap karşısında olduğuna işarette bulunulmuştur. Dahası, kulun secde hali de şekil yönünden mihrabın üstten kavisli yapısına benzer. "Ebrû" kelimesinin "kaş" anlamı hemen yanındaki "ham(kıvrım)" kelimesiyle maddi, "latîf" kelimesiyle de manevi bir betimlemeye tâbi tutulmuştur. Kıvrımlı kaşın "latîf (güzel, hoş, çekici)" oluşu mihrapta secdenin güzelliğine ve insana yakışmasına benzetilmiştir. Öte yandan "latîf" kelimesinin bir de "soyut, mücerret, maddeden sıyrılmış" anlamı vardır ki melek, hayalet, ruh vb. tanımlamalarında "cism-i latîf" diye kullanılır. Beyitte kelimenin bu anlamıyla mihrapta secde eden insanın melekleştiği veya namaz esnasında maddi dünyadan kurtulup Allah huzurunda mücerret bir varlığa dönüştüğü, salt kul kimliğiyle huzurda bulunduğu gibi anlamlar yüklenir. Kaşın latif oluşuyla mücerredliğe uzanan anlamı, tasavvufta eb-

runun remz olarak kullanılmasını çağrıştırır. Sufilere göre ebru, salikin işlediği kusurlar yüzünden makamının düşürülmesi ve bunu geri kazanmak üzere cezbeye kapılıp ilahi inayete ilticasıdır ki namazda bulunan insanın haline benzer.

Beytin ikinci dizesinde şair secdenin kamuya (herkese) vacip olduğunu söyleyerek bizi şaşırtmaktadır. Üstelik mihrapta secde edildiğini söylemektedir ki, bilindiği gibi secde mihrab için yapılmaz. Mihrabın görevi yalnızca kıble cihetini işarettir. Kıble cihetinde Kâbe bulunur ve Kâbe sembolik olarak Allah'ın evi kabul edildiği için ibadetlerde Kâbe'den yana yönelme söz konusudur. Aksi takdirde şairin "İnsanlar mihrapta senin güzel kaşının kıvrımlı şeklini gördükleri/hatırladıkları içindir ki mihrapta secde etmek vacip olmuştur," ifadesi bir küfür sayılır ki, Fuzulî gibi dini bütün bir şairden beklenecek söz değildir. Peki o halde şair ne demek istemektedir?

Önce hatırlayalım; secde, namazın vaciplerinden değil farzlarındandır. Vacip olan secde ise namazda hata yapıldığı vakit ifa edilir (secde-i sehv). Şair mihrapta secde herkese vacip olmuştur derken aslında "Ey sevgili!.. İnsanlar namaz kılarken mihraba yönelirler ve orada senin güzel kaşının kıvrımlı şeklini hatırlayarak namazlarını şaşırırlar da onlara sehiv secdesi etmek vacip olur," imasında bulunur. Bu da namaz esnasında sevgilinin kaşlarını hatırlayıp namazın uluhiyetine halel getirilmesi veya fasit olması ihtimalinin yüksekliğine işarettir. Hani halk türkü-

sünün "Geçme mescit yakınından / Çok namazlar böldürürsün" ifadesinde olduğu gibi.

Ve bir husus daha: Bilindiği gibi *Kur'an-ı Kerim* miracı anlatırken "kaabe kavseyn (iki yay aralığı kadar)" ifadesini kullanır. Çeşitli müfessirlere göre farklı tefsirleri olmakla birlikte bu ifadeden maksat "yakınlığın son derecesi"ne işarettir. Kaşlar bir yaya benzediğine göre bu yakınlığın iki kaşın birbirine olan aralığı, hani çatıldığı zaman birleşen, gülümsendiği vakit yaklaşan bir yakınlık olduğu aşikârdır. Hem kaşın, hem de mihrabın kavis şeklinde olması buradaki "Kab-ı Kavseyn" ifadesini de kuşatır ki, hakiki sevgili olan Allah'ın huzurunda bulunan kulun O'na karşı ne derece yakın olduğunu, mihrap önünde namaz esnasında insanın ne derecede yakınlık kazandığını ve bu yakınlığın gerektirdiği şekilde davranarak hiç hata yapmaması gerektiğini, hata yapılırsa derhal secde-i sehv yapılarak ondan dönülmesinin gerekliliği kendiliğinden akıllara sökün edip gelir. Ama asıl önemli olan, mihrapta müminin Allah ile huzur huzura (yay aralığı kadar) bir yakınlık içinde bulunmasıdır ki namazdan maksat da zaten müminin miracı olmasıdır.

İmdi bütün bunlardan sonra mihraba secde vacip olmasın mı?!.

Kaşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan

Kâinatın Efendisi ve İki Cihan Serveri'ne duyulan sevginin en şiddetli aşk duygularından daha yüksek olduğu topraklarda yaşıyoruz. Hiçbir Arap ülkesinde, İran'da veya bilumum Müslüman ülkeler arasında Efendiler Efendisi Hz. Muhammed için beslenen aşk duyguları, bizim coğrafyalarda olduğu kadar büyü(tüle)memiştir.

Biz onun adı anıldığında, heyecandan kalbimiz yerinden çıkmasın diye sağ elini kalbinin üstüne bastıran bir toplumun torunlarıyız. Her ne kadar o eski şiddetli kalp atışları kaybolup gitmiş, o aşklarla yaşayan cihan erleri bir yerlere gizlenmiş olsalar da hâlâ bu topraklarda Muhammed adı anıldığında hummalı heyecanlar duyan in-

sanlar yaşar. Onun için hâlâ şiir söyleyen, ona adanmış mektuplarda zamaneden şikâyetler anlatan, siyerler oluşturup hayat sahnelerini tekrar tekrar satırlara döken insanlar var çok şükür. Bir zamanlar onun adına hilyeler, mevlitler, na'tler, kasideler yazanlar olduğu gibi.

Divan şiiriyle tanıştığım gençlik yıllarımdan bu yana onun adına sayısız şiir okumuşumdur. Bana öyle gelir ki eski edebiyatımızın sayısız şairinin yazdığı sayısız kasideler arasında en güzelleri Hz. Peygamber için nazmedilmiş olan na'tlerdir. Allah'a yakarış olan münacatlarda veya O'nun uluhiyetini tebcil adına kaleme alınan tevhidlerde, na'tlerdeki gibi akıcı bir dil, zengin üsluplar, rana söyleyişler ve parlak ifadeler bulmak zordur. Şair, Hz. Peygamber adını andığı ilk dizeden itibaren öyle bir coşar, diline öylesine bir güzellik katar, ifadesine öyle bir ruh verir ki, birden şüpheye düşer, "Başka bir şairin manzumesini mi okuyorum?" diye sormaktan kendinizi alamazsınız. Bu başarı, onun hakkında yazılan diğer manzumelere ve kitaplara da yansır, sıradan bir Divan şairi, Hz. Peygamber'i anlattığı bir eser oluştururken sanki olduğundan daha büyük bir söz ustası olarak görünür. Mevlid yazarı Süleyman Çelebi veya hilye yazarı Hakani Mehmed Bey bunlardandır.

Divan şiiri bahçesine girip de tetkikte bulunduğum vakit sık sık Hz. Peygamber'i hatırladığım manzumeler, beyitler karşıma çıkar. Mesela Kanuni döneminin usta şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey'in bir gazeli mevcuttur.

Gazel bir na't üslubunda değildir ama Hz. Peygamber'den bahisle okunduğu zaman "Budur yani!" dedirtir. İşte matla beyti:

Dar-ı dünya deli gönlüm gibi viran olsa
Ne cihan olsa, ne can olsa, ne hicran olsa

"Dünya evi şu deli gönlüm gibi viran olsa ve ne cihan kalsa geriye, ne can kalsa... (Cihan ve can ortadan kalkınca) hicran (ayrılık) da olmaz çünkü..."

Bu nasıl bir aşktır ki âşık, ayrılık bir daha yaşanmasın diye kıyameti çağırıyor ve dünyanın yok oluşunu istiyor?!. O âşıkın gönlünü viran eden sevgisi nasıl bir sevgidir ki kıyamete eş bir şiddetle varlık gösteriyor ve vuslat için bütün dünyayı haraba veriyor?!. Sonra bu âşık şair kendi dediğini haksız buluyor olmalı ki dönüyor ve vecd-i mutlak ile,

Kaşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan
Sözümüz cümle heman kıssa-i canan olsa

terennümüne başlıyor. "Keşke bütün cihan halkı benim sevgilimi sevse de sevgiliden başka konuşulacak bir konu kalmasa, her söz sevgilinin bir başka halini, bir farklı tavrını anlatsa..."

Divan şiirinin kalıplaşmış kurallarına göre bir âşık sevgilisini başkalarının sevmesini istemez, hatta onu kendi gözünden bile kıskanır, rakiplerinden daima sakınıp saklarken şairimizin, sevgilinin aşkını herkesle pay-

laşıma açması, cümle cihan halkının onu sevmesini istemesi ilk bakışta aşk kurallarına ters gibi görünmektedir. Kulların sultanı diğer kullardan (rakiplerden) kıskandığı, hatta dervişlerin kendi mürşitlerini diğer dervişlerden kıskandığı, memurun amiri diğer memurlardan sakındığı bir menfaat dünyasında "Keşke herkes benim sevdiğimi sevse!" diyebilmek, ancak sevgilinin yüceliğiyle doğru orantılı olarak anlaşılabilir. Sevgili Allah veya Peygamber olunca herkesin aynı sevgiliyi sevmesinde hiçbir mahzur yoktur. Bu da aşkın zirve noktasıdır ki âşıkın kemaline delalet eder. Çünkü orada rakiplik ortadan kalkar, varlık tek vücut olur, benlik düşüncesi tükenir ve "bir"in iyiliği herkesin ve her şeyin iyiliği olarak düşünülür. Âşık ile maşuk, seven ile sevilen bütünleşince sevenlerin çokluğu ancak sevenin yüceliğiyle ölçülür. Kudret sahibi olan (Sevgili) ile kurbet sahibi olan (âşık) bu yüceliği en ziyade hak edenlerdir. Ancak aşktaki bu kemal derecesi öyle kolay kazanılır bir vetire değildir. Şairin fikrine göre bu süreç,

Bir demir dağı delip boynuna almak gibidir
Her kişi âşık olurdu eğer asan olsa

izahına muhtaçtır. Öyle ya, "Âşıklık işi bir demir dağı halka gibi ortasından delip boynuna almak gibi zordur. Zaten kolay olsaydı herkes âşık olurdu."

İmdi, Hz. Peygamber'in aşkı, daha saadet çağından itibaren her dönemde bir demir dağı boynunda taşımak

kadar zor olageldiğine göre, Taşlıcalı Yahya Bey yukarıdaki beyitlerini Balkanlardaki mürşidine de söylemiş olsa, komşu kızına da söylemiş olsa, bize Refref'in Şanlı Süvarisi'ni düşündürmekten geri kalmıyor.

Uşşâkın bidâyeti zühhâdın nihâyetidir

Muhiddin Arabi *Tuhfetü's-Sefere*'sinde diyor ki: "Muhabbetin nihayeti aşktır. Muhabbet sıfat-ı âmmeden, aşk sıfat-ı hâssadandır. Aşkın mahalli süveydâ-yı kalbdir.

Muhabbet bazı kere kesbî olur. Aşk ise ancak mevâhib-i İlahiyye'dendir. Aşk tezayüd ettiği vakitte sabrını mucib ve müstelzim olur."

Bu satırlardan anladığımıza göre "Aşk, sevginin çoğalıp son haddini bulması halidir. Sevgi sıradan bir duygu olduğu halde aşk daha seçkin ve asildir. Veya sevgi herkesin arasında var olabilir, lakin aşk özge kullar kârıdır. Bu yüzden aşk kalbin tam merkezinde bulunan süveydada tecelli eder. Sevgi kazanılan bir şeydir ama aşk ilahi lü-

tuf eseri olarak insana verilir. Bunun içindir ki aşk artınca Allah ona göre sabır gücünü de âşıka lutfeder, böylece kulunu koruyup kollar. Ta ki âşık, aşkın belalarına sabredebilsin ve sabrederek arınabilsin."

Bugün, İbn Arabi'nin yukarıda söylediği sevgi ve aşk merhalelerine bazı ön basamaklar eklemek zorunluluğu vardır. Muhabbetin öncesine "arzu (şevk, istek)" diyecek olursak, onun daha da öncesine, yani istek duygusu uyandıran içgüdüsel mihraka, maddi veya manevi boyutta "lezzet" adını verebiliriz. Çünkü "lezzet" fikri insanı süfli alanlara sürükleyebildiği gibi (mesela şehvet), yüce makamlara da eriştirebilir (cemal). İnsanda lezzete yönelme içgüdüsü aşk yolunun da başlangıcını teşkil eder. İkinci basamak olan arzu (şevk) ise ya sevgiliyi görüp sonra kaybederek onu yeniden görme çabasından veya sevgilinin yüzünü gördükten sonra onun diğer güzelliklerini de görme gayretinden ibarettir. Sufilere göre böyle bir aşk yolu, ulvi hedeflere varan en kestirme ve kısa yoldur. Mesela zühd ve takva ile on senede elde edilen "kemal", aşk yolundan gidildiğinde iki senede veya daha az zamanda husule geliverir. Sevgilinin mahallesine giden yollar içinde aşk yolu en kısa olanıdır, lakin belaları çoktur. Ayrılık, firkat, hasret, hicran, kınanma, dile düşme, kendini bilememe ve bulamama, aklı terk etme, bilinci yitirme vs. hep bu belalardandır. Ancak aşk yolunun belasız yürünmesi de mümkündür. Yine sufiler aşk yolunu belasız yürümek isteyenlerin duraklarını şu şekilde sıralamışlardır: İbadet,

muhabbet, şeref, itibar, aşk, kemal. Bu sayılanların her birinde ısrar, insanı bir sonrakine yükseltir. Yani ibadet ede ede muhabbete, muhabbette devam ile şerefe, şerefi koruyarak itibara, sevilen katında itibardan aşka, aşk ile dolunca da kemale erişilebilir. Çünkü aşk, kendi mahalli sayılan süveydayı, süveyda içinde bulunduğu kalbi, kalp de hükmettiği bedeni etkiler. Kalp aşk ile dolu ise elbette beden azaları da aşk ile doluyor demektir. Nitekim kalp sevgilinin adını andığında bedenin her azası da onun adını anar, kalp ile birlikte titrer. Kalp zikrullah ile meşgul ise elbette beden azaları da zikrullah ile iştigal ediyor demektir.

Muhiddin Arabi'nin söylediklerine devam edelim: "Kays'ı Mecnun eden şey, onun cemalinden ziyade hayali idi. Kays Leyla'yı hayal ede ede Allah arzusu (istek, şevk, iştiyak, özlem) arttı. Hatta bu arzu "Leyla!.. Leyla!" sayıklamalarıyla şiddetlenerek lezzete dönüştü, onu deli divane etti. Daha sonra Leyla yanına gelip de "Aradığın işte yanında, gel kavuşalım!" dediği vakit hiç onunla alakadar olmadı. Çünkü ete kemiğe bürünüp karşısına geçen Leyla'yı, hayalindeki Leyla ile örtüştüremedi. Gerçi onun hayalinde âlem Leyla ile dolup taşmıştı, her zerrenin adı Leyla olmuştu ama dokunabilecek kadar yakınında, tam karşısında duran Leyla onun muhayyel Leyla'sı değildi."

Bu satırlardan anlaşılan o ki İbn Arabi'ye göre aşk işinde maşukun varlık âleminde görünürlüğü gerekmez. Zihnimizde büyütüp şekiller verdiğimiz, tavırlar biçtiğimiz,

edalar giydirdiğimiz, kısacası zihnimizde şekillendirip kendimize göre yeniden yarattığımız muhayyel sevgili bir gün sokakta karşımıza çıkıverdiğinde ikisinden birinin mana elbisesi diğerine dar gelebilir; biri diğerini kovmaya kalkabilir. Bu çatışma sırasında madde (süfli) olan manayı (ulvi) kovarsa beşeri ve tensel aşk, ulvi olan süfliyi kovarsa ilahi aşk tezahür eder. Eğer çatışma madde lehine gerçekleşmiş de gerçek, hayali alt etmişse, âşık vuslat arzusuna düşer ve hükmünü icra ettiğinde de aşk sona erer. Buna eskiler "hubb-i avamî" derlermiş. Yok eğer, çatışma ulvi olan lehine gerçekleşmiş de hayal, gerçeği yenmişse o vakit aşk devam eder gider; ta ki sevgilinin gerçek cemalini göresiye kadar. Buna da "hubb-i ruhanî" denilmiştir. Hakikat ile mecazın çatışması gibi görünen bu aşk tasnifinde "hubb-ı avamî" insanı lezzete, "hubb-i ruhanî" ise cemale eriştirir.

Bütün bunlardan sonra, hakiki "cânan" olan Allah'ın arzusu kalplerde filizlenmeye başlayınca lezzetin artmasıyla sevgi, sevginin artmasıyla da aşk husule gelir. Aşkın kemali odur ki, âşık, sevgilisinden başkasını görmeye. İşte müminin en kestirme kurtuluş yolu budur. Nitekim buyrulmuştur: "Uşşâkın bidâyeti zühhâd u ubbâdın nihâyetidir" (Hakiki âşıkın aşk yurduna adım attığı ilk yer, zahitlerin ve âbitlerin gelebildikleri son yerdir).

Aşk pazarında gamlar satılır

Tarihimizde Rami Mehmet Paşa isminde bir devlet adamı vardır. Valiliklerde bulunmuş, üç kez reisülküttaplık, bir defa da sadrazamlık yapmıştır.

Yaklaşık on beş yıl süren Osmanlı-Avusturya savaşını sona erdirmek için Avusturya, Lehistan ve Venediklilerle yaptığımız Karlofça barışının (1699) baş delegesi olarak tarihe geçmiştir. Görüşmeleri iki buçuk ay süren bu anlaşma, malum olduğu gibi Osmanlı coğrafyasının yırtılması demek olup duraklama devrinden gerileme devrine geçişimizi de başlatmıştır. Rami Mehmet Paşa bu yırtılmanın en az hasarla gerçekleşmesine çaba sarf eden vicdan sahibi bir devlet adamı idi. Mısır valisi iken halkın şikâyeti

ile Rodos'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir. Halen Rodos Adası'nın Kumburnu'ndaki Türk şehitliğinde ebedî istirahatı sürmektedir.

Paşanın adını tarih kitaplarından başka şuara tezkireleri de sıkı sıkıya kaydederler. Çünkü devrinin ünlü şairlerinden biridir. Osmanlı devletinin en karışık ve entrikalı bir döneminde, İstanbul'da şair Urfalı Nabî tarafından yetiştirilmiş, onun himayesinde şiiri hazmetmiş ve yine onun açtığı hikmet yolunda güzel şiirler söylemiştir. İşte buyurun:

Bâzâr-ı beladır bu, gamdır satılan her gün
Alır anı bî-haddir, ammâ ki satar yoktur

Hemen hemen şöyle demek: "Bu (dünya) bir bela pazarıdır. Bu pazarda her gün satılıp duran ise yalnızca gamdır. Ne var ki bunun alıcısı sayısızdır ama bir satanı (onu başından atabilen) yoktur."

Bu beyti üç katmanda yorumlamak mümkündür.

Öncelikle pazarda alıcı çok olduğu halde satıcının görünmeyişi, evliyanın bela dolayısıyla Rabb'i tanıma silkine bir işarettir. Allah her zaman ve mekânda, her şey ve eşyada hazır ve nazırdır, varlığını bize kudretiyle ve madde âleminin suretleriyle gösterir, illa ki kulundan kendini (vuslat zamanına kadar) gizler. O halde, pazar kurulup işlemeye başladıktan sonra pazarcının kendini gizlemesinden müşteriye ne ziyan!?.

Beytin şöyle bir yorumu da akıllara gelmektedir: "Kalu: Bela" mükalemesinden (Soru: Ben sizin Rabbiniz değil

miyim? Cevap: Elbette Rabbimizsin!) sonra insanoğlunun kaderi bela üzerine kurulmuş, belayı kendi istemiştir. Dolayısıyla herkes bu belanın alıcısı, yani Allah'ın takdiri dahilinde ve O'nun Rab oluşunu tasdik ile mükellefidir. Dünyada her belanın insana bir yaptırımı ve yansıması vardır. İş ki beladan rahmet devşirilebilsin, bela sayesinde yanlıştan dönülüp doğru yol bulunsun. Çünkü öyle belalar vardır ki bizim için sonunda nimete dönüşür, şerden hayır neşet eder. Bu pazarda her gün gam satılsa ne gam!..

Beyit hakkında şöyle bir yorum da mümkündür: Yalnızca gamın satıldığı aşk pazarında müşteriler (âşıklar) daima gam satın alırlar da içlerinden hiç kimse sahip olduğu o gamı satmak istemez. Çünkü gam, bir âşıkın en kadim ve vefalı dostudur. Kim sadık bir dosttan vazgeçmek ister ki?!. Yüreğinde bir gam taşıyan âşık (ister sufiyane, ister beşeri aşkın gamı olsun), o gamdan güç alır, bir gün bitivermesinden korkar. Çünkü kalpteki gam devamlı sevgiliyi düşünmek demektir. Oysa bir âşık, sevgiliyi düşünmediği vakit nefessiz kalacaktır. Üstelik bu gamın sonunda mükafat da vardır: Vuslat!..

Sonunda vuslat olan bir gam ile içli dışlı yaşamak zevkten gayrı nedir ki?!. Üstelik gam, yabancı birinden değil, sevgilidendir. Sevgiliye ait olan her şey gibi değerlidir. Sevgiliden geldikten sonra gam üstüne gam, ancak nimet üstüne nimet, ihsan üstüne ihsan sayılır. Öyleyse aşk gamına çare bulmaya kalkışmak abestir. Böyle bir gamın çaresi, belki yine gam çekmek olabilir. Bu derde ilaç aran-

maz, aransa bulunmaz, bulunursa âşık sevgiliden ayrı ölür, sevgiliden ayrı ölene ise âşık denilmez. Âşık, gönlü bir harabeye dönesiye kadar bu gama aşinalık gösterir. Çünkü aşk ile viran olmayınca abat olmak mümkün değildir. İşte buyurun, yine Rami Mehmet Paşa söylemiş:

Dil harâb-âbâd-ı âlemde aceb vîrânedir
Eksik olmaz derd ü gam gûyâ ki mihman-hânedir

Bu dahi neredeyse şöyle demeye gelir: "Gönlüm, dünya denen şu köhne şehirde bir viraneye döndü. Sanki bir misafirhanedir de, içinden hiç dert ve gam eksik olmuyor."

Gönlünü dert ile gam arasında her an nöbetleşe kiraya veren bir âşıkın gönül evi nasıl imar edilsin ki?!. İçinden kiracısı hiç çıkmayan evin tamiri elbette mümkün değildir. Üstelik bu dert ve gam, sanki birer külhanbeyidir de misafir oldukları eve avanelerini (keder, gözyaşı, bela, sıkıntı, hüzün, acı vb.) de toplayıp getirirler. Hane sahibinin gelene git demeye mecali de, niyeti de yoktur nasıl olsa!.. Dert ve gam katmerlenince âşık bundan şikâyet edecek değildir. Çünkü o, bir mümindir, "Belanın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velilere isabet eder" hadis-i şerifini iyi bilir, geceleri uykusuz geçirerek kendi aşk belasının şiddetini arttırmaya çalışır. Yoksa neden "Elhamdülillah alâ külli hâl (Her hal için Allah'a şükürler olsun)!" denilmiş olsun ki!..

Sevgilinin vefası var mı?

Halep'te derisi yüzülerek öldürtülen (1417) ünlü sufi Nesimi "Gerçek hadîs imiş bu ki hûbun vefası yoh" der. Büyük söz!.. Çok büyük söz!..

Burada geçen "hadîs" kelimesinin lügatteki anlamı "doğru, gerçek" demektir. Bu doğruluk sebebiyle Hz. Peygamber Muhammed Mustafa'nın ümmetine bir tavır biçen söz ve hareketlerine hadis denmiştir. Yani hadis, kişideki insaniyetin gereğini ortaya çıkarmak, o cevheri görünür kılmak bakımından doğruluk ve hakikatin aynası kabul edilir*. "Hûb" kelimesi edebiyat ve tasavvuf

* Bir sözün hadis olabilmesi için insana bir doğru yol göstermesi, doğrulukta örnek olması, doğru olana yönlendirmesi gerekir. Söz gelimi Efendimiz bir gün "Bana bir tas su verin!" demiş olsun. Bu söz, içinde bir doğruluk ve insanın yara-

terminolojisinde "iyiliğe de sahip olan güzel (sevgili)"yi karşılar. Buna göre dizeyi günümüz diline aşağı yukarı şöyle çevirebiliriz: "Hûbun (iyi ve güzel sevgilinin) vefası yoktur. İşte size en gerçek (yani dünya yaratıldığından bu yana değişmeyen, her daim doğruluğu ispat edile gelen) haber." Şair burada sanki iyi ile vefalılığı birbiriyle çelişiyormuş gibi gösteriyorsa da gerçek öyle değildir. Çünkü vefalı olmak iyilerin kârıdır. Kaldı ki vefa kelimesinin sufi yansımalarına baktığımızda şairin burada bir çelişkiden ziyade seven ile sevilen arasındaki bir ilişkinin gereğine vurgu yaptığını görürüz. Vefa, her ne kadar sözlükte "bağlılık, sadakat" demek ise de sufilere göre "Ruhu gaflet uykusundan uyandırarak hakikatli Sevgili'ye yönlendirmek; zihni dünya dağdağası (masiva) ile meşgul etmemek" şeklinde tanımlanır. Çünkü ancak ruh gafletten uyanır, akıl da dünya ilgisinden sıyrılırsa gönül Sevgili'ye yönelir, her şey Sevgili'ye göre düzenlenmeye, hayat Sevgili merkezli yaşanmaya başlar. Bu bakımdan vefa, ruhun dürüstlük içinde bulunması, ezelde verilen söze sadakatle bağlı kalmak, "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" sorusuna karşı "Evet!" dediğimizi hiç unutmamak demektir. Verdiği sözde durmayan insana vefalı denemeyeceğine göre, Sevgili karşısında sözünü tutmayan bir âşıka hiç denemez. O hal-

tılışındaki insaniyete yönelik bir yaptırım içermediği için hadis kitaplarında yer almaz. Ama eğer Efendimiz "Bana bir bardak suyu şöyle verin (msl. Besmeleyle, nazikçe vb.)" demiş olsaydı bu söz hadis olarak kayda girerdi. Çünkü ümmetine su verişte bir tavır biçmektedir.

de "vefa", seven için yaratılmış bir kavramdır. Ahde vefa, misaka bağlılık elbette sevenin boynuna borçtur. Bunun mefhum-ı muhalifinden anlaşılan odur ki iyi ve güzel olan sevgilinin vefa gibi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Yani sevgiliden, âşıklarına iyilikte bulunmak, yardım etmek, hallerini denetlemek gibi tavırlar beklenemeyeceği gibi hatta onlara gülümsemek, yüzlerine bir kerecik olsun bakmak (bir anlık tecelli) gibi haller de asla beklenemez. Çünkü sevgili nazda, seven niyazda daim olmalıdır. Bunun içindir ki sevgilinin ayrılık, hicran, hasret gibi cefaları âşıklar için birer vefa sayılmalıdır. Çünkü sevgili, sevenini muhatap alıp cefa ettiğine göre ona bir kimlik vermiş, onu âşıkları arasında saymış demektir. Gerisi âşıkın kendini aşk yolunda ne kadar yetiştirebileceği, ne derece kemal kesbedeceği, bu ayrılık ve elemler ile ne kadar pişebileceğiyle alakalı bir yolculuktan ibarettir. Yani sevgili âşıkına hasret çektirerek gerçekte onun hamlıktan kurtulmasına, kemale ermesine zemin hazırlamaktadır. Âşık bunun farkında olmaz da ayrılıktan, hicrandan şikâyete başlarsa hamlık galebe çalmış demektir, ki sufiler arasında böylelerinin aşka yeteneği yok sayılır. Çünkü sevgilinin âşıkını (velev ki hicran ve firkate salmak biçiminde olsun) muhatap almasından daha büyük vefa olabilir mi? Öte yandan her sevgili aynı değildir ve sevgilinin vefadâr olanı elbette tercih edilir. Arada sırada da olsa âşıkına merhaba diyen, bir göz ucuyla da olsa ona bakıvererek gönlünü şad eden bir sevgili hakikat adına vefa gösteren himmet,

lütuf ve kerem sahibi yüce bir sevgili demektir. Bir sultanın, kullarına arada sırada yüzünü göstermesi gibi. O kullar ki her biri sultana yakın olmak, ona karşı vefalarını göstermek için yarış halindedirler. Nitekim Mutlak Sevgili olan Allah Taala, *Kur'an-ı Kerim*'de "Bana verdiğiniz ahde vefa edin ki size verdiğim ahde vefa edeyim" (Bakara, 40) buyurur. Bu durumda âşıka düşen şey, tıpkı Fuzulî gibi düşünüp "Yâr kılmazsa bana cevr ü cefadan gayrı / Ben ona eylemezem sevgi vefadan gayrı" demekten gayrı ne olabilir ki?!. Madem ki insanın Kâlû-Belâ'da verdiği söz âşıkı Sevgili'ye, kulu da Sultan'a bağlayan bir misaktır, o halde âşıklık ile kulluk aynı kategoride değerlendirilmek gerekir. Bu durumda âşıkın Sevgili'sine verdiği söz ile kulun Rabb'e verdiği söz arasında fark yoktur. İkisi de ahittir ve ikisinde de ahde vefa gerekir. Yalnızca vefanın yolları farklıdır. Mesela avam için vefanın adı "ibadet"tir. Aydınlar için vefadan kasıt "ubudiyet"tir (hakiki kulluk, aşırı bağlılık). Havas için ise vefanın adı "ubûdet" (Sevgili için kendinden vazgeçmek) olmuştur. Bu kelimelerin hepsi abd (kul) kelimesinden türemiştir. Bu da bize, hangi derecede olursa olsun, kulluğun (âşıklık) vefadan ibaret olduğunu anlatır. Vefa gösterilecek Sevgili ister Mutlak Güzel (Hüsn-i Mutlak) olan Allah, ister O'nun güzelliğinden zerre miktarını ödünç taşıdığı için güzelleşen beşer olsun, fark etmez. Ahde vefa esastır!..

Seher âşıkları

Bir beyit var hatırımda. Kim, ne vakit söylemiş bilemiyorum, hafızam kaydetmemiş, lakin mefhumu her daim kalbimin içinde durur:

Seherde bâğa geldi seyre cânân
Neler seyr eyledi bîdâr olanlar

Ne kadar yalın, ne kadar ihtişamlı bir ifade!?. Üstelik yalınlığı ölçüsünde samimi, ihtişamı ölçüsünde derin. Yürek yakan bir üslup, zihinleri mest eden, dimağları serhoş eden bir mana... Şöyle demeye gelir:

Sevgili bir seher vaktinde gül bahçesinde gezintiye çıktı. O vakitte uyanık olanlar neler seyrettiler, ah neler...

Aşk çilehanesinde yumak yumak dertlerle uykuya varan veya uykusuz kalanlardan biriyseniz, seher vaktinde Sevgili'nin iltifatına mazhar olmak üzere onun seyrana çıktığı (tecelli ettiği) bahçeye koşmanız elbette "zümre-i hâssu'l-havâss"a (özge kullar zümresi) girdiğinizin bir delilidir ki o bahçede seyredilecek güzelliklerin haddi hesabı yoktur. O seyranda "bîdâr" (uyanık) olanların kavuşacakları nimetleri sıralayalım isterseniz:

Evvelen; bir seher yelinin ruhnüvâz (cana can katan, tabiata hayat veren) ıtırlarını Sevgili'yi anarak teneffüs etmek; aydınlığını Sevgili'den ilham diye seyretmek...

Sâniyen; kâinatın yenilenişindeki ibretle Sevgili'ye itaat ve iltica etmek, kulluğunu talep edip bahtiyar olmak...

Sâlisen, yenilenen bahçenin her bir çiçeğine ayrı ayrı hayran olmak; her birerinin kokusunu, rengini, dizaynını birbirinden ayırt ederek İlahî tasarımın kudretinde Sevgili'yi görmek...

Âhiren; aynı renkte bir kara topraktan binbir renk ve desenin dal dal, yaprak yaprak, çiçek çiçek var oluşundan ibret almak...

İlaveten... Bakın ruhunuza, neler neler göreceksiniz...

* * *

Şimdi bu seher seyrindeki etken ile edilgenin yerlerini değiştirelim ve Sevgili'nin çiçeklere tecellisinden öte, çiçeklerin Sevgili'de tecellisine bakalım isterseniz!.. Sevgili bir bahçeye girdiğinde sevgili mi çiçeklere benzetilir;

yoksa çiçekler mi sevgiliye?!. Siz hangisini diğerine üstün tutarsınız? Çiçekler mi sevgiliye benzemekle, yoksa sevgili mi çiçeklere benzemekle şerefe erer?!. Hangisi diğerine teşbih olunsa layıktır? Sünbül saçlı, gül yanaklı, gonca dudaklı, nergis gözlü, selvi boylu sevgiliyi bir bahçenin güzellikleriyle yaratan en yüce Sevgili, acaba tasarımını yaparken çiçeklerden sevgiliye mi bir örnek biçmiş, yoksa sevgiliden çiçeklere mi güzellik paylaştırmıştır?!.

Bize göre Sevgili'yi çiçeğe benzetmek avami, ama çiçeği sevgiliye benzetmek şairanedir. Elbise, kişiyi güzel gösterirse aleladedir ama kişi elbiseyi güzel gösteriyorsa müstesnadır. "Gül"ü ele alalım; sıradan bir çiçek iken kokusunu Efendiler Efendisi'nin yanağında çiğ gibi beliren ter tanelerinden aldığı için güzel kokar, rengini o yanağın pembeliğinden devşirdiği için güzel görünür; öyle değil mi?!. "Gül" kelimesi bir cins isimdir ama "Muhammed" özel ve özge bir addır. Birinden her çağda ve her coğrafyada sayısız örnek bulunabilir ama diğeri zamanlar ve mekânlar ötesinde bir ruh-ı kâinattır. Bu durumda benzeme nimetiyle bahtiyar olan kimdir; benzeyen mi, kendisine benzetilen mi? Benzeyen, zamanla benzetilenin özelliklerini içselleştirmeye başladığı içindir ki biz gülü her çiçekten çok sever, pek çok sanat ve estetik alanında bir gül medeniyetinin zenginliğini yaşarız.

Seher seyrine yeniden dönelim ve soralım; seherlerde bîdâr olup da nimete erenler kimlerdir?

Sevgili mi? Asla!..

Sevgili'yi seyre çıkan âşıklar mı? Belki..

Bahçede seher vaktinde uyanık duran çiçekler mi? Elbette!..

İşte size eşyanın ruhu!.. Sevgili'nin seyrana çıkacağı bahçede âşıkların (ki onlar birer birer başlarını topraktan kaldıran tomurcuklar, ağaçlarda düğmelenmiş goncalar, dallarda açılmış çiçeklerdir) seyrana çıkan Sevgili'den, Sevgili'ye, Sevgili'nin veya Sevgili'yle olma arzularının yegâne sebebi Sevgili'nin eşyaya tecellisini müşahededen gayrı nedir ki?!. Bu bakış açısında katmanlanan yüce nimetin şu materyalist dünyada kaç kula nasip olacağını bir düşünün isterseniz!..

Sevgili'nin hakikatini seyretmek için seher vaktinde uyanık olmak mı? İşte ruha fırtına gibi gelen ihtişamın ta kendisi!.. Her seherde bir Sevgili'nin ilhamı, her seherde bir güzelin aşkı, heyecanı vardır. Mesele gelip geçen seherler değildir; seherler gelip geçerken uyanık olabilmektir... Gün gelir, ne seher kalır ne âşık; ama Sevgili hep oradadır... Hani ne demişti şair:

Seherde bâğa geldi seyre cânân
Neler seyr eyledi bîdâr olanlar

Arayan elbette bulur

Laedrî üstad, "Cenâb-ı mâşukdan olmazsa muhabbet âşıka / Sa'y-i âşık âşıkı mâşûka îsâl eylemez" buyuruyor.

Beytin veciz fikri aşağı yukarı şöyle: "Eğer sevene sevgili cenaplarından bir muhabbet olmuyorsa, sevenin çalışıp çabalamaları onu sevgilisine ulaştırmaya yetmez!"

İlk bakışta doğru gibi görünen, hele de ilahi aşk mevzubahis edildiğinde Sevgili'nin takdirinden öte bir aşk nimetine erişilemeyeceğini öngören bu fikir bence yanlıştır. Allah her çalışıp çabalayana emeğinin karşılığını verdiğine göre âşık da çektiği emek kadar karşılık görmeyi hak eder. Yani her kim âşık olur, elbette bir gün maşukuna kavuşur. Madem ki aşk insan tabiatının bir şeye kemal derecesin-

de meyli ve rağbetidir, o halde Allah da kulunu meylettiği şeye ulaştırır. Dünyada bir şeyi çok isteyerek çalışanların o şeye kavuştukları hep görülegelmiştir. Madem ki Allah, kulu için bir şeyi istediğinde ona önce istemeyi veriyor; o halde istemesi son haddine gelmiş olan kuluna istediğini neden vermesin?!. Allah'a âşık olup O'nu isteyen Hakk'ın vuslatına; Rasulullah'ı isteyip O'na âşık olan da didarını görmeye nasıl bu dünyadayken hak kazanıyorlarsa, hatta dünyayı isteyip âşık olan nasıl dünya malına kavuşuyorsa, cenneti seven de elbette öte dünyada cennete erişecektir. Yeter ki kişi ihlas ve sıdk ile istesin, yeter ki aşk mertebesinde arzulasın. Herkes istediğine bir gün kavuşur; ister maldan mülkten, ister ilimden irfandan, ister sanattan kültürden... Amma bir şartla ki herkes her neye talip oluyor ve aşkını içinde gezdiriyorsa onun vuslatı için sebeplere yapışmalı, vuslat yolunun gereklerini yerine getirmelidir. Değilse boşuna ömür tüketen ahmak konumuna düşeceğinden hiç şüphesi olmasın.

İmdi, Allah'a talip olan, Allah'tan başkasının muhabbetini terk etsin. Sufiler demişlerdir ki; Hakk'a âşık olmanın nişanı masivayı terk etmektir.

Rasulullah'a aşktan bahseden, sünnete harfiyen uysun. Çünkü Sevgili'nin yolu, onun beğenip işlediği güzelliklerle süslenmiştir.

Cennet'e âşık olan, salih ameller işlesin. Çünkü cennet salihlerin makamıdır.

Velhasıl ilme âşık olan, üniversitelere koşsun.

Sanata âşık olan üstadların eteğine sadakatle yapışsın.

Dünyaya âşık olan kazanç yoluna gitsin, işini iyi yapsın.

Kadına veya erkeğe âşık olan da sevgilinin hoşuna gidecek şeyler yapsın.

Bu liste uzayıp gider. Lakin bu sıralamadaki aşklar birbirlerine göre derece derece kulluk sınavının çıtasını yükseltir. Bu sınavı kazanmanın yolu ise birinden diğerine yükselecek ilhamların peşine düşmekten geçer. Âşık-ı sadık, maşuka giden yola girdikten sonra sadakatle çalışır çabalarsa, elbette kademe kademe ilerleyip menzil-i maksûda varır. Sebeplere yapıştıktan sonra varılacak vuslat makamı yalnızca zamana bağlı kalır.

Aşkın bu kesbî (kazanılan, çabalayarak elde edilen) kısmının ötesinde bir de hasbî (Allah vergisi, kendiliğinden) olan şekli vardır. Yani sevgiliyi her daim isteyen (tâlip) âşıklar olduğu gibi sevgilinin istediği (matlûp) âşıklar da vardır. Bunlardan birinciler avamın, ikinciler de havassın âdeti üzere aşk yaşarlar ve elbette avamın işi havassın gidişatına göre daha zordur. Avamın bu konuda bilmesi gereken çok şey, ilerlemesi gereken çok merhale vardır. Havassın vardığı noktaya varmak için âşıka çaba gerek, gayret gerek ve aşk yolunun sebeplerine yapışmak gerektir. İmdi denilirse ki, nedir bu sebepler? Bunun cevabını Niyazi-i Mısri'nin müstesna bir beytinden alarak verebiliriz:

Âşinâ-yı aşk olandan âh u zâr eksik değil
Keşti-i bahre demâdem rûzigâr eksik değil

Bu dizeleri şöyle çevirirsek fazla hata etmiş sayılmayız: "Âşık olanın ah ve inleyişleri eksik olmaz. (Âşık, ahlarından ve inleyişlerinden bilinir). Denizde giden gemiye elbette her an bir rüzgâr gerekir (âşıkın gemisi de ancak ahının rüzgârıyla yol alabilir)."

Ey âşık! Sevgilinin hasretiyle seherlerinde ah ederek gözyaşı döktüğün geceler miktarınca, aşkın sana kutlu olsun!..

Kader kâtipleri

Bir zamanlar Horasan'da zengin bir bey yaşarmış. Tiflis'teki bir tacir dostunu ziyarete giderken dağ eteğinde düz bir yerde konak vermiş. O sırada kulağına bazı sesler çalınmış.

Araştırınca, sırtını verdiği kayanın arkasında bir mağara olduğunu fark etmiş. Herhalde bu mağarada birileri konuşuyor diye içeri girmiş. İçerde ellerinde kitaplar olan bir grup adamın hem gezindiklerini, hem okuyup hem konuştuklarını, diğer bir grup adamın da bunları yazdıklarını görmüş:

"Bre siz kimlersiniz ve burada böyle ne yapıyorsunuz?"

"Ey yolcu, şu gördüklerin ellerindeki kitaptan evlilerin hayatlarını okur, şu gördüklerin de doğacak çocukların kimlerle evleneceklerini yazarlar."

"Hımmm?!. Acaba sorabilir miyim, benim de birkaç güne kalmaz bir çocuğum doğacak, o kiminle evlenecek?"

"Hay hay, işte burada, ve böylece yazıyoruz, sizin bir kızınız olacak. Evleneceği erkek yedi gün sonra doğacak. Tiflis'te sizin ziyaretine gitmekte olduğunuz tacirin hizmetçisinin karnındadır."

Bey yalvarmış:

"Bunu değiştirmeniz için size bütün servetimi vereyim, kızımı bir hizmetçi ile evlendirmeyin."

"Sevgili misafirimiz, biz burada kader icat etmeyiz, yalnızca takdir edilenleri yazarız!"

Bey çılgına dönmüş. Oradan hızla koşup "siz yazdıysanız ben de bozarım," diyerek atına binmiş ve doğruca Tiflis'e varmış. Orada dostuyla üç gün gülüp eğlenmişler, yiyip içmişler. Bu arada bey o hizmetçiyi gözetler imiş. Üçüncü günün akşamında tacir dostuna:

"Aziz dostum," demiş, "eşim bir hizmetkâr istedi benden. Tam sizin evdeki gibi birini tarif etti. Onu bana hediye eder misin?"

"İyi ama bizim kadıncağız gördüğünüz gibi hamiledir, size pek yararı olmaz."

"İyi ya işte, bizim de yakında bir çocuğumuz olacak, hem süt annelik, hem hizmetçilik eder."

"Peki! Madem istiyorsun!.."

Bey hizmetçiyi alıp yola düşmüş. Bir köprüden geçerken, zavallının kalbine bir hançer sokup ırmağa atıvermiş. Gelgelelim kadıncağız son nefesini vermeden can havliyle bebeğini doğurup kıyıdan sarkan otların üstüne bırakmış. Çok geçmeden bir ayı, iki yavrusuyla ırmağa su içmeye gelmiş. Anne ayı bebeğin ağlayışını duymuş. Kendi yavrularıyla birlikte onu da inine götürmüş, beslemiş, büyütmüş. Çocuk üç yaşına geldiğinde, tacir o bölgelerde ava çıkmış. Ayı ininin yanından geçerken çocuğu görmüş ve yakalayıp evine götürmüş. Çocuk zamanla ehlileşmiş, terbiyelenmiş.

Aradan yıllar geçmiş. Horasanlı bey eski dostunu hatırlayıp tekrar ziyaretine gitmiş. Tacir dostunun evinde bir delikanlı ile karşılaşınca şaşırmış. Birkaç gün delikanlıyı izlemiş, hareketlerini, oturup kalkmasını ve konuşmasını çok beğenmiş, hatta aklından kızına kısmet diye de geçirmiş. Sonra tacir dostuna sormuş:

"Aziz dostum, bunca yıldır muhabbetimiz var, lakin bir çocuğunuz olduğunu hatırlamıyorum; maşallah pek iyi yetişmiş, kimdir bu delikanlı?"

Tacir, çocuğun hikâyesini anlatınca Horasanlı bey yıllar öncesini hatırlamış. Çocuğun yaşını hesap etmiş, öldürdüğü hizmetçinin oğlu olduğunu anlamış. Mağaradaki kâtiplerle olan konuşmasını da hatırlamış. O gece bir plan kurmuş. Sabah kahvaltı sırasında tacir dostuna demiş ki:

"Azizim, aileme bir haber göndermem lazım, bir mektup yazayım da bu delikanlı onu götürüversin!"

Ev sahibi kabul etmiş. Delikanlı üç gün üç gece at koşturmuş, gece yarısı Horasan'da beyin konağına varmış, avlusundan girmiş ama o saatte kimseyi uyandırmamak için atını bir kütüğe bağlayıp başında uyuyakalmış. Tesadüf bu ya, ertesi sabah evden ilk evvel beyin kızı çıkmış. Delikanlıyı görmüş. Görür görmez de vurulmuş. Ona yakından bakayım diye yaklaşınca destarının tülbendi arasında düşmek üzere bir mektup görmüş. Mektubu almış, üzerinde babasının yazısını tanımış. Acil bir haber vardır diye de merak edip açmış ve okumuş. Tek cümle:

"Bu mektubu getiren delikanlıyı derhal yakalayıp öldürünüz ve gizlice gömünüz. On gün sonra görüşürüz."

Kız bu güzel yüzde ne gibi bir kötülük olabilir ki, diye düşünürken ona gitgide hayran kalmış ve hemen eve koşup eline diviti ve kâğıdı almış.

"Bu mektubu getiren delikanlıyla kızımın nikâhını kıyın, on gün sonra geldiğimde beni bir düğünle karşılayın."

Sonra... Sonrası kolay ey okuyucu; unutma, kader diye bir şey vardır ve kimse kader kâtiplerinin yazdığını bozamıyor.

Bir aşk hikâyesi

Klasik Doğu edebiyatlarının romantik hikâyelerinden birinin adı "Veyse vü Ramin"dir. Ünlü şair Fahreddin Esad Cürcanî tarafından XI. yüzyılda ilk defa kaleme alınan hikâyeyi Türk diliyle yazan tek şair Lamii Çelebi (ö.1532) olmuştur. Bu kitabın yazılış hikâyesi kitap kadar ilginçtir.

Feridüddin Attar'dan naklen (bk. *Aşkname*, r's, 85 vd.) anlatalım:

Vaktiyle Gürgan'da, Behram Şah adlı iyi huylu, cömert ve sanatçıyı himaye eden bir hükümdar yaşardı. Kadir kıymet bilir biriydi ve ünlü şair Fahreddin Esad Cürcanî'ye itibar ederdi. Fahreddin ona medhiyeler yazar, o da şairi nimetlere boğardı.

Behram Şah'ın hizmetinde bulunan, güzelliği Zeliha'dan aşkın bir nedimesi vardı. Yanaklarına sarkıttığı misk ve sümbülden saçlarıyla herkesin gönlünü çelen bu dilberin yüzü ay gibi parlar, kaşını gören kaş gibi eğrilir, dudakları ikiz nar tanesine, gözleri nergise benzerdi. Behram Şah sarayının geniş salonunda eğlenmeyi severdi. Bir bahar akşamında, şiirlerin okunduğu, hanendelerin söylediği, sazendelerin makamlar dolaştığı bir meclis kurmuş, oraya Fahreddin'i de davet etmiş, o da coştukça coşmuş, medhiyelerin mübalağalarını ayyuka çıkarmıştı. İşte o sırada olanlar oldu. O ay yüzlü güzel, elinde meyve tepsisiyle meclise giriverdi. Tatlılığı bütün âleme şeker saçıyordu. Gamzesinden fırlayan kirpik oklarıyla meclisteki hemen herkesi vurmuş, avlamıştı. Ama en ziyade kanattığı yürek, en ziyade yaktığı can Fahreddin'in canı olmuştu. Meclistekiler bunu Fahreddin'in söylemeye devam ettiği şiirlerin yakıcı kelimelerinden anladılar. Elbette bunu Behram Şah da anladı, lakin belli etmedi. Sultanlar elbette herkes gibi davranmamalıydılar, o da kendine düşeni yaptı, göz yumarak olacakları bekledi. Meclistekiler şarapla sarhoş olur mestlik gösterirken Fahreddin aşk ile serhoş oluyor, kendinden geçiyor, canı ateş deryasında dalgalanıyordu. Şah içkiyi artırdıkça artırdı, ikram çoğaldıkça çoğaldı, kendisi de kâfi miktarda içip mestlik gösterdi. Yine de gözleri yanmış, mum gibi eriyen Fahreddin'deydi. Sevdiği şairin gönlünü aşk ile ateş arasında görünce dayanamadı, merhameti coştu ve nedimesini

ona bağışlayıverdi. Fahreddin sultana teşekkür ederken olanlara inanamıyordu. Sultan yine "İşte sana bağışladım, cariyen oldu say, elinden tut götür!" dedi. O da içkiden başı dönen kızın elinden tutup salondan çıktı. Fahreddin aşk ile sarhoştu ama aklı henüz başındaydı. Olup bitenin akıbetini düşünüp bir plan kurdu. Padişahın meclisinden çıkan birkaç yüksek rütbeli zatı durdurdu. Hepsi iyiyi kötüyü bilir, doğruyu yanlışı ayırır vezirlerden idiler. Onlara dedi ki:

"Behram Şah bu gece sarhoş. Bu nedime de haylice içti, neredeyse yıkıldı yıkılacak. Şimdi bunu evime götürüp orada sabahlarsak, padişah yarın ayıldığında belki yaptığına pişman olur, belki kıskançlıktan kanı kaynar, onu geri isteyiverir. Eğer bu kızcağız benim evimde sabahlamış olursa ne kadar özür dilesem de beni bağışlamayabilir. Gerçi ben bu güzel için can korkusu çekmem, onun için feda olurum, illa ki benim yüzümden ona bir zarar erişir diye korkarım. Bu yüzden şimdi bana onu gizleyebileceğim bir yer söyleyin!"

Vezirlerin hepsi bu tedbiri uygun buldular ve onunla kızı salonun arka duvarına doğru götürdüler. Meğer padişahın tahtının altında taştan yapılma karanlık bir mahzen varmış. Fahreddin gizli kapıdan girince, mahzenin ortasında on kat ipek kumaşla örtülü, ceviz ağacından yekpare ve murassa bir taht gördü. Kendinden geçmek üzere olan kızı herkesin gözü önünde o tahta yatırdı. Yanına da birkaç mum yakıp herkesle birlikte dışarı çıkarken kendi-

si de bu mumlar gibi yanıyordu. Kapının anahtarını baş vezire teslim edip eşikte sabahladı.

Ertesi gün sultan olup biteni öğrenince pek sevindi, "Edebe riayet etmişsin, yine de nedimem senindir!" diyerek kızı ona yeniden bağışladı. O da gönlü yalımlanarak mahzene koştu. Canı vuslat arzusundaydı, ama gönül sultanı, oturduğu taht ile birlikte baştan ayağa kömür olmuştu. Meğer mumdan bir ateş sıçramış, ipek kumaşları tutuşturup güzel nedimeyi taht ile birlikte yakmıştı.

Sevgilisi ateşe yanan Fahreddin de o günden sonra ateşlere düştü ve aşk hadden aşkın olunca gezip tozduğu yerlerde, dolanıp düştüğü çöllerde "Veyse vü Ramin" öyküsünü yazdı. Zahirde anlattığı Veyse ile Ramin'in hikâyesi idiyse de hakikatte kalbindeki aşk ateşini dile getirmişti.

Güzellerin ayağına düşen misk

İşittik cümle hûbâna hatâdan armağan gelmiş
O zülf-i müşg-i çîn başdan nigârın pâyına düşmüş

Bu beyit, şair Balıkesirli Zatî Efendi'nindir. Dil ve anlam yönünden hanım iğnesinden oyalar gibi işlenmiş olup çağrışımlarındaki zenginlik hayret vericidir. İnsan bu beyti okudukça kendini bir bulmacanın içinde hisseder ve çıkış koridorunu bulmak üzere yola koyulduğunda epeyce bir seyranın ardından yeniden ilk noktaya gelir ve yeniden çıkış arama arzusuna kapılır. Bu girift koridorun anlam tecellilerini görmek için isterseniz ipuçlarını, yani bazı kelimeler ile karşılıklarını verelim:

"Hûbân": Güzeller, dostlar. "Hatâdan": Hata ile, kazara/Hıta denen ülkeden, Türkistan'ın Hata adlı misk bölgesinden. "Zülf-i müşg-i çin": Kıvrım kıvrım olmuş misk kokulu zülüf/Çin diyarının miskinden olan zülüf. "Payına düşmüş": Ayağına kapanmış/hissesine düşmüş, pay edinmiş.

Şimdi de ansiklopedik bilgiler verelim: Misk, eskiden Türkistan'ın Hata bölgesinde yaşayan misk ahularının göbeğindeki bir tür urdan elde edilirmiş. O bölgede yetişen bazı kekik türü otlar hayvanın göbeğinde bir ur meydana getirir. Söz konusu ur, yumru biçiminde olup içine kan oturarak ceylanın göbeğinin altında büyümeye ve gitgide sarkmaya başlar. Rahatsızlığı gittikçe artan hayvan, sağa sola sürtünerek bu urdan kurtulmak ister. Misk avcıları hayvanın sürtünmesi için onun göbek hizasına gelecek yükseklikte belli bölgelere kazıklar çakarak uru düşürmesini sağlar ve sonra da onları toplayarak misk tacirlerine satarlar. Ceylan ise urdan kurtulduğu için rahatlamıştır. Dışı kıllarla kaplı olup ceviz büyüklüğündeki urun içinde biriken kan pıhtısı zamanla kuruyup misk hammaddesine dönüşür. Eski misk imalatçılarının bir topak urdan bazen bir kazan misk parfümü elde etmeleri mümkün olurmuş. İpek Yolu ile dünyanın pek çok yerine ihraç edilen misk topakları, götürüldükleri ülkelerde farklı işlemlerden geçirilerek çok uzun müddet eski dünyanın kozmetik sanayiine yön vermiştir. Misk ahularının yaşadığı Hata (Hıta) bölgesi bugünkü Çin'in kuzeyinde olup güzel insanlarıyla da (Çiğil güzelleri) ünlüdür. Şiirde misk kelimesiyle birlik-

te Çin ve Hata kelimelerinin sık sık anılması işte bu yüzdendir. Çin (Çın) kelimesinin kıvrım, büklüm anlamı da bu arada şairlere ilham kaynağı olur. Öte yandan misk, siyah renkli olup saç boyasına çok yatkındır. Kokusu ise saçlar için pek uygun olup eskiden gelin saçları misk usaresiyle taranır, meşşatalar (kuaförlerin ataları) hamamların soğukluklarında kadınların ıslak saçlarını miske bandırılmış taraklar ile tarayıp yaparlardı.

Şimdi bütün bunlardan sonra yukarıdaki beytin anlam katmanlarını çözebilmek ve o büyülü koridora girmek mümkün olabilir. Biz her defasında beyti yeniden okuyarak aşağıdaki anlamları çıkardık. Belki siz yeni bir okuyuşla yepyeni anlam veya anlamlar çıkarabilirsiniz. Ve bu elbette mümkündür, çünkü Divan şiirinin zemininde her bir kelimenin başka bir anlamını dikkate aldığımız zaman yepyeni bir kombinezon oluşup bir anlam derinliği daha kendini gösteriverir. İşte beyit ve anlamları:

İşittik cümle hûbâna hatâdan armağan gelmiş
O zülf-i müşg-i çîn başdan nigârın pâyına düşmüş

İşittik ki güzel dostlara kazara armağan kervanı gelmiş... Bu arada kıvrım-yumak misk, en baştan sevgilinin ayağına düşmüş (ayağına kapanıp sevgilinin güzelliğini tebcil eylemiş).

İşittik ki (bir hata olmuş ve) güzel dostlara Hata diyarından bir armağan kervanı gelmiş... Bu arada kıvrım-yumak misk, en baştan sevgilinin hissesine düşmüş (en

kıymetli armağan olarak onu sevgiliye ayırıp diğer armağanları ondan sonra paylaşmışlar).

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından (İpek Yolu'yla) armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülüfler de biblo gibi sevgilinin ayağına düşmüş (renk ve kokuda güzel olmanın gururunu terk edip sevgilinin saçındaki renk ve kokunun üstünlüğünü kabul ederek pişmanlıkla yerlere kapanmış).

İşittik ki bütün güzel dostlara Hata diyarından armağanlar gelmiş (Hata ülkesi, Anadolu güzellerine hürmeten armağanlar göndermiş). Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülüfler de sevgilinin payına düşüvermiş (sevgili huzurunda kendisinin çok hatalı ve eksik olduğunu, sevgilinin zülfü karşısında eksikli ve mahcup çıktığını kabul etmiş).

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülüfler ("Biz öyle güzeliz ki ancak sana layık olabiliriz, bizi başkalarına, çirkinlere, nadanlara mecbur bırakma," diye yalvararak) sevgilinin ayağına kapanmışlar.

İşittik ki bütün dostlara Hata diyarından armağanlar gelmiş. Taksim sırasında renk ve kokusu Çin miskine benzeyen o zülüfler ("Layığımız sensin," diyerek) sevgilinin ayağına kapılanıp kalmışlar, ona meyledip düşkünlük göstermişler, ellerinden başka bir şey gelmemiş

El işte gönül oynaşta

Hz. Âdem'in çocukları yeryüzünde kaç milyon yıldır doğuyor, hayat sürüyor ve ölüyorlar.

Onlarla birlikte hayvanlar da doğuyor, hayat sürüyor ve ölüyorlar. Görünüşte basit bir cinsin, ırkın, tasarımın zincir halkalarınca akıp giden dizisi gibi... Aralarındaki fark, birinin kalıcı bir kimliğe (insaniyet/toplu akıl), yahut ölüler ile canlılar arasında sürüp giden bir geçişkenliğe (kültür/medeniyet) yönelik yaşıyor olması, diğerinin sürdüğü ömürde ise ölüler ile canlılar arasında bir bellek bağı bulunmamasıdır. Her ikisinde de zincirin halkaları birbirini takip eden diziler halinde akıp gelmekte, ama birincilerde halkalar birbirine ekli iken, ikincinin halkaları

yalnızca art arda dizilmiş durumda görünmektedir. Birincilerin mesaisi ortak kimliği sürdürmek adına bir şeyler üretmeye, ikincilerin mesaisi ise tüketmek için üretmeye hizmet ediyor. Bu durumda bir soru akla gelir: Acaba tüketmek için üretmenin geçerli olduğu bir dünyada daha fazla çalışmak için çalışıp durmak bir ilerleme sayılmalı mıdır? Halkaları birbirine ekleme gereği duymadan çalışmak acaba modern dünyanın yeni hastalığı mıdır? Çevrenize bakın; ortak kimliği (insaniyet/medeniyet) geliştirmeye yönelik olmadığı için bir dolap beygirinin işinden farkı olmayan ne kadar çok iş kolu var dünyada. Ve böyle bir işi yapıyor olduğunun bile farkında olmayan kaç milyon kişi!..

Bence modern çağın en büyük yanlışlarından biri insanlara önce bir iş gösterip sonra o işi sevmeleri için çaba sarf etmektir. Oysa işi sevdirmek yerine onlara sevdikleri işi yaptırmak gerekir. Sevdiği işi yapanlar insaniyet adına üretmeye, ortak kimliğe katkı sağlamaya daha yatkındırlar çünkü. Yaptığı işi sevmeden yapan kişi, sırf tüketmek için üretiyor demektir.

Günümüz dünyasında zihinleri istila etmiş ne kadar lüzumsuz bilgi var. İnternet ağlarından bilgi zannedilerek öğrenilen yahut ekranlardan size malumatfuruşluk taslayan lüzumsuz sitelere bir bakın. Bilgi üretir gibi görülen bu mesailerin koca tembellikler olduğu ortada değil midir? Yalnızca merak giderici ne kadar lüzumsuz bilgiye sahipsiniz, bir düşünün. İnsanlığın ortak hafızasına

bir miskal katkı sağlamayan şeyleri bilgi diye zihnimize boca etmek isteyen beyhude gayretlerle karşı karşıyayız. Bunca lüzumsuz bilgiyi üretmek için günlerce incelemelerde bulunan, masalarının başında uyuyup kalacak kadar yorulan, üstelik de yaptığı işi modernlik ve ilerleme adına yapan bunca insanın mesaisine yazık değil mi? Eğer tüketmek için üretiyorsa, ha kahvehanede pişpirik oynamaktan yorulmayan aylak adam, ha bunca lüzumsuz çalışma peşinde dolap beygiri gibi terleyen pür-meşgul adam. İkisinin de mesaisinden insanlığa bir şey yansımayacaksa...

Kişioğlu hangi işi yaparsa yapsın, ama yaptığı iş insanlığın hayrına olsun. Bu da kişinin işini severek yapmasına, yaptığı işin hayrına inanmasına yol açar... Zaten "İnsanların en hayırlısı, insanlara yararlı olan!" değil midir? O halde insanlığın hayrına çalışan kişi, kendi hayrına da çalışıyor demektir. Akıl sahibi kişiler, insanlığın ortak hafızasına katkı sağlamayan işlerden uzak dururlar. Din bu tür işlere, "malayani" demiş. "Lüzumsuz, boş, faydasız iş" demek. Ben buradaki "faydasız" kelimesinin "kazançsız, boşa giden" anlamında olduğunu sanmıyorum. Çünkü nice işler vardır, bir kazanç elde edilir ama insanlığa bir katkısı yoktur. Yani tüketmek için üretilen işlerdendir. Oysa inanan kişi, tüketilirken bile kalıcılığı olan, ruhlar arasında geçişkenliğe fırsat tanıyan, zincirin halkalarını birbirine ekleyen işleri tercih etmek durumundadır. Gök kubbede yaratılan en güzel işler, bu kabilden olan işlerdir.

Eğer insanlar kurtuluşlarını düşünüyor olsalardı, dünya güzel işlerle dolup taşar, insanlık ve insanlar birbirleriyle hayırda yarışırlardı. Fani bir varlık olduğunu bile bile, insanın kendi kurtuluşunu düşünmemesi ya hakikate körlüğünden, ya nefsinde ahmaklığındandır.

Yaptığıyla başkalarının hayatını kolaylaştıran veya güzelleştiren insan... İşte çalışmanın özü. Eğer teknoloji hayatı gittikçe kolaylaştırıyor, bilim ve sanat insan ruhuna daha verimli sonuçlarla yansıyor, kültür ve medeniyet daha güzel bir hayatı kapımıza getiriyorsa bu, insanlığın hayrına çalışan ve çalışarak insanlığa katkı sağlayan güzel ve zarif insanların eseridir. Üstelik de, herkesin üzerine düşeni yaptığı, gerektiği gibi çalıştığı bir dünyada, kişi kendini kurtararak diğerlerini kurtarmış; yahut diğerlerini kurtararak kendini kurtarmış olacaktır. Bu da ancak inanan insanın yaptığı iştir. O vakit fena fi'l-işten (İşte kaybolmak) fena fi'l-hayra (Hayırda kendini kaybetme) yükselmiş olacağız. Eskiler ne güzel söylemiş: "Dest bekâr, dil be-yâr (El üretimde, gönül Sevgili'de)!" Dilimizdeki karşılığı, "El işte, gönül (Hak ile) oynaşta!.."

Fakirliğin ihtişamı

Vaktiyle Fuzulî üstad, bütün beşeri hayatını imbikten geçirip yüreğinin olanca duyarlılığıyla bir şiir ipine bir dize inci dizmiş.

Kimden incinerek söylediği, hangi tavra başkaldırı için terennüm ettiği, nasıl bir halet-i ruhiye içinde bu dizeyi diline doladığını bilmiyoruz; ama bütün zamanlarda onun bu söylediklerini tekrarlayacak nice nice kaderdaşları olduğunu, söylediği dizenin bütün zamanlar içinde yeniden anlam kazanarak birileriyle kendisini dert akrabalığına sevk ettiğini kestirebiliyoruz. Dize hem çok veciz, hem de bir belagat numunesi:

Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Demek olur ki, "Fakirim ben, ama padişah gibi bir fakir; bir dilenciyim; ama muhteşem bir dilenci..."

Üstad bu dizeyi nasıl bir ortamda ve hangi şartlarda söyledi bilemiyoruz; ama ihtimaldir ki birileri kendisini hor ve hakir görmüştür de onlara isyan babında söylemiştir. Bu durumda dizenin yorumunda bir başkaldırı havası sezilir. Hani birileri tarafından hakir görülen veya dayatmalara uğratılan kişinin, özgürlük ruhunu ortaya çıkarıp isyanını bir tokat gibi muhatabının yüzüne çarpması gibi... Kim bilir, zalimin yüzüne bu dizeyi haykırmak ne derece büyük bir ferahlık verir insana!.. Şöyle dese mesela; "Ey beni hor gören, ey beni kendinden aşağılara atıp kişiliğimi çiğneyen; ben her ne kadar bir dilenci gibi yaşıyorsam, dilenci misali güçsüz ve korumasız durumdaysam, kaderin beni dilenci konumuna düşürmesinden dolayı acınası haldeysem de, sakın aldanma ki bu benim dış görüntüm, suretim, madde olan yanımdır; oysa içim, ruhum ve mana olan yanım senden daha zengin, daha ihtişamlı!.. Evet ben bir gedayım, ama mazlum bir geda!.."

Üstad, ihtimaldir ki bu dizeyi içindeki hüzünlere bir sitem için dillendirip felekten şikâyet eylemiştir. Bu durumda dizenin yorumunda (bir önceki isyanın aksine) bir merhamet hissi öne çıkacaktır. Hani insan fakir olabilir, mümkündür; ama padişahçasına bir fakir olmak, çok daha kahredici olmalıdır. Çünkü padişahın fakirliği para pul hesabıyla değil, sevgi ve ilgi azlığıyla ölçülür. Kişinin

hem padişah, hem fakir olması elbette tenakuzdur. O halde şair fakrın yönünü değiştirmiş olmalı ki onu somuttan soyuta yükseltebilsin. Böyle bir fakirliği de Allah kimseye vermesin!..

Belki de üstad bu dizede, insanlara şaireliğinin gücünü hatırlatmakta ve şiir vadisindeki müstesna duruşuyla kendini bir sultan hissettiğini, böylece maddi fakirliğinin verdiği burukluğu kapatacak bir teselli yolu bulduğunu söylemektedir. Belki de "Ey bana tepeden bakan nadan! Ben gerçi maldan mülkten zengin değilim; ama sözden ve manadan yana öyle bir sultanım ki ihtişamıma değme padişah erişemez!" demeye çalışmaktadır.

Bütün bunlar bir yana, ben zannediyorum ki üstadın "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem" demekten asıl maksadı, padişahlığa tercih edilebilecek bir fakirlik övgüsünü bize tanıtma gayretidir. Çünkü "fakir" kelimesini Efendimiz'in "el-Fakru fahrî! (Fakirliğim övüncümdür / Fakirliğimle övünürüm)" hadisinden ödünç aldığını (iktibas ettiğini) düşünüyorum. Bu durumda dizenin anlamı aşağı yukarı "Ben fakirlikte padişahlık bulmuşum, maddeye karşı fakirleştikçe manada sultanlık yaşarım; dünyayı tıpkı dilenciler gibi bir lokma kabul ettiğim içindir ki manevi hayatım muhteşem bir zenginliğe sahip!.." mealine bürünecektir. Böyle bir fakir için malın mülkün, dünya nimeti ve imkânlarının ne önemi olabilir ki!?. Sayısız hanları olsa sevinmez, sayısız hamamları elden çıksa üzülmez... Ruhunda sultan gibi yaşayanın elinde dilenci

kâsesi olmuş, ne gam!.. Gönlünde sultan olanın hanesi tamtakır olsa ne keder!.. Sultan ki gönül evindeyse başka zenginlik ne hacet!..

Gönül sultanı dilencisine (gani olan, fakir olana) dese ki, "Ben olmasam ve her şey senin olsa, sen hiçbir şeye sahip değilsin!.. Ben olsam ve hiçbir şeyin olmasa, sen her şeye sahip değil misin?" Dilenci gönül sultanına (fakir olan, gani olana) dese ki: "Sen olsan da isterse hiçbir şeyim olmasa!.. Her şeyim olmasa da, yeter ki sen olsan!.." Rabiatü'l-Adeviye ne diyordu: "İlahî!.. Sen dost ol da isterse bütün âlem düşman olsun bana!.."

Fakirliğe tahammül, zenginliğin nimetine şükürden daha kolaydır. En azından fakirlik insanı yoldan çıkarmaz, ama zengin olup da nefsinin azgınlıklarına hâkim olabilen babayiğit az görülür. Atalar, "Allah az verip bezdirmesin; çok verip azdırmasın!" sözünü boşa dememişlerdir. Cennetin yolları hep bedavadır da, cehennemi nedense parayla satın alırız. Önemli olan zengin olup fakir gibi yaşayabilmektir.

Allah size saraylar, kâşaneler versin de o saraylarda bir fakir kul gibi yaşayın! Çünkü insanoğlu dünyada fakirden de fakirdir ve fakirlik idrakiyle kulluğunu devam ettirdikçe eşref-i mahlukattır. Oysa fakirliğini terk edip zenginliği elde ettiği ve içselleştirdiği zaman Karun veya Nemrut olma tehlikesi vardır.

Canına rahmet Fuzulî, ne güzel söylemişsin:

Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem.

Aşk olmayınca meşk olmaz

Kim ki aşkı ister, âşık olursa, er veya geç, elbette âşık olduğuna kavuşur. Çünkü aşk, insan için muharrik güçtür, onu harekete geçirip hedefine yönlendirir.

Ta ezelde içine yerleştirilmiş bir cevherdir ve o cevher işletildiği ölçüde insan kimlik bulur, kemale erer, insan olur. Hüdayi diliyle "Aşk iledir şevk ü sürur / Aşk iledir zevk ü huzur." Bu yüzden insan aşka meyyal yaratılmıştır. Nitekim eskiler aşkı, "İnsan tabiatının bir şeye kemal derecesinde meyletmesi" diye tarif ederler. Kim neye karşı kemal derecesinde meyil gösterirse Allah onun emeğini boşa çıkarmaz, onu istediğine vasıl eder. Allah'a âşık olan (kemal derecesinde meyleden) elbette cennette rüyete

vasıl olur ama dünyada da bir gün "ene'l-hak" mertebesine ulaşır; Rasulüne âşık olan ötelere vardığında elbette onun meclisinde konuklanır ama dünyada da onu görür, onunla yaşar; cennete âşık olan bir gün cennete girer ama dünyada da cennet gibi bir hayat sürer. İmdi, dünya açısından dahi bir kimse her neye âşık olsa elbette o şeye vuslat bulur. Yeter ki âşık olduğu şeye karşı kemal derecesinde istek göstersin ve o yolda sıdk ile yürüsün. Mal ve mülk de olsa, ilim ve irfan da olsa, şan ve şöhret de olsa... Burada önemli olan, âşık olunan hedefe uygun davranabilmek, o yolun gereklerini yerine getirebilmektir. Bir yandan aşktan bahsedip diğer yandan aşk yolunun kurallarına uyulmuyorsa ömür telef oldu demektir. Kim gecekondu istiyorsa ona göre, kim kâşane istiyorsa ona göre çalışmalı, yolunu ona göre çizmelidir. Çünkü aşk yolu meşakkat ister, sıkıntılara katlanmak ister, zorluklara göğüs germek ister. Hem sıkıntı çekmeyeyim hem de sevgili ele girsin diyen kişi, ahmaklığını ibraz ediyor demektir. Bu yolda önemli olan, âşıklığın hangi derecede benimsendiğidir. O yolun gereklerini ve kurallarını az mı yerine getiriyoruz, gerektiği kadar fedakâr mıyız, gereğinden ziyade mi çabalıyoruz?!. Kays, Leyla'ya âşık olduğu vakit onu kolayca ele geçirebileceğini sanmıştı. Çünkü yolun kurallarını bilmiyordu ve her istediği hemen oluverecek sanıyordu. Sonra aşkın gerektirdiği kadar kendini aşka bağladı ve Leyla'nın aşk lezzetini tatmaya hak kazandı. İlerleyen zamanda bununla da yetinmedi, ona gereğinden fazla iti-

bar etti, kendinden vazgeçip Leyla için var oldu ve adı aşk ile anılmaya başlandı. Bunlardan birinci kademede her yerde Leyla'yı araması gerektiğine karar vermişti ama aradığı yollar Leyla'ya çıkmıyordu. İkinci kademede yolları doğrultunca Leyla'nın suretine vuslat buldu. Madde planında vuslatla yetinmeyip suretten geçerek hakikate ermek istediğinde, Leyla artık onun ayağına geldi.

Buraya kadar hep iradi (isteğe bağlı) aşktan bahsettik. Yani talip olanın matlubuna (istenilene) yürümesi... Bir de bunun tersi vardır. Yani seven ile sevilenin rolleri değişir ve sevgili sevenini kendine çeker, onu kendisi için ister. Yine Hüdayi dilince "Koymaz kişide ihtiyar / Varlığını eyler nisar". Burada aşk yolunun sıkıntısını yine âşık çeker. Bunun sebebi, aşka layık olabilecek bir kemale ermesi, aşkı ihata edebilecek bir kaba dönüşmesidir. Yoksa her ham ervahın aşk zarafetiyle buluşması elbette imkânsızdır. Kaldı ki aşkın iltifatı maşuktan ziyade âşıkadır. Aşk gelince maşuku değil âşıkı kemale erdirir. Bu kemal, aşk yolunun çilesini çekmekle mümkündür. Yani önce eziyet ve çile çekilmelidir ki sonunda mükafat olarak vuslat gerçekleşebilsin. Ne denilmiştir?

Aşk olmayınca meşk de olmaz...

İmdi; Hakk'a âşık olan Hak'tan gayrının muhabbetini terk eylemelidir. Rasulullah'a âşık olduğunu söyleyen, sünnet ile amel eylemelidir. Cenneti seven salih amel işlemelidir. Dünyaya âşık olan kâr ve kazanç yolunu tutmalıdır. İlme âşık olan üniversiteden ayrı vakit geçirmemelidir.

Sanata âşık olan, üstadının hizmetinden ayrılmamalıdır. Bilgelik isteyen bir mürşid-i kâmil eteğine yapışmalıdır. Her kim ki âşık-ı sadıktır, elbette sevdiğine kavuşur, vuslata erer.

O halde soru şu:

"İnsan aşk yolunda nasıl yürümelidir?"

El-cevab:

"Sevgili görüyormuş gibi?"

Eşyanın hakikati

Üstad Fuzulî buyurur ki:

Hayâliyle teselliîdir gönül meyl-i visâl etmez
Gönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl etmez

Gönlüm, sevgiliye kavuşmak için can atmıyor; bilakis hayaliyle teselli bulmayı yeğliyor. Çünkü âşık olan, sevgilisini gönlünden dışarıda bir yerde hayal etmez (dolayısıyla, zaten gönülde olan sevgili için vuslat kaygısı çekmek beyhude emektir).

Vuslat, bilindiği gibi sevenin sevdiğine kavuşması demektir. Avam için kavuşma fizikî şartlar içinde gerçekleşir; ama arifler için kavuşma bir mana yolculuğu, mü-

cerret bir lezzettir. Nitekim tasavvufta salikin hakikate ulaşması haline "vuslat" veya "visal" denilmiştir. Bir tür fenafillaha ererek eşyanın hakikatini hakkalyakin bilme halidir. Bunun için dervişin öncelikle vehimlerinden kurtulması, yani hakikati ve sevgiliyi arayacağı yeri iyi bilmesi gerekir. Bu bilinmeden yol yürünmez; yürünse de hak ve hakikat bulunmaz; bulunduğu zannedilse de geri dönüldüğünde emekler boşa çıkar. O halde hakiki âşıkın sevgiliye visalinden maksat fiziki olmayıp ruhîdir. Bir derviş için aranacak, bulunacak veya kavuşulacak bir Tanrı yoktur; tam tersine bilinecek bir Tanrı vardır. Hz. Musa'nın "Rabb'im! Bana kendini göster." (A'raf/143) demesinden kasıt, yarattığından ayrı, uzaklarda bir mutlak varlık değil, eşyayı varlığıyla kuşatmış bir Allah bilgisi, yani eşyanın hakikatidir. Çünkü eşyanın hakikati görüldüğünde perde aradan kalkmış, yaratılan Yaratıcı'ya (seven sevilene) kendini terk etmiş, kendinden geçip o olmuş, visal bulmuş olur. Bu durumda vuslat derdine düşüp de sevenin sevgiliyi kendi gönlünden dışarıda araması abes, beyhude ve mantıksızdır.

Madem sevilen sevenin bütün varlığını kuşatmıştır, o halde sevenin sevgiliyi bulacağı yer kendi en değerli parçası olan kalbidir. Zaten kalpte olan bir sevgili için vuslat arzusunda bulunmak, sevgiliden gafil olmak, belki kalbin ölmesi demektir. Oysa visal, bırakınız kalbin ölmesini, mühürlenmesini, bilakis ölümsüzlüğü istemenin bir neticesidir. Ancak o vakit eşyanın hakikatine erişilebilir.

Yunus "Âb-ı Hayât'ın çeşmesi âşıkların visâlidir / Kadehi dolu yürütür susamışları yakmağa (Âşıkların vuslatı, âbıhayat çeşmesi sayılır; bu yüzdendir ki sevgili, âşıklarını yakmak için kadehi devamlı dolu sunar)" derken bunu anlatır.

Dervişin ölümsüzlük arzusuna düşmesi eşyanın hakikatini tanımasıyla mümkündür. Bunun için uzun yıllar zikir, sohbet, tefekkür ve nefis mücadelesi ile kemal ehlinin sohbetlerinde bulunup hakikatin dilini öğrenmek gerekir. İnsanlara dinin zahirini öğretecek *Kur'an*'ın lafzının 23 senede indirilmesi gibi kâmil insanın onun batınını, yani eşyanın hakikatini öğrenmesi de (şeraitten hakikate geçiş) ancak kademe kademe (belki de yine 23 senede) mümkün olacaktır.

Mürşitlerin, içinde ölümsüz hakikati barındıran sözleri tıpkı âbıhayat gibi müridin ölü gönüllerini diriltir ve derin tefekkürler ile onu eşyanın hakikatini düşünmeye yönlendirir. Böylece mürit, hakiki mürşidin dudağında Hakk'ı idrak sırlarını bulur. Bu sırlar dervişi aşk ile sarhoş eden şarabın ta kendisidir. Derviş sarhoş olunca daha çok şarap içmek için mürşidin dudağını âbıhayat gibi görmeye başlar. Çünkü oradan kendi kadehine (gönlüne) dolacak şarap (hakikat sırrı taşıyan sözler) onu ölümsüzlüğe (eşyanın hakikatini bilmeye) götürecektir. Bu sarhoşluk halidir ki sarhoşun vuslat için cezbelenmesine ve visali arzulamasına yol açar. Yaz sıcağında çöllerde kalmış bir yolcu için buzlu su ne ifade ediyorsa, nur âlemindeyken

ete kemiğe bürünüp de aslını (eşyanın hakikatini) aramaya çalışan insan için de bir mürşidin sözleri odur. Çöl âşıkları dimağlarında hissedecekleri bir damla suyun peşindedirler; o damla yerine ulaştığında uyanırlar. Gelgelelim mürşitler susuzlara su yerine yakıcı şarap vererek onların susuzluğunu artırmaktadırlar. Aşk şarabıyla boğazları yanan âşıklar, bu yangını teskin için arka arkaya dolu talebinde bulunurlar. Bu da onların aşk yangınını artırmakta, sarhoşluklarını doruğa çıkarmaktadır. Mürşit, Hak sohbetini artırdıkça artırır, dolu üstüne dolu sunar ki âşık da içtikçe içsin ve susuzluğun ne olduğunu unutup sonunda eşyanın hakikatine erebilsin.

Dirilebilmek için nasıl ölmek zorundaysak, ayılabilmek için de sarhoş olmaya muhtacız. Visal için kemal ehli zatların dudaklarından dökülen ledünni hakikat badelerine muhtacız; ancak o feyiz dolu çeşmelerin bardaklarındaki âbıhayattır ki bize eşyanın hakikatini, kendi hakikatimizi gösterecek. Onu gördüğümüzde sevgilinin visali kaygısından geçecek O'nu içimizde bulacağız. Sokak başındaki çeşmelerden avuç avuç da içsek hakikate yürüyemeyiz. Gönlümüzden başka yerde bir sevgili bulamayacak âşıklar olmak için galiba kadehlerimizi aşk şarabı, bardaklarımızı iksir ile dolduracak rehberlere ihtiyacımız var. Hani Bizim Yunus diyor ya: "Çeşmelerden bardağın doldurmadan kor isen / Bin yıl anda durursa kendi dolası değil."

Arayan ve bulan

Yunus Emre'nin,

İster idim Allah'ı
Buldum ise ne oldu
Ağlar idim dün ü gün
Güldüm ise ne oldu

diye başlayan ve ilk bakışta insanı şaşırtan bir şiiri vardır.

Her nefeste Allah'ı isteyen bir dervişin, bunca özleme, bunca hicrana rağmen O'nu bulduğu vakit "buldum ise ne oldu?" diye sorması, gece gündüz (dün ü gün) hasretle gözyaşı dökerken nihayet vuslat bulunca "güldüm ise ne

oldu?" demesi gerçekten de okuyucuyu şaşırtabilir. Öncelikle söyleyelim ki burada "ne oldu?" sorusu "bulduysam ne oldu, buldum da ne oldu" gibi şaşkınlık ve hayret bildiren bir söylem değil, bilakis "bunda bir gariplik yok, elbette böyle olacaktı, arayan bulur" anlamı içermektedir. Öte yandan, Yunus sanki gizliden gizliye bir yakarış içinde ve sanki bir sır paylaşır gibi "(Aradığım Allah'ı buldum ise) bundan kime ne? Bu bir aşk idi, seven ile Sevilen arasında olup bitti!" fısıltısı da sezilir. Bu iki farklı anlam, "ne oldu?" sorusuna arifane bir mahiyet biçiyor ve Yunus'un bütün o isteyen ve istediğini bulan kişiliğinin maceralarını bize anlatıyor. O ki, istemekle bulmak arasında cilt cilt kitabı dolduracak kadar uzun maceralar; o ki, bir nur iken maddeye tenezzülün (kavs-i nüzul) vatan iştiyakıyla çekilen çilelere ve adım adım yükselmeye (kavs-i uruc) uzanan yollar barındırır. O ki, isteyenin Allah'a seyr, Allah'ta seyr ve Allah'tan seyr mertebelerinin adım adım güzelliklerini anlatır. Çünkü Yüce Rabb'in "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım." (51/56) âyetindeki "bana kulluk etsinler" ibaresi, ledünni manasıyla "beni tanısınlar" biçiminde izah olunur. Bunun diğer tercümesi de eşyanın insan için, insanın da Allah'a kulluk için yaratılmış olmasıdır. Kulluk, tanımak ve bilmekle gerçekleşir. Nitekim Allah bir kudsî hadiste "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim" diyerek kul tarafından bilinmek istediğini açıklar. Bu bilme, ancak aşk ile olabilir. Çünkü Allah'ın bilinmesi demek,

O'nun insanda zahir olması, muhabbetinin kulda tecelli etmesi demektir. İşte Yunus'un "ağlar idim dün ü gün" (gece gündüz ağlardım) ifadesi bu muhabbetin gönüldeki tecellisinin sonucudur. Âşıkın ağlayışı ya bulamadığı için üzülmekten, ya bulduğu için sevinmektendir. Gece gündüz ağlamak ise gözden değil, özden olabilir. Özü ağlayan ise hakikatli âşıktır.

İnsan, "bilme ve sevme eğilimli"dir. Bu da zatî bilgi ve ilahi aşk arzusu uyandırır. Biz farkında olalım yahut olmayalım, içimizdeki aşk bu bilginin peşindeki bir yönelişin sonucudur. Çünkü aşk perdeleri açmaya, bilgi (irfan) ise onu anlamaya meyleder. Aşksızlıkta perdeler kapalı kalır, keşif yapılamaz ve irfan ortaya çıkmaz. Fuzulî üstadımızın, "İlm kesbiyle pâye-i rif'at / Bir hayal-i muhal imiş ancak // Aşk imiş her ne var âlemde / İlm bir kıyl u kâl imiş ancak" mısraları tam da bunu anlatır. Yunus'un "buldum ise ne oldu?" sorusu da işte burada anlam kazanır. Çünkü ledün sahipleri, Cenâb-ı Hakk'ı isterken aslında "Hakk'ı bilme ve kulluk makâmına geri dönme"yi istemektedirler. Yani Allah'tan gayrı aranacak bir varlık zaten yoktur. Çünkü Allah göklerin ve yerin nuru olup zatı bütün eşyayı ihata eder. Kişi bir şeyin içindeyken onu arayabilemez. Çünkü "O mâhîler ki derya içredir deryayı bilmezler". Onu bilmek için seyr ü süluk, tevhide inmek, manada ve içte derinleşmek gerekir. Bunu yapan kişi Allah'ı bulmuş değil, bilmiş olur. Yani Yunus'un "Allah'ı buldum" demesi, hakikatte "Allah'ı bildim" demesi, gönlünde Allah'ın nû-

runun tecelli etmesi olarak anlaşılmalıdır. Çünkü fenaya (yokluğa) ulaşan kişide yön duygusu kalmaz (arama ortadan kalkar) ve Hakk'ı perdesiz görerek tecellisine mazhar olur. Velhasıl bulunacak bir Allah yok, bilinecek bir Allah vardır. Âşıkın O'nu bilmesi ise Simurg efsanesindeki kuşların "Meğer aradığımız kendimizden ibaretmiş!" demeleri gibi olacaktır. O halde, aradığı ile bulduğu, gördüğüyle de bildiği aynı olan kişinin "buldum ise ne oldu?" demesi, elbette muhataptan vareste bir ikrarı, yani ki "bunda bir gariplik aramayın!" ihtarını ortaya çıkarır. Nitekim bu soru bir muhataba yöneltilirse cevabı verilemez. Birinin bir başkasına "Allah'ı buldun mu?" diye sorması, Allah'ın zatından söz edilemeyeceği ve söz kesrete dökülecegi için abes ve cevapsız bir soru olur.

Son mürit

Yunus Emre bir şiirinde,

Cübbe vü hırka taht u tâc, bular verirler aşka bac
Dört yüz mürîd ü elli hac, terk eyledi Abdürrezzâk

buyurarak mevki ve makamın, taht ve tacın, hatta sufilik ve dindarlığın da birer imtihan olduğuna vurgu yapıyor.

Sözünü ettiği kişi Şeyh-i San'an olarak bilinen Şeyh Abdürrezzak'tır. Menkıbeye göre, bu yüce adam Mekke'de 400 müride hidayet yollarını gösterip dururken rüyasında bir Hristiyan kızı görüp âşık olmuş. Kızı bulmak için Bizans'a doğru yola çıkmış. Müritleri de peşinden yollara düşmüşler. Kız aslen Rum kayserinin koyu bir Hristiyan olan kızı

imiş ve Şeyh'in kendisine olan tutkusunu görünce onunla evlenmek için sırayla bazı şartlar öne sürmüş. Şeyh'in yapamayacağı şeylermiş bunlar. Şarap içmek, ibadetini kilisede yapmak, *Kur'an*'ı yakmak, beline papaz kuşağı bağlayıp dolaşmak, domuz gütmek... Şeyh, tamamen Hristiyan ritüelleri içeren bu şartlara önce itiraz ettiyse de gönlüne söz geçiremeyip sonunda birer birer razı olmuş, hepsini birer birer yapmış. Bu arada biri hariç müritlerinin tamamı ondaki sapkın halleri gördükçe yavaş yavaş yanından ayrılmışlar. Artık kimisi onun çıldırdığını, kimisi de gerçekten Hristiyan olduğunu söylüyorlarmış. Kayser'in kızına gelince o, isteklerine her defasında daha ağırını ekliyor ve bir türlü şeyhe rıza göstermiyormuş. Sonunda bir gün evlenmekten vazgeçtiğini söyleyip şeyhi kapısından kovmuş. Zavallı şeyh, nefsine uyup yoldan saptığıyla ve halk nazarında itibarını yitirmekle öylece kalakalmış. Kendisini terk etmeyen son müridiyle, Bizans sokaklarında, açta açıkta ve ayıplanmış olarak... Rivayete göre o son mürit, yıllar yılı şeyhe olanın Hak'tan geldiğine inanmış, hiçbir gün dedikodusunu yapmamış, aynı halin kendisine olmaması için dualar etmiş ve şeyhi hakkında daima iyilik istemiş.

***

Yunus'tan 250 yıl kadar sonra bir başka şair (Hayalî) şöyle diyor:

İbadetine güvenme ki sana pend yeter
Hemîn hikâyet-i Bel'am-ı Bâûr

Bu beyitten "İbadetine güvenme sakın, öğüt istiyorsan, Bel'am-ı Baûr'un başına gelenlere bakıp ibret al!.." gibi bir anlam çıkar. Sözü edilen Bel'am, *Kur'an-ı Kerîm*'de adı anılan (A'raf, 175) Baûra'nın oğlu Belam'dır. Hz. Musa zamanında yaşamış, ism-i azamı bilecek derecede yüksek mertebeler kazanmış bir kişi iken itibarına güvenmiş ve nefsine uyarak yoldan sapmış. Öyle ki sonunda halk nazarında adı lanetle anılmış ve çok kötü bir son ile hayata veda etmiş.

Aynı yüzyılın şairlerinden bir başkası da şöyle diyor:

Kâni olmazsın cihanda olsan da Kârûn-ı vakt
Zîr-i hâk olsa gerektir menzilin âh nidelim

"A beyim! Şu dünyada Karun dahi olsan bununla yetinmez haddi aşarsın ha?!. Sonunda gideceğin yerin toprağın altı olacağından şüphe mi duyuyorsun?"

Karun, malum, *Kur'an*'da bahsi geçen (Mü'min, 24) Krezüs'tür. Rivayete göre o da Hz. Musa zamanında yaşamış, Musa aleyhisselamın duası berekatıyla dünya nimetlerine kavuşmuş ve yükselince nefsine uyup yoldan sapmış, halk nazarındaki itibarını yitirmiş, adı tarihe kötülükle anılmak üzere kalmış. İbret ki ibret!..

❦ ❦ ❦

Ayağın yoldan sapması, aciz insanoğlunun en büyük imtihanlarından biridir ve insana dengeyi kaybettirir. Üstelik bu denge kaybı küçük bir inhirafa, küçük bir kulluk

zafiyetine bağlı olarak bir "bela-yı nâgehan" misali birden geliverir. Burada marifet kulluğun acziyeti içinde ayağı sapıp itibarını kaybeden değil de sabit kadem olup o itibarı koruyan olabilmektedir. Çünkü iyi bir ad edinmek kolaydır da, o iyi adı koruyabilmek oldukça zordur. O yüzden mümin kişi her elini açtığında "Rabbenâ, lâ tüziğ kulûbena... (Rabb'imiz! Bizleri hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla. Şüphe yok ki Sen, bağışı bol olansın!)" (Âl-i İmran, 8) diyerek dua etmeli, istiğfar üzre olmalıdır. Aksi takdirde iman ile küfür, kulluk ile şeytanlık, itaat ile isyan, güzel ile çirkin arasındaki o hassas ve ince nefis ipi üzerinde cambazlık etmek -ki biz buna ömür diyoruz- en büyük denge sınavlarından sayılır. Allah korusun, bir yanlış adım dengeyi bozuverir de ayağın kaymasına yol açarsa düşüş etrafa gümbür gümbür yansır. Burada da müminin tavrı düşene gülmek değil, bilakis Allah kendisini de aynı sınava tâbi tutmadığı için şükretmek olmalıdır. Hele olmayanı yakıştırmak, hele bilmeden iftira derecesinde dedikodular yapmak!.. İşte bu, ciddi bir tevbeyi gerektirir. Elbette adımını yanlış atan kişi mağdur veya masum değildir; ama kalplerdekini de ancak Allah bilir. Bize düşen, onlara hidayet, kendimiz için de hak yolda ayaklarımızın sebatını dilemektir. Zira Mevlevi hazretlerinin "bin kere tevbeni bozmuş olsan da" hitabı o vakit anlam kazanır. Horasan'da bir eşkıya iken gördüğü bir işaret üzerine hak yola eren veli, Bağdat sokaklarında bulduğu kâğıtta Allah

adı yazıyor diye öpüp başına koyarak mertebeler kazanan âbit veya Belh'te tac u tahtı terk edip hakikat yolculuğuna başlayan sultan, başlangıçta tıpkı Bizans yollarında nefsinin arzusunu arayan San'an şeyhi Abdürrezzak gibi değiller miydi? Kaldı ki Abdürrezzak'ın yanında kalan o son mürit var ya!.. İşte o temiz insan, şeyhine asla gülmemiş, diğerleri gibi asla dedikodusunu yapmamış, olup biteni Hak'tan bilmiş ve onun eteğini hiç bırakmamış. Şeyh, sonunda onun duası berekatıyla kendine gelmiş ve sahip olduğu nur ona yeniden dönmüş. Eski azgın hallerine tevbe edip Bizans'tan ayrılmış. Bu sefer onun gittiğini gören kız, yaptıklarına pişman olup imana gelmiş ve onu aramak üzere günlerce dağ bayır izini sürmüş. Aç susuz yollara serilmiş. Sonunda bir çölde şeyhi bulmuş. Ne var ki bu buluşmaya canı dayanmamış ve oracıkta ölüvermiş. Şeyh yanında kalan son müridin yardımıyla onu öldüğü yere defnedip başında dualar etmiş. Sonra da Kâbe'ye yönelmiş. Bu yolculuk onun için yeniden "Leyla'dan geçme, Mevla'yı bulma faslı" olmuş ve Kâbe'nin eşiğine yapıştığı an o da canını vermiş. Ölürken yüzündeki mutluluğa yine o son mürit şahit imiş...

Sınavı kazanan o son mürit...

Ölümü hatırlayış!..

Yunus Emre lisanından

Ölüm fikri, insanın, hiç şüphesiz en temel düşünceleri arasında yer alır. Hasret, korku, pişmanlık, keder, ıstırap gibi menfi ruh halleri çok zaman ölüm endişesiyle birlikte anlam kazanır.

Ölümün hakikatini bilen kullara göre ise ölüm bir sevincin, bir bahtiyarlığın, bir vuslat ve visalin başlangıcı; Cemal'e ve Didar'a açılan bir kapıdır... Bu kapının eşiğine varmayı arzulayan kullar, hani şu Bizim Yunus gibi erenler için duygular bir medd ü cezir halidir ki, hayat ile ölüm arasında şimşek hızıyla gelir, gider, telvine bulaşır, ha demeden hayran olur...

Yunus bir yiğit adamdır ki herkes gibi ona da ölüm ezelde takdir olunmuştur ve mahlukatın küllisi gibi o dahi fani olduğunu bilir. Dizeleri arasında sık sık söylediği gibi ölüm, sürekli hayatın başlangıcı, fanilikten ebediliğe açılan bir kapıdır. Yaşanmaması mümkün olmayan bir serüvendir ve hayat başladığı anda ilerlemeye, tik-tak demeye başlar. "Her nefis ölümü tadacaktır" kuralına ittibaen dünya bir ulu şar, ömür de bir tez pazardan ibaret olmak zorundadır. Müminin bilmesi gerekir ki hayır-şer yazılacak, ömür ipi üzülecek ve suretler hep bozulacaktır. O halde canı verip-alanı tanımak gerekir. "Bu cân sana bâkî kalmaz, anda varan geri gelmez / Yunus, kim öldürür seni, veren alır yine canı."

Efendiler Efendisi'nin sözüyle "Ölüm insana vaiz olarak yeter." Yunus diliyle de mal, mülk ne kadar çok olsa yine elden çıkar. Çünkü ölümlü dünya bir pazardır ki orada canlar satılmaktadır. Diyelim ki, "Berk yapıştın şol dünyaya, koyup gitmeyesin gibi / Karanu yalınız sinde, varıp yatmayasın gibi"; ne çare, "Günde birin gide durur, komşun sefer ede durur / Ecel bir bir yuda durur, bu dünyaya mağrur nedir". Kişi diyebiliyorsa ki, "Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeye geldim / Bezirgânım metâım çok, alana satmaya geldim" o halde şu prensipleri akılda tutmak zorundadır: "Ey dostunu düşman tutan, gıybet yalan söz söyleme / Bunda gammazlık eyleyen, anda yeri dar olusar". Daha da güzeli şöyledir: "Namazı kıl zikreyle,

elin götür şükreyle / Öleceğin fikreyle, tur erte namazına (sabah namazına kalk)".

Ölümün ilk durağı kabre çıkar. Kabir, zahirde bir tükeniş ve bir son; bâtında ise bir diriliş ve bir başlangıçtır. Bedenler, kabirde bir taş yastığa baş koyup yatmaktadır, kemikler ve etler sızlamaya başlamıştır. Sorular ve cevaplar ile bir imtihandır başlar: Rabbin kim? Kitabın hangisi? Zamanını nasıl harcadın? Evlâtların, malların vs. vs... "Soru hesap olmayısar, dünya âhiret koyana / Münker Nekir ne sorar, tek olucak cümle murâd". Artık kişi gerçekten ameli ile baş başadır; dostları, akrabaları, evlatları onu kara toprağa koymuşlar ve adeta kaçarcasına da başından uzaklaşmışlardır. Hoca talkını verip gitmiştir. Ölen, başını mezar tahtasına vurmuş, dünyadan göçtüğünü anlamıştır. Çok geçmeden sorular başlar. Bu sorulara samimi verilmiş cevaplar yoksa, zorlu bir fırtına koptu demektir. Yok eğer kişi sözünde doğrulardan ise bu başlangıç bir esenlik, bir huzurdur. Bu hal kıyamete dek sürer ve "Bu şardan üç yol çıkar, biri cennet biri nâr / Birisinin arzusu maksûd didâra benzer". O günde, iyi amellere şiddetle ihtiyaç olduğu da kesindir: "Bir hastaya vardın ise, bir içim su verdin ise / Yarın anda karşı gele, Hakk şarabın içmiş gibi".

Ahiret yolculuğu iki ayrı kapıya açılır. İyiler ve kötüler, amellerinin veriliş biçimine göre sırat köprüsünden itibaren ayrılırlar. İyiler için cennet, zalimler için de cehennem yolun sonudur. Yunus değiliz ki "Cennet cennet

dedikleri birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları bana Seni gerek Seni" diyebilelim de cennetten geçelim; ah keşke!.. Ne yazık ki biz cennete muhtacız. Bunun için namazımız, niyazımızın yetmeyeceğini de biliyoruz; çok çalışmak, çok çok çalışmak ve ölmeden evvel yine çok çalışmak zorundayız. Ve Allah'a yarayışlı güzel şeyler yapmak... Bu dahi aşk ile olur. Aşk var ise gerisi kolaydır. Çünkü "Mânâ eri bu yolda melûl olası değil / Mânâ duyan gönüller, hergiz ölesi değil"dir. Bunun adına hem dünya, hem de ahiret tasarrufu diyorlar; yoksa bedenin öleceğinden hiç endişe duyulmasın: "Âşık öldü deyu salâ verirler / Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez."

İnanıyoruz ki ölüm bir güzellik, bir başlangıçtır. Dirilmek için ölmeye muhtacız. O halde mezar taşlarındaki "ah mine'l-mevt (Ah ölümden!)" ibarelerini belki "ah ile'l-mevt (Ah ölüme!)" diye değiştirtecek bir hayat gerekiyor bize. Ölümden sonrası için umudumuz, korkumuzdan öndedir elhamdülillah!..

Yort savul!..

Âşık Veysel, sevdiği kadına,

Güzelliğin on par'etmez
Şu bendeki aşk olmasa

der. Yunus dahi "Kul padişahsız olmaz padişah kulsuz değil" buyurur ve arkasından, gözümüzün önünde bir sahne canlandırır: "Padişahı kim bileydi kul etmese yort savul!" Yani ki, "Eğer kullar yort savul (Yoldan savulun sultan geliyor!) demeseydi, gelenin sultan olduğunu kim bilirdi?!." demek olur.

Kulun padişahsız olamayacağını bildiği içindir ki, padişah olanlar kendine kul edinirler. O kullar ki yaptıkları,

söyledikleri ve tavırlarıyla kulları padişaha yönlendirir, onun sevilip sayılmasına zemin hazırlarlar. Yunus'un ifadesindeki padişahtan kasıt Allah, kul ise insandır. Çünkü Allah'ın bilinmesi insan iledir. İnsan olmasaydı Allah'ı kemaliyle hangi varlık bilebilir, idrak edebilirdi ki?!. Zaten Allah da insanı kendini bildirmek için yarattı ve ona bilme idraki verdi. Nitekim Allah bir kulunu sevmeyince o kul Allah'ı sevemez. Sevgi Allah'tan gelince kul ne cennet umudu, ne cehennem korkusu taşır; bilakis hiçbir karşılık beklemeden Allah'ı sever. O yüzden insan eşref-i mahlukat olma potansiyeliyle yaratılmıştır. Ledün sırlarına eriştikçe kemal derecesi artırılmak üzere programlanmıştır. Bu programda bazı mana erleri diğerlerini Sultan'a yöneltmek üzere kulluğa talip olurlar. Yani halka "Yort savul! (Savulun sultan geliyor!)" diyerek onların Allah'ı idrak noktasında dikkatlerini çeker. Hani askerlikteki "Dikkaaat, komutan!" ikazı gibi. Bu dikkati çeken kişi sultan ile kullar arasında bir rütbede durur. Yunus'un söylediğine göre o bir derviştir, o bir âşıktır. Mevlânâ'ya göre de "Kul, köle canla başla azad olmayı dilerken âşık ebedi olarak kullukta kalmayı, hiç azad olmamayı ister." (*Mesnevi*, V/2729)

Malum olduğu üzere Cenâb-ı Hak sıfatlarıyla bilinir, zâtıyla bilinmez. Âşık o sıfatlara tekabül eden her tecellide aşk ile "Yort savul (Çekilin sultanım geliyor!)" diyerek O'nun zatına dikkat çeker. Bunun için âşıkın belli bir kemale ermesi sultan katında rütbe ilerleyerek yakîn kesbetmesi gerekir. Böylece onlara bakanlar o kemal içinde

Allah'ın sıfatlarını müşahede edebilirler. Nitekim kâmiller kendilerini tanıtmasaydı, Allah'ın kemali bilinmez, kulluk sırrına erilmezdi. Bu yolda dervişlerin de mürşid-i kâmillerin de tavırları ve sözleri sorumluluk ister. Madem ki onlara bakanlar Allah için "Yort savul!" nidasını işitmektedirler, o halde müridin de mürşidin de hayatları ona göre düzenlenmiş olmalıdır. Nitekim alamet-i farika kabilinden giyindikleri hırka ve destarlar, hem onların tarikattaki makamlarını gösterir, hem de halkın onları rahatça tanıyabilmelerini sağlar. Ta ki halk, kula müracaat ederek Sultan'a ulaşabilsin. Gelgelelim kâmil mürşitlerin hırka ve destardan ayrı giyindikleri asıl bir elbise vardır ki onu giyindiklerinde sırtlarında hırka, başlarında destar olmasa da hal diliyle halka "Yort savul!" diyebilirler. O elbise A'raf Sûresi'nde (ayet 26) tanımlanan "libâsü't-takvâ"dır ki Allah "Ey Adem'in evlatları, bakın size edep yerlerinizi örteceğiniz giysi, süsleneceğiniz elbise indirdik. Fakat unutmayın ki en güzel (hayırlı ve yüce) elbise takva elbisesidir." buyurmuştur. Takvayı giyinip onunla süslenen her kimi görsek onun, Mutlak Sultan'ın kulu olduğuna hükmeder, eteğine yapışma arzusu duyarız.

Mülkün sultanları halka "Yort savul!" desinler diye kendilerine kullar edinir, onlara maaş öderler. Zaman zaman da halk arasına karışıp bu nidayı duymak, ödedikleri maaşın karşılığını görmek arzu ederler. Lakin cihanda öyle kullar da vardır ki hal diliyle Cihanın Sultanı adına durmadan "Yort savul!" mesajı yayarlar. Bunun için maddi

bir ücret almazlar. Çünkü bunun ücreti Sultan katındaki itibarın yükselmesiyle ödenir. Belki karşılığında Sultan'a yakınlık derecesini artırmak ve terfi umulur. Üstelik onlar, Sultan'a teşekkür için, belki verdiği nimetlerin şükrü için durmadan "Yort savul!" demeye can atarlar.

Çevrenize bir bakın, ağaçlardan kuşlara, denizlerden dağlara her bir kıpırdanış, her bir hareket, her bir düzen, her bir ses, her bir beden, ta kelebeğin kanadından okyanuslardaki fırtınalara, göklerin dönüşünden damarlardaki kan dolaşımına kadar her şey, her saniyede Cihanın Sultanı için "Yort savul!" nidasıyla çığlıklar koparmakta. Gelgelelim zavallı insanın sağır olan kulakları bunu duymuyor. Duyan, elbette Cihanın Sultanı. Tam da duymak istediği şekilde duyuyor.

O halde Allah'ı idrak içinde olan insanın kulluğudur ki Allah'ın sultanlığına değer katar. Eğer kulaklarımızdaki pası giderebilirsek her saniye bir "Yort savul!" nidasına muhatap olacağımızdan şüphe duymayız. Bu nidayı duyunca da kişiye elbette "kul" olmak düşer. Şeb-i arus ile ruhu şad olası Hazreti Pir Mevlânâ, bir rubaisinde der ki: "Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum!.. Ben kul, utanarak başımı önüme eğiyorum. Her kul azad edilince, kulluktan kurtulunca sevinir; halbuki ben Sen'in kulun olduğum için seviniyorum!"

Kuş dili

Dillerin bünyesinde mesleklere yahut ortak ilgi alanına yönelik bazı kelimeler yer alır.

Gemicilerin, marangozların, medya mensuplarının kendi aralarında konuştukları özel bir jargonları olduğu gibi felsefenin, tıbbın yahut hukukun da kendine özgü terimleri vardır. Klasik şiirin ve bilhassa tasavvufun kendine özgü terimleri de bu kabilden bir zaruret sayılır. Sufiler, manevi yollarda ilerlerken gönüllerinde doğan sırları kendi aralarında belli bir terminoloji ile paylaşırlar. Semboller ve mecazlarla dolu bir dildir bu. O dili anlamayan yahut oradaki mecazın farkına varmayan birisi için sufilerin söyledikleri anlamsız şeyler veya saçmalık olarak algılanabilir. Sırrı

layık olandan başkasına söylememek kuralı işte burada devreye girer. Hakk'ın sırlarını kabul edecek derinlikte olmayan birine o ağır yükü vermek, elbette fikri de, kişiyi de helaka götürür, topluma fitne yayar. Çünkü sırlar ve hakikatler her kaba sığmaz. Ham olan, pişmişin halinden anlamaz. İlahi hakikatlerin üzerinden örtü kaldırılırsa kargaşa çıkar. Mesela Hallac'ın başına gelenleri, mecazı anlamayanların nasıl bir kargaşa ile cihanı fitneye verdiklerini düşününüz. Bu yüzdendir ki tasavvufun meyhane (=tekke veya kâmil mürşidin gönlü) meyhaneci (=mürşit), şarap (=marifetullah), kadeh (=dervişin kalbi) veya yanak (=tecelli nuru), ben (=gayb âlemi), dudak (=Allah'ın birliği, vahdet) gibi bir mecaz dili vardır. Fuzulî üstadın, "Hûb sûretlerden ey nâsıh beni men etme kim / Pertev-i envâr-ı hurşîd-i hakîkattir mecaz (A nasihatçi vaiz; beni güzel yüzlülerden men eyleme ki ilahi hakikat güneşinin nurlarının ışığı o mecazda görünür.)" dediği nokta tam da budur.

Tasavvuftaki mecaz dilinin dışarıya yönelik bu "sır" maksadının dışında ikinci bir amacı daha vardır ki, dervişler bu dili konuşarak kendi aralarında anlaşır, söyleşir, hakikatleri öğrenir ve halden hale yükselirler. Yunus'un "Süleyman kuş dilin bilir dediler / Süleyman var Süleyman'dan içeru" mısralarındaki kuş dili, hayvanların dilini anlayan Süleyman peygamberin kıssası yanında, hatta ondan içeru, sufilerin konuştukları bu terminolojiyi anlatır. Nitekim Tekke şiirinin bu mecazlar dünyasında geniş

bir ifade alanı oluşmuş, hatta tarikat ve meşrebe göre bu mecazi dilde küçük anlam farklılıkları bile ortaya çıkmıştır. Bunun en keskin örneklerini şathiyelerde görebiliriz. Dıştan bakıldığında küfür gibi görünen bazı mısraların mecazları açıldığında nasıl derin anlamlar ifade ettiklerine hayret eder, görülen âleme ait varlıklardan ve eşyadan bahsedip enfüsi âlemin gerçeküstü tablolarını çizen bu gönül adamlarının ilahi sırlar ve hakikat manasını terennümde nasıl başarılı olduklarına parmak ısırırız. İdris-i Muhtefi'nin "Bir mektebe uğradım kuş dilini okurlar / Sivrisinek halife, hocası pervaneden" dediği gibi.

Sufilerin "işaret dili", "mânâ dili", "ağrebü'l-garâib" veya "dilsiz kulaksız sözü" dedikleri kuş dili, tekkelerde bir terbiye usulü olarak dervişin seyr ü süluk merhalelerinde kademe kademe öğretilir. Dervişin buna hazırlanabilmesi için de daha işin başlangıcında, belki de intisap ettiği günden itibaren konuşma dili yavaş yavaş halk Türkçesinden ayırtılarak, giderek tekkenin dilini kullanması ve bir dil terbiyesinden geçmesi sağlanır. Böylece ileride vâkıf olacağı sırları bu farklı dil ile ifade etsin, halka anlatmakta zorlansın veya o anlatsa bile halk onu anlamasın... Sırf bu sebeple, sufilerin adab kitaplarında dervişin kullanacağı kelimeler sıralanır, tarikatlara göre de bu sıralamada farklı mecaz veya kavramlar görülebilir. Mustafa Tatcı'nın kayıtlarına göre *Hurde-i Tarikat* adlı kitapta şöyle yazılıdır*:

* *Yunus Emre Şerhleri*, H Yayınları, İstanbul 2008, s.32

"Ulular demişlerdir ki her tayifenin bir dili vardır. Tarîkte olan kimselerin dili takva üzerine ola ve fiili takvaya muvafık ola. Söylenecek sözler bunlardır: Kurda yırtıcı diyeler ve tavşana kaçgan diyeler, yılana sürügen ve domuza hınzır diyeler. Karpuza yeşil yuvalak, hıyara göğün yemişi diyeler, kazığa çöp, ayakkabına izlik diyeler. Bindim demeyeler, süvar oldum diyeler, indikte ayrıldım diyeler, akçaya mangır ve altına pul diyeler; aş demeyeler taam veya çorba diyeler. Buna göre sair âdâbı ehlinden öğrene. Sen demeye siz diye, ben demeye, biz diye; bunları ziyade hıfz eyleye."

Sufinin böyle bir dil dikkati içinde seyr ü süluka girmesi birkaç bakımdan ona yarar sağlar. Öncelikle vücut birliği içinde konuşur. Eşyanın ruhunu kabul eder ve mahluka edeple hitap eder. Hayret zamanlarında ve cezbe halinde iken halkın diliyle konuşmamış olur. Kendine emanet edilen sırra sahip çıkar, uluorta dillendirmez ve nihayet kontrollü yaşar. Böyle bir süreçte yetişip kemale erdiği vakit de mana yüzünü örter, mecaz konuşarak hakikati ham gönüllerden gizler. "Yunus bir söz söylemiş hiçbir söze benzemez / Münafıklar elinden örter mana yüzünü". Böylece sufi sükût ile konuşmayı, konuşuyormuş gibi yaparak da hakikati örtüp sükuta varmayı başarır. Tasavvufun sembolik dili de, halktan ayrı terminolojisi de işte bu yüzden önemlidir. "Bu sözleri sanma her insan anlar / Kuş dilidir bunu Süleyman anlar" (Edip Harabi)

Derviş

"Derviş, nereye gidersin?"
"Oraya giderim; bir hizmet var ise görelim diye..."
"Orası neresi derviş?"
"Bir hizmetin olduğu yer elbette!"
"İşin, aşın, eşin yok mudur senin?"
"Vardır, lakin biraz bekleyebilirler..."

On üçüncü yüzyılda yaşamıştı o; Yunus dediler adına... Maddeyi ve manayı kavramıştı. On beşinci asırda Seyyid Nesimi suretine büründü, Hacı Bayram hırkasına girdi, öyle göründü... Sırada Kul Himmet ve Yahya Efendi olmak vardı, ardından Sünbül Sinan ile Hüdayi donunda

görünmek düştü yazısına... Pek çok surette aynı kimlikle yaşadı. Zaman geldi adı sanı hiç bilinmedi, surete kimliğe hiç bürünmedi. İyiliği elbise diye giyinip, mürüvveti börk diye başında taşıdı. Mesleği vardı, ilgileri vardı, heyecanları vardı ama hepsinden iyisi vicdanı vardı. Benliği yoktu; benlikten çoook zaman önce kurtulmuştu.

Geldiği zamanı ve geldiği yeri ihya eden işler yapardı. Sahipsiz kalan tarlaları sürerek, boşa akan ırmakları mecralarına katarak, nineciğin toplayamadığını toplayarak, bebeciğin erişemediğini eriştirerek... İlla ki irfana muhtaç olanı bilgilendirerek, nesilleri nesillere bağlayacak eğitimi vererek. Sayıları gitgide çoğaldı. Benzer kıyafetler giymeye başladılar ve kişisel dertlerini o kıyafetlerde gizlediler. Benlikten kurtulup halk içine kimliksiz karışmayı öğrendiler sonra. Bir vicdan, bir de iyilik kelimelerini tanımışlar, lügatlerdeki diğer kelimeleri unutmuşlardı artık. Yağmur, kar, çamur demediler; yorgunluk, uykusuzluk, bitkinlik demediler; elleriyle, tırnaklarıyla eşeleyip can buldular, enkazlar altında canlar buldular; maddeye mana kattılar, varlık dengesini sağladılar. Yılmadılar, yılgınlık göstermediler. Azimleri zafer olasıya kadar çırpındılar. Bazen gülümsediler ama çok çok ağladılar... Gerçekten çok ağladılar... Gözyaşları yanaklarını yaktı. Hak için, kurtuluş için sebat ettiler; ısrarla ayak dirediler. En son umudu coğrafyanın en son sınırına bir abide gibi dikebilmek adına en son ana kadar gayret gösterdiler, direndiler... Felaketin yurdundan en son onlar ayrıldılar; herkesi kurtardıktan sonra ancak kendilerini kurtarmanın adını andılar...

Asker oldular, gök göyneklerle doru atlara binip göklerden savaş meydanlarına atıldılar; ırgat oldular çatlayan topraklara damla damla yağmur taşıdılar; hekim oldular, çaresize tablet tablet derman yetiştirdiler, muallim oldular zihinlere ışık ışık bilgi yüklediler... Renk oldular, desen oldular, ses oldular, çizgi çizgi, satır satır, nağme nağme sanat getirdiler... Ama hepsinden iyisi, ilim dediler, mana dediler, can dediler, can verdiler... Her birerinin ellerinde bin marifet var idi. İnsan için çalıştılar, insaniyeti böyle kurtardılar.

Bir karanlık gecede, bir sarsılışla sarsıldığında toprak, koştular katman katman tabakalanan betonlara, yığın yığın biriken ıstırapla yüklü hastanelere ve sıraları kitaplarla dertop olmuş sınıflara. Geçen ay adı yine Yunus idi; bu hafta Hasan, Mert, Tuğçe, Alperen, Ahmet, İlayda, Burak, Cenk, Selim, Ayşe ve Mehmet oluverdiler. Dün yine televizyonda gördüm; bazıları ağırdan ağır enkaz ile cedelleşiyor, bazıları bir serum ile koşuyor, diğerleri masumiyetin sefaletini bir sınıfa toplamış öğretiyorlardı. Bana sırtları dönüktü, enkaz arasındaki ile sıraların arasındakini birbirine çok benzettim nedense. Biri Gül Baba, öbürü Sarı Saltuk, şurdaki Nene Hatun, diğeri Battal Gazi idi sanki. Sanki değil tam da öyleydi işte!..

Çok surette tek beden olarak yardıma koşmuş, bazen azmiyle yeri sarsıyor, bazen özverisiyle zihinlere sarsılmaz bilgiler katıyordu. Sarsıntıya dayanmayan binaların arasında sarsılmayan bir abide idi ve depremin yürekleri

sarsamadığını gösteriyordu bize. Ne objektifin, ne kameramanın farkındaydı; ayaz betonları tutuyor, ıslak toprakla konuşuyor, soğuk sıralarda titreyen çocuklara ders anlatıyordu. Belki sarsıntı da, sarsılan toprak da onunla konuşuyordu da objektifler onu görmüyor, kameraman o sesi duymuyordu. Çünkü o bu toprakların has evladı, özge çocuğu idi. Biz onu görmezden geldiğimizde, öldürmeye çalıştığımızda toprak ona ruhundan kimlik biçiyor, nesilden nesile onu tekrar yaşatıyordu. Onu her çağda gördüğümüz şu sebepleydi ki, o bizim ruhumuz idi. Şehirler yıkıldığında onun ayakta kalması; şehirler yapılırken taş ile toprak arasında onun da harca karılmasındandı. İnsanı bedenen ve zihnen kurtardığı içindi ki şehirler yeniden imar edilebiliyordu. İşte ben, bu coğrafyanın bu çocuğunu gördükçe ağlayasım gelir... Sevindiğim içindir bu... Onlar hep var olsun da; gerisi keder değildir...

* * *

"Derviş, nereye gidersin?"
"Oraya giderim; bir hizmet var ise görelim diye..."
"Orası neresi derviş?"
"Van, yahut ki Erciş!.."
"İşin, aşın, eşin yok mudur senin?"
"Vardır, lakin biraz bekleyebilirler..."

* * *

"Alnından öpeyim senin derviş!.."

Söz ola...

Yunus,

Keleci bilen kişinin, yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin, işini sağ ede bir söz

diyor. Atalar da demişler ki, kişi sözünden bilinir ve güzel söz yüz ağartır.

Onlara göre sırf söylemiş olmak için söz söylemek hamakattan sayılırmış. İşte çağımızın salgın hastalıklarından biri bu söz hamakatıdır. Oysa ki "Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı"dır. "Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz"dür. Ağı katılmış aşı bal eden sözler elbette öncelikle kanaat önderlerinden, devletlulardan, mürşitlerden,

tebliğ sahiplerinden, değerli ve büyük insanlardan sadır olur; illa ki istenirse herkes ağuyu bal eyleyebilir. Meşhur hikâyedir; sultanın biri düşünde dişlerinin döküldüğünü görmüş. Önden arkaya doğru ağzında hiç diş kalmamış. Dehşetle uyanmış ve derhal ülkesinin en iyi rüya yorumcusunu huzuruna getirtmiş. Adam rüyayı dinledikten sonra telaşlanıp "Eyvah hünkârım, eyvah!.." demiş, "Gördüğünüz rüya bir felaketi gösteriyor. Çocuklarınızın her bireri ölecek!.. Allah size sabır versin!.." Hükümdar duyduklarından dolayı çok üzülmüş. Bu yoruma göre evlat acısına dayanmak bir yana ülkesi de başsız kalacakmış. Öfkesi başından aşmış ve bu üzüntülü haberi kendisine veren adama gazap edip attırmış zindana. Çeksin cezasını!..

Günler geçtikçe padişahın içine bir umut düşmüş. Nihayet bu bir rüyadır ve belki başka türlü de yorumu vardır. Bu sefer başka bir yorumcu çağırtmış. Bu gelen de rüyayı sonuna kadar dinlemiş. O da önce üzülmüş, ama sonra şöyle anlatmış:

"Hünkârım rüyanız mübarek olsun. Allah size öyle uzun bir ömür bağışlamış ki, evlatlarınızın hepsinden uzun yaşayacak, onların mutluluklarına şahit olacaksınız."

Padişah duyduklarından dolayı gayetle mutlu, tabirciye ihsanlarda bulunmuş.

İşte buyurun; ağulu aşı bal ile yağ eden bir söz. Şüphesiz ilk yorumcunun sözleri doğrudur, lakin hem inceliktен yoksun, hem de mahalle ve devrana uygun değildir. Eskilerin "Küllü makamun makal (Her makamın uygun bir

sözü ve üslubu vardır)" buyurmalarındaki hikmet burada kendini gösterir*. Çünkü "Kişi bile söz demini, demeye sözün kemini"dir. Ancak o vakit "Bu cihan cehennemini, sekiz uçmağ ede(n) bir söz" söylenmiş olur. Eğer sözün demi (zamanlaması) bilinmezse ne kadar güzel de söylense söz kem (kötü) sonuç doğurur. Buna mukabil yerinde ve uygun söylenen bir söz cehennemi cennet gösterebilir, hatta belki orayı cennete çevirir. Sözü üsluba uygun ve sanatlı söylemek bu bakımdan önemlidir. Sözün inceliklerine vakıf olunduktan sonra her söz savaş kestirir, her söz baş bitirip can katar. Acıların tesellisi de, zehrin şekere dönmesi de bu sayede mümkündür. Keza anlatırlar, hani başka bir padişahın da çok sevdiği bir atı varmış. Yalnızca bu atın bakımı için birkaç seyis görevlendirmiş. Atı o kadar severmiş ki "Kim bu atın öldüğünü bana söylerse başını cellada veririm," der, böylece herkesin o ata ihtimam göstermesini sağlarmış. Ne var ki at da bir canın sahibi, üç yıl, beş yıl derken vadesi yetince günün birinde ölüvermiş. Seyislerin her biri padişahın gözüne çarpmamak için köşe bucak saklanır olmuşlar. Öyle ya, kim şimdi huzura çıkıp "Sultanım, atınız maalesef öldü!" diyebilir ki? Bunu hükümdara söyleyecek bir adam aramaya başlamışlar. Bilgelerden, söz bilen bir zat çıkıp "Hiç korkmayın, ben bu haberi sultana veririm, siz de rahat

* Bu Arapça darbımesele Türkçe kafiyeli bir başka söz daha ilave edilmiştir ki bazı uyanık ve açıkgöz söz erbabını anlatmak bakımından ibretliktir: "Küllü makamun makal; küllü ormanın çakal (Her makama uygun bir söz, her ormanda bir çakal mutlaka vardır)."

eder, başınızı kurtarırsınız," demiş. Dediğini de yapmış, huzura çıkıp padişaha arz etmiş:

"Haşmetli hünkarım! Atınız her zamanki haşmetiyle bir yattı ki yerinden kaldırabilmek kabil değil."

"İşte benim asil atım!.."

"Gözlerini bir yumdu ki açsa da o nergis gözleri bir kez daha görebilsem diye hasretle bekleşenler neredeyse kuruyup soldular."

"Gözlerini açmadı demek, Allah Allah!.. Böyle yapmazdı hiç!.."

"Ceylanları andıran ayaklarını şöyle bir uzattı ki, görenler, toplamasını beklemek beyhude emek diyorlar."

"Ayaklarını uzattı ha!?. Hımm!.."

"Üstelik hünkârım nalları da güneşe karşı bir parlıyor, bir parlıyor..."

"Desene ki atım öldü..."

"Hünkarım, and olsun bunu siz söylediniz!.. Ben öyle bir şey demedim."

Padişah üzülmüş üzülmesine ama adamın sözdeki kurnazlığına da hayran kalmış, onu sevindirmiş, seyislere de atın hesabını sormamış.

Bize gelince, "Aferin o bilgeye!"den başka ne denir!.. Ve bir de makama uygun sözü hatırlamaktan başka: "Yunus şimdi söz yatından, söyle sözü gayetinden / Pek sakın o şah katından, seni ırağ ede bir söz".

Hamiş: İnsanoğlu şahlar katından sürüleceği sözleri ölçüp biçiyor da yarın huzur-ı mahşerde gerçek Şah'ın huzurunda utanacağı sözlerden hiç sakınmıyor.

Gönül ülkesine giden yolda

Bizim Yunus'un gönüllere çarpan bir ilahisi vardır; hani hepimiz biliriz:

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

dizeleriyle başlar. Bu şiir Anadolu'daki tasavvuf anlayışını ve Türk yurtlarındaki tekkelerin derin coşkusunu anlatmak bakımından başlı başına bir şaheser, tek başına bir abidedir. Şiirin hemen her kıtasında bir tasavvuf umdesi derinlemesine ama öz olarak verilmiş olup aynı konunun başka kitaplarda uzun uzun anlatıldığını görürüz. Bu an-

latımlar bazen sayfalar dolusu va'z u nasihat, bazen kısa hikâyeler ile sürer. Söz gelimi yukarıdaki mısralar için on beşinci yüzyıl gezginci dervişlerinden Kaygusuz Abdal'ın *Budalaname* veya *Defter-i Budala* adlı risalesine bakalım:

"Sözün aslı gönüldür. Her kim gönül bahrine (denizine) yol buldu, ne dürr (inci) isterse dalıp çıkardı. Onlar kim surete (görünüşe) baktı, gaflet ipin boynuna taktı; taati hırmenin oda (itaat birikimini ateşe) yaktı, duhanı (dumanı) göklere çıktı. Zira gönlü Hak kendi için yarattı; "Her kim beni isterse sınuk (kırık) gönüller içre bulsun!" dedi. Her ki gönle yol bulmadı ve istediği nesneyi onda bulmadı, uçmağa (cennete) dahi girmedi, Padişah didarın (Allah'ın cemalini) dahi görmedi. Gafil mebaş (Gafil olma)! Gönle yol bulan kişiye kul olan mağbun (düşkün) değildür. Eğer ol seni kulluğa kabul iderse zehi devlet (ne saadet)!.. Pes imdi anun kim (O halde şimdi her kimin) gönülden haberi olmaya, kamışı şekerden ayırmış ola!"

İlahi'nin devamında Yunus şöyle der:

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Bunun nesir anlatımını yine Kaygusuz'dan takip edelim: "İmdi, Hâlık'ın emri beni bir çömlekçi başlığı gibi devranın çarkı üzerine koydu, dolap misali döndürdü. Kâh beni ayaklar altında hiç eyledi, kâh hayvan eyledi, kâh halk içre

aziz eyledi. Kâh gül eyledi başa çıktım, kâh kıl eyledi hâke (toprağa) düştüm. Kâh kul olup satıldım, kâh dellal olup sattım. Kâh oynayıp uttum, kâh bilmeyip utuldum. Kâh beni hâkim eyledi, kâh hakem eyledi. Kâh avcı eyledi, kâh av oldum. Kâh âlim oldum, kâh câhil oldum. Elkıssa (velhasıl) dünyada bir sıfat kalmadı ki bana ettirdi."

Yunus, şiirinin devamında başka bir perde açar:

Aşkın âşıklar öldürür
Aşk denizine daldırır
Tecelliyile doldurur
Bana seni gerek seni!

Feridüddin Attar da *Mantıku't-Tayr* (Kuş Dili) adlı ünlü eserinde şöyle anlatır:

"Can gözü ile görenlerden biri denize daldı ve dedi ki:

"A deniz! Neden mavisin sen? Niçin yas elbiselerini giydin? Ya sende hiç ateş yokken niçin kaynayıp duruyor, köpürüp taşıyorsun?"

Deniz o güzel kişiye şöyle cevap verdi:

"Sevgilinin hicranı ile kıvranıp durmakta, coşup kaynamadayım. Yas elbiselerine bürünmem onun hicranı ve hasretiyledir. Suyum ama onun susuzluğuyla dudağım kurumuş dalgın bir halde kalakalmışım. Aşkının ateşiyle yanışımdır ki beni köpürtüp coşturur. O'nun Kevser'inden bir katrecik bulabilsem ebedî hayata erer kapısından

ayrılmaz, orayı beklerdim. Fakat benim gibi nice yüzbinlerce susuz, yanıp kavrulmuş kul tanırım ki gece gündüz yolunda ölüp gidiyorlar. Ben şimdi kendi halime bakıp yas tutmayayım mı?"

Bir kıta daha okuyalım:

Cennet cennet dedikleri / Birkaç evle birkaç huri
İsteyene ver onları / Bana seni gerek seni

Şimdi de İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'den okuyalım: "Zengin bir adam dindar bir kadına âşık oldu. Kadın çok güzeldi ve Allah'ın dostluğundan gayrı düşündüğü bir şey yoktu. Bu yüzden talip olunuyor ama reddediyordu. Zengin adam onun hacca niyetlendiğini öğrendi. Hemen üçyüz deve satın aldı ve "Deve kiralamak isteyen falancadan kiralasın," haberini yaydı. Kadın da ondan deve kiraladı. Yolculuk sırasında bir gece adam kadına gelerek, "Ya benimle evlenirsin, ya da başka bir şey olur!" dedi. Kadın, "Yazıklar olsun sana, Allah'tan kork!" dedi. Adam, "Hadise işittiğinden ibaret, vallahi ben deveci değilim. Buraya sadece senin için geldim. Ne istersen verir, zenginliğimi sana teslim eder, seni saraylarda, köşklerde yaşatırım. Ama eğer razı olmazsan dediğimi yaparım." Kadın başına kötü bir şey gelmesinden korktu ve "Yazık bize, bak bakalım insanlardan uyumayan kimse var mı?" dedi. Adam, "Hayır, hepsi uyudu" dedi. Kadın, "Peki âlemlerin Rabbı da uyudu mu?" dedi ve sonra derin bir nefes aldı, oracıkta can verdi."

Bir lokma, bir hırka

Okuyoruz:

Hayâlî fakr şalına çekenler cism-i üryânı
Onunla fahr ederler atlas u dîbâyı bilmezler

Aşağı yukarı "Ey Hayalî!.. Çıplak bedenlerini fakirlik hırkası ile örtenler, bununla övünürler de (zenginlerin kullandığı) atlas ile ipekli giysileri kaale almazlar" demek olan bu beyte göre konumuz "fakr" ile "fahr".

Malum, İslam bir mücadele, bir gayret dinidir. Hristiyanlıktaki sabır ve sükunun, aksine insana çalışmayı, kazanmayı, maddi ve manevi gayreti (cehd), belki coşup taşmayı emreder. Yüksek bir ahlak için nefisle mücade-

leyi; güzel bir ömür için de dünya ile mücadeleyi önemser. İyi bir hayatı hem yaşamak, hem de yaşatmak Müslüman'ın hak ve/veya sorumluluğundadır. Bunun için din, çalışan ve kazananı her zaman övmekte, ayet de "İnsanoğlu için çalışmaktan (veya çalıştığının karşılığından) başka bir şey yoktur!" (Necm, 39) buyurmaktadır.

Soru şu: Çalışmaya bunca değer veren bir din "bir lokma bir hırka"yı tavsiye ile tasavvufta büyük yer tutan "fakr (yoksulluk)" kavramını tervic edebilir mi? Hz. Peygamber'in "el-Fakru fahrî (Fakrım fahrimdir; fakirliğimden övünç duyarım)" buyurması ne mana taşır?

Fakr kelimesine sözlüklerde her ne kadar "yoksulluk" karşılığı veriliyorsa da tasavvufun bu yoksulluktan anladığı asla miskinlik demek olmamıştır. Ne var ki yüzyıllar ilerledikçe yozlaşan mistik anlayışlar ve tasavvufun yalnızca kabuğuyla ilgilenecek sığlığa düşen bazı şeyh taslakları buradaki inceliği ya kendileri anlamamış veya şahsî çıkarlarına uygun bulmamışlardır. Sonuçta dervişlerini bir lokma bir hırkaya özendirenler arasında, dünyalıklarını arttırdıkça arttıranlar çıkmıştır. Bunun için daha önceki sufilerin temsilî ifadelerini hakikat niyetine anlatıp kendi yorumlarını da buna ilave ederek bilhassa şiir vadisindeki sözlerin mecazlar dünyasından hakiki toplum hayatını yönlendirenlere rastlanmıştır. Söz gelimi Yunus'un, "Derviş bağrı baş gerek / Gözü dolu yaş gerek / Koyundan yavaş gerek / Sen derviş olamazsın" dizelerini hakikat niyetine tavsiye ederseniz karşınıza pasif, kişiliksiz, kimlik-

siz bir adam çıkar. Oysa Yunus bağrında yaralar açmış, salya sümük ağlayan, koyun misali güdülen miskin birisini değil bilakis acısı yüreğinde gizli, gözünde ağlamaya yaş taşıyan, öfkesi kabarınca koyun olmayı aslan olmaya yeğleyen bir dervişten söz ediyor. Bunlardan birincisi enseye tokat, ekmeği elinden alınan bir zavallıyı; ikincisi ise dünya işlerindeki başarısına paralel bir manevi dünyayı içinde taşıyan alpereni temsil eder. Bu durumda "fakr", fakir olmayı değil, müstağni bulunmayı tanımlar. Çünkü herkes gibi bir Müslüman'ın da Allah'ın yarattığı, ihsan ettiği nimetleri meşru surette kazanıp tatmaya hakkı vardır. Bu hakkı kullandığı vakit de onları kendisine ihsan eden Müteal'e şükrederken aslında bütün bu nimetlerin fani olduğunu bilir ve onlara bağlanıp kalmaz. En büyük nimetler ve servetler karşısında bile kimliğini, insanlığını kaybetmez, bilakis insanlık şeref ve haysiyetini o nimetlerin üstünde tutar. Dünyalık nimetler için insani ve ahlaki özelliklerinden kıl kadar sapmaz; yokluğa düşse bile aynı ruh yüksekliğini muhafaza eder. Bu onun için yeterli fakr hali ve dervişlik yoludur. Dervişin yoksulluğu maddi imkânsızlık değil, bilakis bütün imkânlara sahip iken yoksul gibi yaşamasıdır. Yani her nimet elinizin altında iken o nimete erişemeyenleri de hatırlamak, böylece gerçek malik ve sahibin Allah olduğunu idrak etmek... O halde fakr, insanın kendisini daima Allah'a muhtaç bilmesi halidir. Böyle bilirse varlıklı olmak ile yoksul olmak arasında fark gözetmez, varlıklı iken de yoksulun halinden anlar, bilir,

yoksul gibi yaşar. O yoksul gibi yaşayınca da iç dünyası zenginleşir, derinlik kazanır, olgunlaşır ve kemale erer, insan-ı kâmil elbisesini giyer. Aksi takdirde Yunus haklı çıkar; "Dilin ile şakırsın / Çok maniler okursun / Vara yoğa kakırsın / Sen derviş olamazsın."

Hristiyanlıkta fakr bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olmak, yani ruhbaniyettir. Ama İslam'da fakr, imanın faal ve diri tutulmasından ibarettir. Bu hal iradeyi keskinleştirir, sahibini haksızlık karşısında bir adım dahi geriletmez. Ve fakr sahibi olanın bileğini hiçbir kuvvet bükemez; sayısız mallar, güzel evlatlar, büyük şöhretler ve hatta ölüm bile. Fuzulî'nin "Fakîr-i pâdişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem (Padişah gibi bir fakir, muhteşem bir yoksulum)" mısraı da Hayali'nin yukarıdaki beytinde anlattığı düşünce de işte tam bu demek olur.

Bir zamanlar fakr, "bulunca dağıtmak, bulmayınca şükretmek" imiş, bugünün "fakr"ı ise, -zannımızca- "olunca şımarmamak, olmayınca üzülmemek"tir.

Dağlar ile, taşlar ile...

Kim bilir hangi yürek, nasıl bir derde düşmüş de bir maniye içindeki dertleri yükleyip fısıldamıştır:

Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi.

Yunus'u bilirsiniz, hani şu Bizim Yunus, "Ben toprak oldum yoluna, sen aşırı gözetirsin / Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın / Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut / Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?" diye yakarırken acaba nasıl bir derdin içinde

kıvranıyordu? Maddi yahut manevi; kalbî yahut nefsî?!. Sonra sayısız türküler yakılmış Anadolu'nun bağrında, sayısız âşıkın ahı nağmelere karışmış: Dağlar Seni Delik Delik Delerim, Yüce Dağ Başında Bir Koyun Meler, Başı Pare Pare Dumanlı Dağlar, Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır, Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez. Bazen kahramanlar sıradağlar gibi vatan bekler ("Bu vatan toprağın kara bağrında / Sıra dağlar gibi duranlarındır") de âşıklar bazen içli nağmelerle dağları deler (*"Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelada / Bir âh ile verirdi bin Bisütunu bâda"* Fuzulî)"...

Dağ...

Ne efsunlu bir kelime!..

Ne derece hüzün ve heybet yüklü!.. Nasıl da gurbet, nasıl da hasret!.. Pek çok dinde kutsal... Tanrı'ya en yakın yer olmak dolayısıyla hep tazime layık ve ihtişamlı... Yüce Yaratıcı'nın aşkınlığının sembolü olarak daima yüce... Belki de bu yüzden, dağların olmadığı yerlerde insanlar Tanrı'ya yakınlaşmak üzere kuleler inşa etmişler. Babil Kulesi, Mezopotamya'da Zigguratlar, Meksika'da Teocalli piramitleri... Firavun bile Musa'nın Tanrı'sına çıkabilmek için veziri Haman'dan bir kule istememiş miydi?!.

Dağ...

Çok gizemli bir kelime!..

Kudret ve azametin ulaşılmaz mekânı... Ve tepelerinde Tanrılar oturduğu için ölümlülere çok şey ifade eden dağlar. Grek'in Olimpos'u, Kalde'nin Aralu'su, Altayların

Ural'ı ve Kazan'ın Hocalar Tavı... Ulaşılmaz, uzak, yüksek olmaları dolayısıyla yalnızca tanrıların mekânları değil tanrıyla irtibata geçmek isteyenlerin de varacakları yer. Çin imparatorları ve Cengiz Han dağların tepesinde tanrılara kurbanlar kesmeyi töre haline getirmişler. Tanrı Dağları (Tien-Şan, Tenğri tağ) hâlâ Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin Türkistanı arasında kutsal kimlikle yaşıyor. Japonlar Fuji-yama'yı dünyanın ekseni kabul ediyorlar ve orada hacı oluyorlar. Taoistler ve Çin'de Tai-Chan kutsallık ifade ediyor. Tibet onlara göre semanın yeryüzündeki direkleri, ve elbette ülkenin ilahları olarak görülüyorlar.

Dağ...

Elbette ilahi bir kelime!..

Museviler *Ahd-i Atik*'in emri gereği Gerizim'i yeryüzünün merkezi sayıyorlar ve *Tevrat*'ta Ararat, Seir, Sina (Horeb) ve Sion dağlarından sıklıkla bahsediliyor. Sina'da Hz. Musa Allah ile konuşuyor, kendisine on emir veriliyor ve *Kur'an*'ın ifadesi ile "Rabbi erinî (Rabbim bana kendini göster)!" ilticasına karşılık "Len-teranî (Sen beni göremezsin) cevabıyla dağın sağ yanı tecelliye mazhar oluyor. Sonrasında bilindiği gibi Hz. Musa'ya on emir geliyor. Hristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgota'yı dünyanın merkezi, Hz. Adem'in yaratıldığı ve defnedildiği yer olarak görüyor, Zeytindağı'nda kutsal kimlik buluyorlar. *Kur'an-ı Kerim* dağ için "Cebel, Cibâl, Tûr" isimlerini kullanıyor ve onları "Yeryüzünün kazıkları" diye tanımlı-

yor. Sonra "sapasağlam çakılıp dikildikleri"nden, "Semud kavminin dağlarda evler yonttuğu"ndan, "İlahi emanetin dağlara verildiği ve dağların bunu kabul etmediği"nden dem vuruyor. En dehşetli biçimiyle de "Kıyamet gününde dağların yürütüleceği"ni tam on defa zihnimize çakıyor. Sonra Cudi'yi fısıldıyor; Hz. Nuh'un gemisi için. Sina'ya yemin ediyor ve Arafat'ı anıyor. Hira ile Uhut ise Kâinatın Efendisi'nin konuştuğu dağlar.

Türk töresine göre Ötüken, kutsal dağlar arasındaki yüksek yayladır ve oradaki dağların yücesinde Göktanrı bulunur. Nitekim sonra Ötüken'den çıkan Türkler, gittikleri yerlerde yüksek dağlara hürmet gösterecek ve onlarla adeta bütünleşeceklerdir. Yerleşecekleri zaman da sırtlarını dağa dayayarak şehirleşecekler, dağın ruhuna itaat göstereceklerdir. Dahası, İslamiyet'ten sonra bile bu görenek devam edecek ve yalnızca Türk töresine göre yüksek dağların tepelerine atalar kültüne uyarak türbe ve mezarlar yapılmaya başlanacaktır. Bunların pek çoğu dağı takdis etmekten ibaret olup içlerinde bir ermişin cesedi bile yoktur. Nadiren içinde bir veli var ise elbette "Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık". Yine de atalarımız, dağ ve tepelerin üstüne kimliği meçhul bir evliya mezarı (yatır) koyarak aslında dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inandığı üstün güç veya ruhu evliya şeklinde görmüş de denilebilir.

Dağ...

Hakikaten, ne güzel bir kelime!..

Zirvesiyle ve eteğiyle, tepesiyle ve yaylasıyla, kırık kırık dağlar, kıvrım kıvrım dağlar, sıra sıra dağlar, duran ve yanan dağlar... Bazen yıldız gibi, bazen kuş tüyüne benzer, bazen serpme ben gibi... Başı pare pare dumanlı olanlar, alçak olanlar, yüksek olanlar... Genç olanlar, yaşlı olanlar... Görülmek için çok büyük, ama görünce çok küçük olanlar...

"Şu Dağlarda Kar Olsaydım, Olsaydım..."

Aşkı resmedebilmek

Kanuni çağında yaşamış bir şair vardır; Balıkesirli Satılmış Efendi. Şiir tarihleri onu Zati mahlasıyla anar ve Bayezit Camii yakınındaki küçük dükkânında toplanan şairlerden, orada kurulan şiir meclislerinden uzun uzun bahsederler. İşte o meclislerden şiir meydanına taşmış bir beyit:

Şekl-i aşkı gönlümün levhinde tahrir eyledim
Yanar odı bir akar su üzre tasvir eyledim

(Aşkın resmini gönül sayfama yazdım. Yani ki yanar bir ateşle akar su üzerine resim çizdim.)

Beyit çok yalın ve düz mantık ile söylenmiş; insan ancak üzerinde düşündükçe derinliğin farkına varıyor. Gön-

lünü sayfaya benzeten şair, aşkının resmini de o sayfanın üzerine yapmaya yelteniyor. Ne çare ki aşkı bir yanar ateş; gönlü de bir akarsu. Ne su üzerine yazı yazılıp şekil çizilebilir; ne de yanar ateşe hükmedilip resim gibi dondurulabilir. Üstelik her iki unsur da birbirinin zıddı olup birinin olduğu yerde diğeri yaşayamaz. Buna rağmen şair "tasvir eyledim" ifadesiyle bize bu işi başardığını, akar su üzerine ateş yalımlarıyla "aşk" yazısını yazdığını veya kendisinin aşk uğruna çektiği ıstırabı resmettiğini söylüyor. Benzetme unsuru olarak da kalbin içinde su gibi akışkan bir kan olduğunu ve kanın da ateş kırmızısı rengini gündemde tutuyor. Çünkü onun bize asıl söylemek istediği de zaten bağrına kan oturduğudur. Eğer bu beyitte yalnızca "Aşkı anlatmak, akar su üzerine ateşle yazı yazmaya benzer" deseydi kendisine inanır, aşkın anlatılamazlığına, açıklanamazlığına, tarif edilemezliğine vâkıf olduğunu söylerdik; ama o bu işi başardığından, yazıyı yazdığından (veya resmi tamamladığından) bahsediyor. Yani ateşe güç yetirdiğini, hatta ona hükmettiğini ve aşk kelimesini (veya aşka dair bir resmi) yazabilecek bir forma soktuğunu, üstelik de bunu tuval yerine bir akarsu üzerine (gönlüne) nakşettiğini söylüyor. Deseydi ki "Aşk, su üzerine ateşle yazı yazmaktır!" belki yine inanırdık, ama o "Benim gönlüme bakanlar oradan aşkı tanırlar, okurlar, görürler, seyrederler; çünkü sevgilinin hasretiyle su gibi eriyip akan gönlümde bulunan yanar bir ateş vardır ve bu

da aşkın tanımı, resmi, anlatımıdır!" diyerek hemen hemen bir mucizeyi işaret etmektedir.

Aşka tahammül, onun gerçeğini bilmek, ancak Allah'ın inayetiyle mümkündür. Yoksa âşık kendiliğinden ona tahammül gösteremez veya yarı yoldan döner (çileyi kırmak), veya sahte görüntüleri aşk zanneder. Koca Yunus'un erik dalına çıkıp da üzüm yediğini zannetmesi işte böyle bir vetirenin sonucudur. Hani ne diyordu:

Çıktım erik dalına
Onda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıdı
Der ne yersin kozumu

Erik yemek üzere erik dalına çıktım; ama bir de baktım, üzüm yemekteyim. Şaşkınlığımdan hayrete düştüğüm sırada bir ses duydum: Bahçenin sahibi kızgın kızgın bana bağırmaktaydı: "Bre sen ne hakla benim cevizlerimi yiyorsun?"

İmdi, Zati Efendi'nin yukarıdaki beyti söyleyebilmesi için öncelikle yanan bir su hayalini üretecek zeminde bulunması lazımdır. Gerçi Zati zamanında İstanbul iki defa büyük yangın geçirmiştir ama bunlardan hiçbiri denize taşmamıştır. Deniz savaşlarında ateşe verilen gemiler sureta denizin yandığı vehmini bırakırlarsa da şair burada bir akar sudan bahsetmektedir. O halde ya bir ırmakta, veya Boğaziçi'nde tutuşan gemi(ler) görmüş olmalıdır. Maalesef tarih kitaplarında buna dair bir ipucu bulama-

dık. Ama şairin su üzerinde bir yangından bahsettiği kesindir; çünkü deniz araçları (sandal, kalyon, çektiri vb.) önden bakıldığında şekil itibarıyla gönül resmine benzerler ve şairler de sık sık gönlü bir sandala veya gemiye benzetirler.

Şairin gönlünü su ile izah etmesinin sebebi onun daima sevgiliden yana aktığını ifade etmeye çalışmaktan ibarettir. Böylece o gönlün içindeki nakışlar birer ateş paresi olacaktır ki ilahi aşk böyle bir zeminde neşv ü nema bulur. Belki de bu yüzden, su üzerine resim yapmakla alakalı ebru sanatında da ustalar, teknelerine kalp çizecekleri vakit bunu bilerek veya gayriihtiyari ateş renginde kırmızı boya ile çizerler.

Aşkın başlangıcı "görme", sonucu "bakma"dır. İlk görüş anında başlayan ilginin sırasıyla sevgiye, bağlılığa, kalbin erimesine, tutkuya, özleme ve nihayet aşka dönüşmesinin bir tek gayesi vardır; sevilenin yüzüne bakabilmek, o ilk görüş anının lezzetini ve hazzını derece derece artırarak kemale erdirebilmek.

Görmekten bakma derecesine yükselebilmek için aşkın binbir türlü tecellisi, sayısız çile durağı, firkat, hicran ve hasrete adanmış elemleri vardır ki, bunların her biri âşıkı kabalıklarından yontar, ruhunu arıtıp billurlaştırır ve en son noktada doya doya "bakma" eylemi için onu hazırlayıp sevgili huzuruna çıkartır.

Aşkın "bakma"dan sonraki durağı "tapma"; yani sevenin sevilene kul olmasıdır.

kapı

kapı no: 309
bütün eserleri: 56

